

Leena Nyqvist

Kokonainen elämä.

Kulttuurisuunnitelman malli palvelutaloille.

Opinnäytetyö

Syksy 2019

SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

Kulttuurituottaja (Ylempi AMK)

SeAMK

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

Tutkinto-ohjelma: Kulttuurituottaja (Ylempi AMK)

Tekijä: Leena Nyqvist

Työn nimi: Kokonainen elämä. Kulttuurisuunnitelman malli palvelutaloille.

Ohjaaja: Satu Lautamäki

Vuosi: 2019 Sivumäärä: 82 Liitteiden lukumäärä: 5

Tämän opinnäytetyö sai alkunsa halusta tutkia, miten kunnallinen kulttuuripalvelu voi toimia kulttuuristen palvelupolkujen yhtenä etappina ja toiminnan koordinoijana. Opinnäytetyön tavoitteena oli myös tutkia sitä, miten kunnallisen kulttuuripalvelun kautta voidaan laajemmin kehittää kulttuurisen toiminnan edellytyksiä palvelutaloissa ja laatia suunnitelma, jolla voidaan tuottaa kulttuurisia palveluita palvelutaloihin.

Ongelmana on yleisesti toimintaympäristön hajanaisuus, taloudelliset resurssit ja hoitohenkilökunnan ajankäytölliset haasteet. Opinnäytetyöni kohteena oli vaasalainen palvelutalo Präntöön Helmi, jossa pidimme useita eri työpajoja. Tutkin, miten erilaiset toiminnat istuvat palvelutalon arkeen ja miten kulttuurinen toiminta saadaan käytäntöön uudessa palvelutalossa.

Opinnäytetyön tuloksena syntyi kulttuurisuunnitelman malli, jonka avulla hoitolaitokset pystyvät yhteistyössä toimintaympäristön kanssa tekemään omanäköisensä kulttuurisuunnitelman. Tein tätä yhteistyössä Taiteen edistämiskeskuksen sekä Kulttuurisote I ja II kanssa ja tämän yhteistyön tuloksena kehitin kulttuurisuunnitelman mallin palvelutaloille sekä perustimme yhteistoimintatyöryhmän, jonka avulla lähdän kehittämään suuremmassa mittakaavassa kulttuurista vanhustyötä.

Avainsanat: kulttuurisuunnitelma, ikäihmiset, kulttuuripalvelut, palvelutalo, hyvinvointi, työpajat, yhteiskehittäminen

Thesis abstract

Faculty: SeAMK School of Business and Culture

Degree programme: Cultural Management (Master's Degree)

Author/s: Leena Nyqvist

Title of thesis: A whole life. Cultural plan-model to sheltering houses.

Supervisor(s): Leena Nyqvist

Year: 2019 Number of pages: 82 Number of appendices: 5

This thesis got started from a desire to research how municipal cultural services could function as part of cultural service paths and as a coordinator of cooperation and actions in the field. This thesis also aims to research how communal cultural services could assist to further develop and broaden the use of culture at sheltered homes for the elderly, and to formulate a plan that can be used to help produce cultural services for sheltered housing.

The general problem has been incoherence in the sector, financial resources, and the time management of health care workers. The subject for this thesis was Präntöön Helmi, a service home in Vaasa, where several different workshops were held in order to research how different types of activities fit into the everyday rhythm there, and how cultural activities could be brought into play at a new sheltered home.

The result of this thesis was a model for a cultural plan that enables sheltered homes to create their own working plans for cultural activities in cooperation with cultural actors in the area. The workshops were held in collaboration with Arts Promotion Centre Finland, and Kulttuurisote 1 and 2 and, as a result of this collaboration, a model for a cultural plan was created for sheltered homes, and a joint cooperation task force was founded to develop cultural work in the elderly service field on a grander scale.

Keywords: cultural plan, the elderly, cultural services, sheltered home, well-being, workshops, joint development

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	4
Kuva-, kuvio- ja taulukkoluettelo.....	6
1 JOHDANTO.....	8
1.1 Tutkimusongelma.....	10
1.2 Kulttuurisuunnitelman tavoitteet.....	10
2 KUNNALLISEN KULTTUURIPALVELUN TOIMINTAYMPÄRISTÖ	13
2.1 Kehittämistarpeet toimintaympäristössä.....	22
2.2 Yhteistyökumppanit.....	26
3 TUTKIMUSMENETELMÄT.....	29
3.1 Lähtökohtia yhteistoiminnalle.....	31
3.2 Yhteistyökumppanit mukaan tiedonkeruuseen.....	34
4 TYÖPAJATOIMINTA.....	38
4.1 Taiken työpaja henkilökunnan kuulemiseen.....	38
4.1.1 Työpaja asukkaiden ja henkilökunnan toiveiden hahmottamiseen..	42
4.1.2 Työpaja ympäristötaitteesta.....	45
4.1.3 Soveltavan sirkuksen työpaja.....	49
4.1.4 Työpaja Kertomus elää.....	51
4.1.5 Keskusteluja nuotion äärellä- työpaja.....	52
4.1.6 Seniorimuskari työpaja.....	54
4.2 Yhteenveto työpajoista.....	55
5.1 Vanhusneuvoston tapaaminen.....	62
5.2 Yhteiskehittämistyöryhmä.....	62
6.1 Vastuuhenkilöiden valinta.....	65
6.2 Toimintaympäristön kartoitus.....	66
6.3 Asukkaan mieltymyksiensä kartoittaminen ja yksilölliset tavoitteet toiminnalle	68
6.4 Sopimukset toimijoiden kanssa.....	71
6.5 Kulttuurisen toiminnan vuosikello.....	72

7 YHTEENVETO.....	74
7.1 Tutkimuksellisen kehittämisen vaiheet.....	75
7.1.1 Taiken työpajat.....	76
7.1.2 Kulttuurisote I ja II.....	77
7.1.3 Kulttuurisuunnitelman malli	78
7.2. Omia pohdintoja.....	79
LÄHTEET.....	82
LIITTEET.....	87

Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuva 1. Tiina Laasonen, Franciscuksen maja.....	47
Kuva 2. Mikki Paajasen teos.....	47
Kuva 3. Valmis lintulautateos Franciscuksen maja ja lasten tervehdyksiä palvelutalon pihassa.	49
Kuva 4. Seniorimuskari käynnissä.	54
Kuvio 1. Ensimmäinen kuvio kulttuurisuunnitelman laatimiseksi.....	32
Kuvio 2. Kulttuurihyvinvointi rakenteissa.....	33
Kuvio 3. Kulttuurinen toimijuus osana hyvinvointia.	36
Kuvio 4. Palvelutalon toimintaympäristö.	39
Kuvio 5. Hoitohenkilökunnan toiveet kulttuurisesta toiminnasta.....	41
Kuvio 6. Asukkaiden elämykset ja kokemukset.	42
Kuvio 7. Asukkaiden profilointia	43
Kuvio 8. Johdon ja henkilökunnan näkemykset.	44
Kuvio 9. Ikäihmisten kulttuuripalveluiden tuottamiseen tarvitaan monen toimijan yhteistyötä.....	56
Kuvio 10. Miten moniammatillinen kulttuuritoimi vaikuttaa eri tasoilla.	57
Kuvio 11. Ikäihmisten taide- ja kulttuurilähtöisten hyvinvointipalvelujen tarjotinmalli	60
Kuvio 12. Kulttuurisuunnitelman vaiheet	65
Kuvio 13. Präntöön Helmen toimintaympäristön kartoitus.....	67

Kuvio 14 Vuosikellon malli	73
Taulukko 1. 65 vuotta täyttäneiden määrä ja väestöosuus Vaasan suuralueilla 2017-2030.....	15
Taulukko 2. Kulttuuri- ja kirjastopalvelut.....	18
Taulukko 3. TEA viisarin tuloksia Vaasan kaupunki 2019.....	20

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö sai alkunsa halusta tutkia kunnallisen kulttuuripalvelun mahdollisuuksia toimia kulttuuristen palvelupolkujen yhtenä toiminnan koordinoijana. Opinnäytetyön päätavoitteena on myös tutkia sitä, miten kunnallisen kulttuuripalvelun kautta voidaan laajemmin kehittää kulttuurisen toiminnan edellytyksiä palvelutaloissa. Palvelumuotoilun oppeja hyväksikäyttäen, tarkoitus on myös ottaa ikäihmiset palvelumuotoilun avulla mukaan suunnitteluun ja saada lopuksi luotua kulttuurisuunnitelman malli, jonka avulla palvelutalot voivat lähteä systemaattisemmin kehittämään kulttuurisia toimintoja.

Ajatuksena on saada elämä, jonka asukas jättää taakseen palvelutaloon muutettuun, jatkumaan mahdollisimman luontevasti myös uudessa elämänvaiheessa. Elämisen palvelutalossa ei pitäisi poistaa kaikkea sitä tuttua ja turvallista, johon asukas on kotonaan ja tavallisessa arjessaan tottunut. Tästä syystä halusin tietää, mitä asukkaat oikeasti haluavat tehdä tässä uudessa arjessaan, mistä he ilahtuvat, mitä he odottavat ja mikä olisi mahdollista.

Kehitimme yhteistyössä Ikäkeskuksen kanssa Kulttuurikaruselli KK-65 vuonna 2009, joka oli ikäihmisille suunnattu monipuolinen kulttuuritarjotin. Kulttuurikaruselli on tarjonnut ensisijaisesti kokemuksia ja elämyksiä ikäihmisille, joiden mahdollisuudet kulttuurin tekemiseen ja kokemiseen ovat rajoittuneet. Tähän ryhmään kuuluivat muun muassa palvelutaloissa asuvat, tehostetussa asumispalveluissa asuvat, liikunnallisten esteiden takia vaikeasti kulttuurin pariin pääsevät sekä yksinäiset kotona asuvat ikäihmiset.

Kulttuurikarusellin tavoitteena oli edesauttaa kulttuurin saavutettavuutta, taiteilijoiden ja ikäihmisten kohtaamista, yhteisöllisyyden kehittymistä kulttuurikokemusten kautta sekä myös kehittää kulttuurilaitosten vastaanottokykyä erilaisten ja eri ikäisten ihmisten kohtaamisessa. Tähän päästiinkin hyvin ja loimme yhdessä hyvän alun kulttuuriselle vanhustyölle.

Vaasan kaupungin organisaatiouudistusten myötä tämä toimintamalli päättyi 2018. Sen jälkeen toimintaa on ollut, mutta se on ollut sattumanvaraista ja päämäärätöntä.

Tutkimalla kunnallista kulttuuripalvelua kehittämisen koordinoijana, kulttuuripalveluiden palvelupolkuja ja palvelutalojen asukkaiden arkea kartoittamalla, kehitän opinnäytteessä mallin, jonka avulla palvelutalot voivat helposti rakentaa oman näköisensä kulttuurisen vuosikellon. Se tulee palvelemaan asukkaita yksilötasolla niin kuin myös koko yhteisöä. Sen tulisi myös helpottaa kulttuurin asemaa ja tukea kulttuurin ja virikkeellisen toiminnan tarjonnan mahdollisuuksia ja olemassaoloa rakenteissa. Tällä hetkellä tutkimuksien mukaan on kaikenlaista kulttuurista toimintaa ja tarjontaa eri tasoisesti saatavilla hoivayksiköissä, mutta harvoin se on tavoitteellista tai jäsentynyttä toimintaa (Riekkinen-Tuovinen 2018, 33).

Alkuvuodesta 2017 Taiteen edistämiskeskuksen erityisasiantuntija Antti Huntus kuuli lopputyöni aiheesta ja kiinnostui asiasta. Hän haki Taikelta rahoitusta hankkeeseen, jonka nimesimme Kuvastimeksi. Saimme rahoituksen kulttuurisuunnitelman edistämiseksi ja sitä kautta mahdollisuuden käyttää läänintaiteilijoita tähän tarkoitukseen.

Opinnäytetyössäni käytetään esimerkkinä ja tutkimukseni kohteena Vaasan kaupungin palvelutaloa Präntöön Helmeä. Esimerkiksi se valikoitui siksi, että se oli juuri perustettu, toiminta ei ollut vielä täysimääräistä ja talon asukkaat ja henkilökunta olivat vielä toisilleen vieraita. Hankkeen ja opinnäytetyöni avulla he saivat enemmän tietoa toisistaan ja erilaisia ja ehkä uusia ajatuksia toiminnan kehittämiseen. Taiken Kuvastin-hankkeessa kartoitettiin palvelumuotoilun keinoin talon arkea asukkaiden ja henkilökunnan toiveiden ja toiminnan haasteiden kautta. Näiden perusteella lähdimme työstämään työpajoja.

Myös Pohjanmaan liitto kuuli lopputyöni aiheesta ja sitä kautta aloitin työn 10% työpanoksella Kulttuurisote 1 ja 2 -hankkeissa vuoden 2018-2019 aikana. Vaasassa tähän hankkeeseen otettiin kohderyhmäksi ikäihmiset. Pohjana Pohjanmaan osalta toiminnalle oli hahmotelmani ja ajatukseni siitä, miten palvelupolku kulkisi kulttuuri-toimijalta sosiaalipalvelun asiakkaalle ja ketä siihen tulisi osallistaa.

1.1 Tutkimusongelma

Tutkimuksessani keskityn tarkastelemaan kunnallisen kulttuuripalvelun osallisuutta kulttuurisuunnitelman valmistelussa ja tutkin sitä, miten kunta voi olla edesauttamassa toimintaympäristön yhdistämistä tähän rakenteeseen. Mahdollinen uusi sote-uudistus tuo omalta osaltaan työnjaon ja vastuiden kartoittamisen kautta varmasti kulttuuriseen vanhustyöhön uusia haasteita. Näitä haasteita on kartoitettu juuri nyt monella taholla ja tasolla esimerkiksi Kulttuurisote 2017-2019 hankkeessa, joka oli yksi Taiteen edistämiskeskuksen (Taike) rahoittama Prosenttiperiaatteen laajentamisen kärkihankkeista.

Toimijatahojen, eli kulttuuri- ja sosiaalipalveluiden, täytyy joka tapauksessa valmistautua uudistamaan toimintaansa taloudellisten tosiasioiden edessä ja olemaan valmiita tekemään laajemmalla perspektiivillä yhteistyötä kuin aiemmin. Opinnäytetyön mallin kautta voimme saada eri tahot, jotka eivät toisistaan entuudestaan tienneet, tekemään yhdessä työtä yhteisen päämäärän eteen. Ikäihmisten hyvinvointi on kaikkien eri toimijoiden yksi vastuualue ja tavoite. Hajanaisuus on ongelma. Miten sen selättää?

1.2 Kulttuurisuunnitelmamallin tavoitteet

Kulttuurisuunnitelmamallin tavoitteena on saada lisättyä eri taiteenalojen ja kulttuuripalveluiden tarjontaa ja käyttöä, sekä tuoda ympäröivä maailma lähemmäksi palvelutalossa asuvien arkea. Pidemmällä tähtäimellä suunnitelmalla helpotetaan myös taide- ja kulttuuripalveluiden hankkimista ja kehittämistä, välitetään tietoa tarpeista ja tarjonnasta laajemmalle käyttäjäkunnalle ja kehitetään yhteistyössä erilaisia tapoja ratkaista myös taloudellista ja resursseihin liittyvää vastuuta.

Suunnitelma vaikuttaa myös sosiaali- ja terveysalan kulttuurisen tarjonnan kehittämiseen ja välittää taiteen hyvinvointitoimialan asiantuntemusta osaksi soten perus-, erityis- ja asiantuntijapalveluita. Kulttuurihyvinvoinnin edistyminen ja saaminen rakenteisiin edellyttää sitä, että löydämme oikeat toimijat, tunnistamme heidän osaamisen ja palvelut ja saamme näistä tiedon tasa-arvoisesti kaikille yhteiseksi hyödyksi (Kulttuurisote-uutiskirje 10/2018).

Mallilla halutaankin selkeyttää kuntien ikäihmisille suunnatun kulttuurisen tarjonnan työnjakoa niin, että karsitaan päällekkäisyydet, yhteistyökumppanit ovat selkeästi tiedossa ja että toiminnan kehittäminen olisi yhteistyössä eri tahojen kesken pitkällä aikavälillä helpompaa ja tavoitteellisempaa. Mallilla on tarkoitus jatkaa asukkaan elämää palvelutalossa niin, että kotona elettyyn elämään tulisi mahdollisimman vähän muutoksia ja saman tyyppinen elämänpiiri pysyisi ennallaan.

Kun työnjako ja tavoitteet ovat selvillä, voidaan hakea ja kehittää uusia toiminta- ja rahoitusmalleja toiminnan turvaamiseksi. Yhteistyöllä tuetaan myös ikäihmisen kulttuurisen oikeuden toteutumista siten, että jokainen ikäihminen saisi oman tilanteensa ja tarpeensa mukaista kulttuurista palvelua niin arkeen kuin juhlaan. Vastuu yhteistyön toteutumisesta ja suunnitelmallisuudesta on kaikilla tahoilla ja myös sosiaalipalveluiden tulisi vastata siitä, että yhteistyötä toteutetaan tarvittaessa monialaisesti.

Aihetta kehitetään parasta aikaa sosiaalipalvelujen puolella valtakunnallisesti ja RAI-LTC ohjelmistoon on avattu Kulttuurisen vanhustyön henkilöprofiili. RAI-LTC on arviointijärjestelmä, jonka avulla selvitetään yhdenmukaisesti, kattavasti ja monipuolisesti palveluntarpeen arviointi. Profiili on pilotointivaiheessa. Henkilöprofiilia kehitetään yhteistyössä kulttuurisen vanhustyön Aili-verkoston kirjaamisiantuntijoiden kanssa. Teknisestä toteutuksesta vastaa RAIssoft.net. Yksi Ailin kärkiteemoista onkin kulttuurikirjaamisen kehittäminen. Kehittämistyössä on todettu, että RAI- järjestelmän tietoja voidaan hyödyntää ikääntyneen merkityksellisen elämän toteutumisen vahvistamisen tukena. (Siponkoski 2017.)

Kulttuurisen vanhustyön henkilöprofiili on yksittäisen asukkaan tilanteeseen keskittyvä työväline. Sen avulla voi hoivassa parhaimmillaan vahvistaa ikääntyneen omannäköisen arjen toteutumista ja hyvinvoinnin tukemista. Se nostaa esiin ikääntyneen henkilöhistoriaa, mieltymyksiä, kiinnostuksen kohteita, tapoja ja tottumuksia. Kulttuurisen vanhustyön henkilöprofiilin tavoitteena on ikääntyneiden merkityksellisen, elämyksellisen ja hyvän elämän sekä heidän kulttuuristen oikeuksiensa toteutumisen mahdollistaminen pitkäaikaisessa hoivassa.

Kulttuurisuunnitelma tulee hyödyntämään jo olemassa olevia kulttuuritapahtumia ja verkostomme myös paikalliset taiteilijat ja kulttuuriyhdistykset tämän kohderyhmän

piiriin. Tulevalla toiminnalla luodaan käytäntöjä taide- ja kulttuuritoiminnan järjestämiselle ja ympäröivän toiminnan tuomista palvelutalon arkeen.

Seniori- ja vanhustyö on valtakunnallisesti suurten muutosten edessä ja kulttuurisuunnitelmalla halutaan luoda kulttuurilaitoksille, kulttuuritoimijoille kuin myös oppilaitoksille edellytykset vastata alan muuttuviin vaatimuksiin. Ajatuksena on myös huomioida palvelutalot luonnollisena osana kaupunginosan toimintaa ja että se otetaan huomioon samoin kuin otetaan päiväkodit ja koulut.

Ikäihmisten kulttuurisuunnitelman avulla halutaan edesauttaa myös kulttuurin saavutettavuutta, taiteilijoiden ja ikäihmisten kohtaamista, yhteisöllisyyden kehittymistä kulttuurikokemusten kautta sekä kehittää kulttuurilaitosten vastaanottokykyä erilaisen ja eri ikäisten ihmisten kohtaamisessa. Tärkeänä kestävän kehityksen edellytyksenä on myös luoda eri oppilaitosten kanssa elävää ja aktiivista yhteistyötä.

Seniori- ja vanhustyössä on keskeistä, että siinä pyritään vahvistamaan kulttuurin ja taiteen keinoin ikäihmisten hyvinvointia ja toimijuutta. Kulttuurin saavutettavuutta edesautetaan rakentamalla kulttuurisen vanhustyön laajaa toimijaverkkoa, kehitetään ja lisätään hoivatyöntekijöiden monialaista osaamista. Asukkaiden omaehtoisen toimijuuden ja osallisuuden lisääntyminen vaikuttaa hoitohenkilöstön ja asukkaiden väliseen vuorovaikutukseen positiivisesti ja kulttuurisella toiminnalla kannustetaan asukkaiden omaa aktiivisuutta. Sen on todettu lisäävän myös asukkaiden hoitomyönteisyyttä, joka edesauttaa myös hoivatyöntekijöiden hyvinvointia ja työssä jaksamista (Engström 2013, 33-36).

2 KUNNALLISEN KULTTUURIPALVELUN TOIMINTAYMPÄRISTÖ

Sampo Terho, Eurooppa-, kulttuuri- ja urheiluministeri vuodelta 2018, kommentoi uudistettua kulttuurilakia (L 166/2019) ja sanoo sen tarkoituksena olevan kuntien kulttuuritoiminnan saavutettavuus ja saatavilla olo mahdollisimman hyvin kaikille väestöryhmille. Uusi laki siis velvoittaa kuntien kulttuuripalveluita ottamaan saavutettavuusnäkökulma huomioon palveluitaan suunnitellessaan. Myös Euroopan uudessa kulttuuriohjelmassa (Euroopan unionin neuvosto, Komission tiedonanto SWD (2018) todetaan, että uusi kulttuuriohjelma vastaa EU-johtajien kehotukseen tehdä enemmän kulttuurin ja koulutuksen kautta. Sen avulla halutaan myös valjastaa kulttuurin koko potentiaali hyödyntämään innovaatioita, luovuutta, kasvua ja kestäviä työpaikkoja sekä kasvua ja näin unionista voidaan rakentaa osallistavampi ja oikeudenmukaisempi. Kulttuuriin osallistumisen nähdään myös parantavan terveyttä ja hyvinvointia. Tutkimuksissa onkin osoitettu, että kulttuuripalveluiden saatavuus on toiseksi tärkein taustatekijä psykologisessa hyvinvoinnissa. Sitä tärkeämpänä nähtiin ainoastaan terveys.

Kulttuurilain tavoitteet ja kuntien tehtävät liittyvät kaikkien kuntalaisten luovan ilmaisen mahdollisuuksiin, kulttuurin ja taiteen tekemiseen ja kokemiseen, edellytysten luomiseen taiteelliselle työlle ja harrastamiseen. Uuden lain tulisi myös turvata kulttuurin saatavuus ja käyttö, taide- ja kulttuurikasvatukseen, kulttuuriperintöön, sekä väestön hyvinvoinnin ja terveyden vahvistamiseen ja paikallisen ja alueelliseen elinvoiman edistämiseen kulttuurin ja taiteen keinoin.

Laissa ja sen perusteluissa tuodaan esiin asukkaiden osallistumisen ja eri hallinnonalojen ja toimijoiden välisen yhteistyön tärkeys kunnan kulttuuritoiminnassa. Asukkaiden osallistumisella vahvistettaisiin demokratiakehitystä ja yhteistyöllä kuntien kulttuuritoiminnan (L 166/2019) vaikuttavuutta.

Ikäihmisten määrän lisääntyessä nykyisestä tulevina vuosikymmeninä huomattavasti kuntien päättäjät ja eri toimijat ja hallinnolliset toimialat ovat suuren haasteen edessä. Niin kotona kuin laitoksissakin asuvien ikääntyneiden hyvinvoinnin edellytyksille täytyy löytyä taloudellisia resursseja sekä myös työntekijöitä. Väestöllinen

huoltosuhde eli alle 15-vuotiaiden ja 65 vuotta täyttäneiden ja tätä vanhempien henkilöiden suhde 100 työkäistä kohti oli vuoden 2017 lopussa 60. Ennusteen mukaan huoltosuhde nousee tulevina vuosikymmeninä, mutta aiempia ennusteita hitaammin. Syynä tähän on syntyvyyden lasku ja tämän seurauksena nuorten huollettavien määrän pieneneminen. Huoltosuhde olisi 62 vuonna 2020, 66 vuonna 2030 ja 71 vuonna 2050. Väestöennustuksen mukaan vuonna 2020 yli 80-vuotiaita on väestöstä noin 5 prosenttia ja 2040 noin 10 prosenttia (Väestöliitto [viitattu 25.10.2019]).

Tämä väistämättä johtaa siihen, että ikäihmisten määrän kasvaessa, joukko heidän hyvinvointinsa eteen työtätekeviä vähenee. Siksi on tärkeää jo nyt ennakoita ja rakentaa malleja, joilla saadaan turvattua ikäihmisille kulttuuriset oikeudet myös tulevaisuudessa.

Liikasen (2003, 56) tutkimuksessa käsitellään Markku T. Hyypän ja Juhani Mäen tekemää tutkimusta kulttuurin vaikutuksista terveyteen nimenomaan Pohjanmaan rannikon alueella. Heidän kiinnostuksensa tutkittavaan aiheeseen oli peräisin siitä, että terveystilastot osoittavat suomenruotsalaisten keskimääräisen eliniän olevan huomattavasti korkeampi kuin muulla väestöllä, miehillä 8,7 ja naisilla 4,8 vuotta pidempi kuin suomenkielisellä väestöllä. Elämäntavat tai sosiaaliset taustamuuttujat eivät selittäneet eroa, mutta suomenruotsalaisten vahva yhteisöllisyys esitetään syyksi tälle erolle. He harrastavat enemmän kulttuuria, ovat tiivis yhteisö, heillä on vankkaa yhdistystoimintaa ja siirtävät edelleen omia traditioitaan sukupolvelta toiselle. Tämän tiedon valossa kulttuurin, yhteisöllisyyden ja yhteisten traditioiden jatkaminen myös palvelutaloissa voisi olla yksi hyvän elämän edellytys äidinkielestä riippumatta. Vaasalaisissa palvelutaloissa on kummankin kieliryhmän edustajia, joten entisen elämän hyvien osa-alueiden siirtäminen hoitolaitosten arkeen on siltäkin osin perusteltua kaikille. Kuten taulukosta 1. nähdään, yli 65-vuotiaiden määrä tulee Vaasan suuralueella kasvamaan vuoteen 2030 mennessä. On odotettavissa, että myös palvelutalojen asukkaiden määrä tästä syystä tulee lisääntymään.

Taulukko 1. 65 vuotta täyttäneiden määrä ja väestöosuus Vaasan suuralueilla 2017-2030 (Nylén 2019).

	65+ 2017		65+ 2030		65+ muutos 2017-2030	
	Lkm	% väestöstä	Lkm	% väestöstä	Lkm	Muutos %
Koko Vaasa	13133	19 %	16180	22 %	3047	23 %
Keskusta	3801	26 %	4224	26 %	423	11 %
Gerby	1461	13 %	2466	21 %	1005	69 %
Huutoniemi	1518	17 %	2072	21 %	554	36 %
Ristinummi	1478	21 %	1901	29 %	423	29 %
Vähäkyrö	1047	23 %	1215	30 %	168	16 %
Palosaari	1190	21 %	1150	18 %	-40	-3 %
Suvilahti	876	23 %	838	23 %	-38	-4 %
Kotiranta	612	13 %	810	13 %	198	32 %
Vöyrinkaupunki	564	16 %	781	19 %	217	38 %
Sundom	435	17 %	506	16 %	71	16 %
Höstvesi	83	20 %	115	29 %	32	39 %
Vaskiluoto	40	12 %	59	21 %	19	48 %

Tulevaisuudessa yhteistyön tulee siis tiivistyä kulttuurilaitosten, koulutuksen, kolmannen sektorin sekä Ikäkeskuksen kanssa, että saamme luotua mahdollisimman saumattoman yhteistyön koko kentälle. Tähän antaa suuntaa ja velvoittaa myös Terveydenhuoltolaki (1326/30.12.2010). Sen yhtenä tarkoituksena on muun muassa eri toimijoiden välisen yhteistyön terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen (Engström 2013, 9). Samalla voimme heikkenevien talousnäkömienkin vuoksi kehittää parempia taloudellisia resursseja ja välineitä sekä budjettiin korvamerkittyä vuosittaista panostusta kaikkien toimijoiden osalta, jotta saamme määriteltyä selkeämmin toiminnan puitteet ja resurssit myös jatkossa. Tulevaisuuden tutkimisella erilaisten indikaattoreiden ja skenaarioiden avulla voidaan suunnitella tulevaisuutta menneisyys tietenkin huomioon ottaen.

Jyväskylän yliopiston teettämän tutkimuksen NORDCARE2-tutkimushanke on pohjoismaisen tutkijaryhmän vuonna 2015 toteuttama uusintatutkimus kymmenen vuotta aiemmasta tutkimuksesta, joka tuotti ensimmäistä kertaa vertailukelpoista tietoa hoivatyön työtehtävistä ja työolosuhteista eri Pohjoismaissa (Kröger 2018).

Tutkimuksesta käy ilmi, että Suomessa palvelutalojen asiakkaiden määrä on kaikissa muissa vuoroissa paitsi yövuoroissa selvästi suurempi kuin muissa Pohjoismaissa. Esimerkiksi päivävuorossa suomalainen hoivatyöntekijä työskentelee keskimäärin 12 asiakkaan kanssa, mutta ruotsalainen 10 ja norjalainen 8 ja tanskalainen työntekijä 7 asiakkaan kanssa. Myös ilta- ja viikonloppuvuoroissa suomalaisilla

työntekijöillä on enemmän asiakkaita kuin heidän pohjoismaisilla kollegoillaan. Yövuorot muodostavat poikkeuksen, sillä niiden aikana asiakasmäärä on korkein Tanskassa. Öisinkin suomalaisten työntekijöiden asiakasmäärät ovat kuitenkin selvästi Norjaa ja Ruotsia korkeammat.

Krögerin (2018) raportin tulokset osoittavat useita huolestuttavia kehityssuuntia suomalaisessa vanhushoivatyössä. Jotkut yksittäiset asiat ovat muuttuneet myönteiseen suuntaan, mutta yleiskuva suomalaisen vanhustyön tilasta ja kehityksestä on negatiivinen. Ympäri vuorokautisessa hoivassa eli laitoshoidossa ei ole juurikaan tapahtunut positiivista kehitystä ja kotihoidon työolosuhteet ovat heikentyneet aiemmasta. Näistäkin huolestuttavista luvuista huolimatta todellisuudessa palveluiloissa on kuitenkin mahdollista luoda malli, jolla saadaan uusia toimijoita ja toimintoja mukaan tukemaan niin henkilökunnan jaksamista kuin myös asukkaiden hyvinvointia.

Kunnalla on kulttuurin saralta monta tehtävää ja tärkeimpinä niistä on toimia paikallisen ja alueellisen kulttuuritoiminnan koordinaattorina, sen tehtävänä on rakentaa erilaisia verkostoja ja toimia yhteyspisteinä alueen kulttuuritoimijoille. Kaikilla kunnilla on kuitenkin erialaisia resursseja ja vahvuuksia hoitaa vastuitaan ja se riippuu paljon poliitikkojen omista mielenkiinnoista, alueen omista vahvuuksista ja perinteistä. Joissakin kunnissa kulttuuritoiminnan alla on yleisen kulttuuritoiminnan lisäksi kunnasta riippuen kirjastot, orkesterit, museot, teatterit ja erilaiset taideoppilaitokset. Kunnat voivat valita kuinka he hoitavat lakisääteiset tehtävänsä ja palvelut voivat olla joko itse tuotettuja tai sitten yksityiseltä puolelta ostettuja. Yleinen kulttuuritoiminta pitää sisällään erilaisten kulttuuristen palvelujen tarjontaa ja mahdollistamista, kotiseututyötä sekä paikallisen kulttuuriperinteen vaalimista ja edistämistä. Lakisääteisiin tehtäviin kuuluvat palvelut, eli yleinen kulttuuritoiminta, kirjastot ja taiteen perusopetus on toteuduttava kaikissa kunnissa. Kunta voi tuottaa palvelut itse, yhteistyössä muiden kuntien kanssa tai ostopalveluna. (Kunnat 2015)

KUPOLA- internetsivusto tarjoaa kulttuurituottajille ja kulttuurin parissa työskenteleville ammattilaisille sekä alaa opiskeleville laajan tietopaketin kulttuuripolitiikasta, kulttuurin rahoituksesta ja kulttuurialaa ohjailevista laeista sekä säädöksistä. Kuntien tehtäviä koskevalla sivulla tuodaan esille se, että kuntien kulttuuripalvelujen tuo-

tannossa kiinnitetään kasvavassa määrin huomiota kulttuurin hyvinvointivaikutuksiin. Kuntien tehtäviä käsittelevässä kirjoituksessa todetaan myös kulttuuripalvelujen parantavan ihmisten elämänlaatua ja edistävän yhteenkuuluvuutta, paikallista identiteettiä ja edistävän myönteistä sosiaalista ilmapiiriä. Hyvinvointipalveluilla tässä yhteydessä tarkoitetaan kulttuuria, jolla pyritään lisäämään kuntalaisten hyvinvointia, ehkäistä syrjäytymistä ja olla näin osaltaan vaikuttamassa yhteiskunnallisten tavoitteiden toteutumista taiteellisten päämäärien ohella. Kuntien tiukkeneva talous on myös pakottanut kuntia enenevässä määrin keskittymään ennaltaehkäisevään hyvinvointia tukevaan kulttuuritoimintaan. Kuntaliitossa on näkemys, että tulevaisuudessa kulttuuripalvelut osittain integroidaan osaksi muita palveluja sosiaali- ja terveydenhuollon puolella (Kunnat 2015b).

KUPOLAn sivuilla todetaan myös, että Tilastokeskuksen mukaan alue-erot kulttuurin kulutuksessa ovat Suomessa EU-maiden suurimpia, kun verrataan tiheään ja harvaan asuttuja alueita. Harvaan asutuilla seuduilla kulttuuripalveluiden tarjonta on erittäin niukkaa ja eroja on niin alueellisesti kuin myös sosiaaliryhmien välillä. Ongelma on usein myös kulttuurin asema paikallispolitiikassa, koska strategioissa hyvinvoinnista ja kulttuurista esitetään yleviä tavoitteita, mutta käytännössä rahoitusta ei kuitenkaan toiminnalle osoiteta. Jotta saataisiin alueitten eroja tasoitettua, yleistä kulttuuritoimintaa tulisi vahvistaa, kehittää rakenteita tukemaan kuntien toimintaa sekä luoda indikaattoreita tilastointiin sekä tiedontuotantoon. (Opetus- ja kulttuuriministeriö [viitattu 20.11.2019]).

Vaasassa kehitettiin uusi yhteistyönmalli, kun kulttuurikeskus ja kirjasto yhdistettiin yhdeksi tulosityksiköksi. Kulttuuri- ja kirjastopalveluiden sisäisen organisaation mallin 1.1.2018 mukaisesti ylintä valtaa käyttää kulttuuri- ja liikuntalautakunnan puheenjohtaja/sivistystoimenjohtaja. Hänen alaisuudessaan toimii kulttuuri- ja kirjastotoimenjohtaja. Uudella tulosityksiköllä halutaan kehittää kirjastoa enemmän kulttuurikeskukseksi ja tuoda kulttuuripalvelujen kautta sinne enemmän tuottajaosaamista sekä sitä kautta uudenlaisia tapahtumia.

Kuten taulukosta 2 nähdään, on kirjaston ja kulttuuripalveluiden toimintaa pyritty yhdistämään luomalla uusia palveluyksiköitä. Näin saatiin kirjaston pedagoginen osaaminen ja kulttuuripuolen tapahtumatoiminta yhdistettyä laajemmaksi kokonaisuudeksi yhteisöpalveluiden nimikkeellä. Tämä toiminta kattaa erityisryhmät, joihin

kuuluu myös ikäihmisten kulttuurinen toiminta. Kirjastosta on tehty hakeutuvaa kirjastotyötä ikäihmisten parissa jo vuosia, joten kulttuuripalveluilla ja kirjastolla on yhteistä maaperää myös toiminnan kehittämiseen.

Taulukko 2. Kulttuuri- ja kirjastopalvelut.

Kulttuuri- ja yhteisöpalvelut (kulttuuripäällikkö)
Yhteisöpalvelut
<p>Kulttuurinen vanhustyö: kotipalvelu, seniorityö, kulttuurisuunnitelma, sote-yhteistyö/projektit Maahanmuuttajatyö, laitokset, Kulttuurinen lapsi- ja nuorisotyö: kulttuuri- ja kirjastopolku/KOPS, Pedagoginen työ: satutunnit, kirjavinkkaus, kirjaston käytön ja tiedonhankinnan opetus, vankilayhteistyö, aineistopakettit, mediakasvatus</p> <p>1. pedagoginen vastaava</p> <p>2. yhteisöpalveluvastaava</p>
Kulttuuripalvelut
<p>Tapahtumat ja festivaalit, lupa-asiat, näyttelyt, kirjailijavieraat, kaupunkikulttuurin edistäminen, yhteistyötapahtumat</p> <p>Kiinteistöt, tekniikka ja logistiikka, virastomestarien tehtävät</p>
Alueelliset- ja sisäiset palvelut (palvelupäällikkö)
Yhteisöpalvelut
<p>Lähikirjastot, autokirjasto, tietopalvelu, asiakaspalvelu "tiskeillä", asiakaspalautteet, asiakaskokemus, kassatoiminnot, asiakasrekisterin hoito, kysy kirjastonhoitajalta-palvelu</p> <p>1. asiakaspalveluvastaava, lähikirjastot</p> <p>2. asiakaspalveluvastaava</p>
Kulttuuri- ja yhteisöpalvelut (palvelupäällikkö)
Alueelliset- sekä verkkopalvelutehtävät
<p>Alueellinen kehittämissuunnitelma, seutulainat, koulutussuunnittelu, projektit, hankkeet, tilastointi</p> <p>1. vastaava palvelusuunnittelija ja järjestelmävastaava</p> <p>2. palvelusuunnittelija</p> <p>Verkkokirjasto, FinElib-yhdyshenkilö, verkkoviestintä, kirjastojärjestelmän ylläpito ja kehittäminen</p> <p>1. pedagoginen vastaava</p> <p>2. yhteisöpalveluvastaava</p>

Sisäiset palvelutehtävät
Kokoelmatyö, määrärahan jako ja seuranta, hankinta ja laskujen käsittely, luettelointi ja kuvailu, kirjaston myyntipalvelut, aineiston käyttökuntoon saattaminen, kaukopalvelu

Vaasa on useissa eri tutkimuksissa ihan kohtuullinen kulttuurikaupunki ja esimerkiksi kulttuuripoliitiikan tutkimuskeskus Cuporen vuonna 2018 tekemän tutkimuksen mukaan kulttuuriin eniten euroja käyttävä kaupunki, mutta luvut eivät ole ihan yksiselitteisiä. Luvut eivät ole kuitenkaan keskenään vertailukelpoisia, koska kaikilla kaupungeilla on omat tapansa hoitaa kulttuurin liittyviä velvoitteita. Vaasan hyvät luvut ovat tulosta siitä, että Vaasan kaupunki vastaa monesta niistä toimista, jotka ovat muissa kaupungeissa ulkoistettu kuten Taiteen perusopetuksen järjestäminen. Vaasan nettokäyttökustannukset €/asukas oli tämän tutkimuksen mukaan 256,6€/asukas ja vähiten rahaa kulttuuriin käytti Salo 94,8€/asukas.

TEAvisari tuo esille kunnan toimintaa kuntalaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Palvelu tukee kuntien ja alueiden terveydenedistämistyön suunnittelua ja johtamista. Terveydenedistämisen (TEA) ulottuvuudet kuvaavat toimintaa eri näkökulmista. Perusajatuksena on, että toimiakseen laadukkaasti ja tehokkaasti kunnan on huomioitava kaikki nämä näkökulmat. Vahvistamalla samanaikaisesti organisaation toimintaedellytyksiä eri toimialoilla kuntalaisten hyvinvointiin voidaan vaikuttaa. Tietojen ratkaisukeskeinen hyödyntäminen ja konkreettisista toimenpiteistä päättäminen on tärkeä vaihe.

Taulukossa 3 esitetään Vaasan TEAvisari lukuja, joista käy ilmi, että näissäkin vertailuissa Vaasa näyttää ylittävän reilusti moniltakin kohdin koko maan tulokset, mutta sitoutuminen kulttuuriin on keskiarvoa todella alempi. Sitoutumiseen liittyviä lukuja tarkastellessa, huomaa, että juuri yhteistyörakenteet olivat Vaasassa nolla. Vaasassa tehdään yhteistyötä toki, mutta se on satunnaista ja organisoimatonta. Mielestäni näistä luvuista nähdään, että siihen ei suhtauduta kovinkaan vakavasti ja ainakin käytännössä kulttuurin ja soten yhteistyö on ollut Kulttuurikaruselli k-65 toiminnan jälkeen vaivalloista. Tähän on vaikuttanut tosin kaikki viimeaikaiset organisaatiomuutokset ja eri tahojen järjestäytyminen on ollut aikaa vievää ja hapuilevaa. Ilmapiiri tuntuu nyt kuitenkin versoavan uudenlaisia alkuja ja taloudellisenkin

tilanteen pakottamana hallintokuntien tulee kehittää uudenlaisia toimintatapoja ja yhteistyön malleja.

Taulukko 3. TEA viisarin tuloksia Vaasan kaupunki 2019.

Vaasa	Koko maa	
Kulttuuri	67	59
Sitoutuminen	31	53
Johtaminen	88	69
Seuranta ja tarveanalyysi	55	52
Voimavarat	68	54
Osallisuus	67	56
Muut ydintoiminnot	92	69

	Vaasa	Koko maa
Sitoutuminen	31	53
Ohjelmien käsittely luottamushenkilöhallinnossa	33	32
Ohjelmien käsittely johtoryhmässä	39	38
Yhteistyörakenteet	0	79
Kulttuurin edistäminen strategioissa	50	65

Kulttuuripalvelut organisoituivat kirjastopalveluiden kanssa 2018 yhdeksi tulosityksiköksi, ja tämän uudistuksen myötä olemme entistä enemmän suuntautuneita yhteistyöhön eri tahojen kanssa ja lähteneet aktiivisesti ja systemaattisesti kehittämään poikkihallinnollista yhteistyötä eri toimialojen kanssa. Tämä on tuottanut tulosta ja olemmekin saaneet uusia yhteistyökumppaneita niin tekniseltä kuin myös liikunnan puolelta.

Kulttuuripalvelut vastaa Vaasan kaupungin yleisen kulttuuritoiminnan suunnittelusta, koordinoinnista ja kehittämisestä, tukee vapaan kentän kulttuuritoimijoita sekä toteuttaa yksin ja yhteistyössä kulttuuritapahtumia ja tilaisuuksia kaupungissa.

Toiminnallaan kulttuuripalvelut tuo esille kulttuurin tärkeyden jokapäiväisessä elämän arjessa ja hyvinvoinnissa kaiken ikäisille kuntalaisille. Kulttuurisuunnitelman mallin luominen on siksi luonteva osa toimintaa ja kehittämistä.

Kulttuuripalvelun toimintaan kuuluu myös yleisen kulttuurin kehittäjänä olla mukana yhteistyössä kehittämässä niin pitkä- kuin lyhytkestoisia tapahtumia kaupungin kulttuurilaitosten ja muiden hallintokuntien kanssa. Säännöllistä toimintaa on ikäihmisille (entinen Kulttuurikaruselli K-65) ja lapsille erilaisia tapahtumia sekä 2017 valmistunut kulttuuriopetussuunnitelma. Tapahtumia kulttuuripalvelut järjestävät pitkin vuotta ja niistä vakituisesti järjestetään Taiteiden yötä, jossa koko kaupungin harrastustoiminta esittyy, Kuorofestivaalia, jossa esiintyy vuosittain noin 80 kuoroa ja Wild Life Festivalia, joka tuo Suomeen lukuisia luontoelokuvan tekijöitä ympäri maailmaa.

Kulttuuripalvelut toimii myös asiantuntijana erilaisissa työryhmissä, hankkeissa ja tapahtumissa ja isännöimme Kulttuuritalo Fannya, Kasarmi 13 ja Stallia joissa yksittäiset taiteilijat tai yhdistykset ovat vuokralla.

Kaupunginosakehittäminen on yksi uusi osa kulttuuripalvelujen toimintaa ja tämän kautta ikäihmisten palvelutalot, päiväkodit ja koulut ovat itsestään selvä kohde toimintaa suunniteltaessa.

Kulttuuripalvelut on mukana valtakunnallisissa verkostoissa mukana ja esimerkiksi laajemmin kulttuurin vaikutuksiin ja tutkimukseen liittyvä on Taikusydän-verkosto, jonka alle olimme mukana perustamassa oman Länsi-Suomen alueverkoston 2017.

Verkoston toiminta-alue kattaa kolme maakuntaa, Pohjanmaan, Etelä-Pohjanmaan ja Keski-Pohjanmaan. Asukkaita alueella on yhteensä 445 000, joista 97 000 ruotsinkielisiä. Alueverkosto onkin kaksikielinen.

Länsi-Suomen alueverkoston toiminnan tavoitteena on eri tavoin kehittää terveyttä ja hyvinvointia edistäviä taide- ja kulttuuripalveluja sekä kulttuurin saavutettavuutta. Verkosto jakaa tietoa, osaamista ja kokemuksia ja ylläpitää keskustelua alan keskeisistä kysymyksistä.

Kulttuuripalvelut on myös mukana Aili-verkostossa, joka on kulttuurisen vanhus- ja seniorityön valtakunnallinen verkosto. Verkoston tehtävänä on vahvistaa kunnissa ja tulevissa maakunnissa toteutettavaa kulttuurista seniori- ja vanhustyötä rakentamalla eri toimialoilla työskentelevien asiantuntijoiden välille pysyvä yhteistyöverkostoja. Kuntatoimijoiden välisen yhteistyön vahvistamisella valmistaudutaan mahdolliseen maakuntaudistukseen ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisuudistukseen sekä rakennetaan yhteiskehittämislle pohja. Verkoston kehittämistoimet edistävät taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten huomioimista kuntien ja maakuntien hyvinvointisuunnitelmissa sekä hyvinvoinnin indikaattoreissa. Hankkeessa mukana olevat kunnat ovat Vaasan lisäksi Helsinki, Espoo, Vantaa, Pukkila, Turku, Tampere, Kouvola, Seinäjoki, Jyväskylä, Kuopio, Oulu sekä Rovaniemi. Jokaisesta kunnasta verkoston toimintaan osallistuu edustaja sosiaali- ja terveystoimen sekä kulttuuritoimen puolelta. Verkoston toiminta on käynnistynyt yhtenä Suomen hallituksen osaamisen ja koulutuksen kärkihankkeista.

2.1 Kehittämistarpeet toimintaympäristössä

Kulttuuri käsitteenä on aina ollut monitulkintainen ja sen merkitys on vaihteleva riippuen siitä, kuka siitä puhuu ja missä kontekstissa. Sanan alkuperä on etymologisesti latinan sana "cultura", viljely ja aluksi sitä käytettiin konkreettisessa merkityksessä "cultura agri" eli pellon viljely. Jo Cicero (106 eaa - 43eaa) on kuitenkin kirjoituksissaan käyttänyt termiä "cultura animi" eli hengen viljely ja nykyisen monipuolisen merkityksensä sana kulttuuri on saanut vasta uudella ajalla (Rauhala 2009, 12). Kulttuurilla onkin objektiivisia kuin myös subjektiivisia ulottuvuuksia ja yksilö voikin osallistua vain osaan tarjontaan ja valita siitä omaan elämänpiiriinsä sopivia osioita.

Kulttuurin avulla ihminen voi rikastuttaa elämäänsä, sivistää itseään ja kehittää näin itseään ihmisenä edelleen (Rauhala 2009, 7).

Kunnilla on lisääntyvä päävastuu kulttuuritoiminnan järjestämisestä. Uuden Laki kuntien kulttuuritoiminnasta (166/2019) pohjalta kunnan tehtävänä on järjestää kulttuuritoimintaa, jonka toteuttamiseksi kunnan tulee edistää kulttuurin ja taiteen yhdenvertaista saatavuutta ja monipuolista käyttöä, luoda edellytyksiä ammattimaiselle taiteelliselle työlle, edistää kulttuurin ja taiteen harrastamista, tarjota mahdollisuuksia tavoitteelliselle taide- ja kulttuurikasvatukselle, edistää kulttuuriperinnön ylläpitämistä. Lisäksi kunnan tulee edistää kulttuuria ja taidetta osana asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä paikallista ja alueellista elinvoimaa, kulttuurista vuorovaikutusta ja kansainvälistä toimintaa. Kuntien kulttuurisen toiminnan edistämiseksi yhteistyö kunnan eri toimialojen kesken on entistä tärkeämpää. Kulttuurin ja taiteen edistämistehtävät kytkeytyvät muun muassa opetus-, nuoriso- ja liikuntatoimeen, taiteen perusopetukseen, vapaaseen sivistystyöhön ja se kytkeytyy suuressa mittakaavassa selkeästi myös kaupunkisuunnittelun kautta kaavoitukseen ja elinkeinotoimintaan. Kulttuurin tehtävä onkin suurempi kuin useinkaan ollaan valmiita ajattelemaan. Kuntien sisällä kriittinen yhdyspinta on kuitenkin suurimmassa osin kulttuuritoiminnan ja hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen välillä. Kulttuurinen toiminta on edelleen niin itsestään selvää tai niin erotettua hoivatyön koulutuksesta ja arjesta, että sen tuominen sosiaalipalvelujen puolelle ei edelleenkään ole aivan yksinkertaista.

Ihminen ei elä pelkästään leivästä ja Maslow'n (Joki-Huuti 2018, 3) tarvehierarkia kuvaa hyvin ihmisen tarpeiden eri tasoja. Jokaisella ihmisellä on vahva tarve itsensä toteuttamiselle kuin myös nähdä ja kuulla tulemiselle. Palvelutaloissa hoiva, eli fyysiset tarpeet, turvallisuuden tarve, läheisyyden ja rakkauden tarve sekä myös arvostuksen tarve tulisi olla jo itsestäänselvyys, josta ei tarvitsisi enää erikseen puhua tai ainakaan vaatia. Ne kuuluvat normaaliin arkeen ja ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Vaikeammin on hoitotyöhön yksipuolisesti suhtautuvan hoitajan toteutettavissa tarve esteettiseen ja älylliseen tarpeeseen tai asukkaan itsensä toteuttamiseen. Jotta nämä perusoikeudet toteutuisivat, olisi sosiaalialan työ nähtävä myös kulttuurityönä, jossa sosiaalinen ja kulttuurinen osaaminen kietoutuvat yhteen

asukkaiden kanssa työskennellessä. palvelutalossa hoitohenkilökunnan ei tulisi-kaan ajatella olevansa hoitohenkilökuntaa, vaan kanssaihmiä, jotka tukevat asuk- kaiden hyvän arjen toteutumista. Tämä on tosin todella yksinkertaista sanoa, mutta käytäntöön vieminen onkin sitten monimutkaisempaa.

Sosiaalialan työn voi nähdä myös kulttuurityönä; sosiaalinen ja kulttuurinen voivat monin eri tavoin ja monitasoisesti kietoutua yhteen vanhusten parissa tehtävässä työssä. Semin (2004) näkemyksen mukaan erityisesti työskentelyssä muistisairai- den kanssa tarvitaan yhtä lailla sosiaalisten prosessien osaamista, kuin lääketieteen ja hoitotieteen osaamista. Saman ajatuksen voi liittää myös laajasti koko vanhus- työhön, mutta samalla yhä selkeämmäksi tiedontarpeeksi tulee kysymys siitä, mitä sosiokulttuurisuus vanhustyössä on ja voisi olla. Paljon työtä on vielä edessä, että se olisi yhtä selvä oikeus palvelutalojen asukkaille kuin perushoivakin.

Liikanen (2003) on tutkinut taiteen merkitystä sosiaali- ja terveydenhuollon toimin- tayksiköissä. Hän tutki taide- ja kulttuuritoiminnan muotoja, laajuutta, merkitystä ja mahdollisuuksia kahdessa itäsuomalaisessa sosiaalialan ja kahdessa terveyden- huollon toimintayksikössä. Tutkimuksen mukaan hoivayksiköiden arjessa on taide- ja kulttuuritoimintaa melko paljon, mutta kaikkialla toiminta ei ole vielä kovin tavoit- teellista tai jäsentynyttä. Varsinaisia virikeohjaajia on varsin vähän ja toiminta tapah- tuu monesti yksittäisten taiteilijoiden vierailuina tai hoitoyksiköistä vieraillaan erilai- sissa kulttuuritilaisuuksissa tai -paikoissa mahdollisuuksien mukaan. Liikasen mu- kaan taide- ja kulttuuritoiminta on siten saanut positiivista merkitystä, mutta toisissa paikoissa siihen kiinnitetään huomiota enemmänkin, toisissa vielä varsin vähän. Toiminta pitäisi saada tavoitteellisemmaksi ja kytkeä osaksi asumis- ja hoivayksi- köiden asukkaiden arkea.

Seuraavina vuosina on siis tärkeää saada toteutettua poikkihallinnollinen ja monia- lainen yhteistyön lujittaminen, eri ammattiryhmien osaamisen vahvistaminen sekä hyvinvointia edistävän ympäristön luominen (Huhtinen-Hilden ym. 2017, 106). Toi- mintaa on vain kovin hidasta muuttaa ilman kaikkien eri tasojen mukana olemista. Koulutuksesta lähtien kaikki ne tahot, jotka ovat asian kanssa tekemisissä, on syytä osallistaa jo suunnitteluvaiheessa mukaan kehittämään toimintaa. On tärkeää saada tiedot eri tahojen mahdollisuuksista olla mukana tuomassa omat taloudelli- set- ja substanssiresurssinsa mukaan. Kulttuuristen toimintojen vieminen arkeen

vaatii myös muulta toimintaympäristöltä sitoutumista ja selkeitä toimenpiteitä. Kulttuurilaitosten ja muiden asiaan liittyvien toimijoiden tulee tietää, mikä palvelu-, avo- tai kotihoidossa olevan kuntalaisen tarve kulttuuriin on, että ne voivat vastata omalta osaltaan tähän haasteeseen. Samoin myös eri taiteenalojen toimijat ja erilaisten yhdistysten on saatava ajankohtaista ja selkeätä tietoa siitä, missä heidän palveluitaan ja osaamistaan olisi mahdollista hyödyntää.

Kehittämistarpeet alalla ovat siis vielä suuret, koska toimijoita alueella on todella monia ja monen tasoisia ja jokaisessa kunnassa on omanlaiset puitteet kulttuuriin toimintaan. Mallin, jota voidaan tarjota ikäihmisten arkeen, tekeminen vaatii paljon yhteistyötä ja kaikkien eri toimijoiden kanssa tehtäviä erilaisia palvelupaketteja myös poikkihallinnollisesti.

Nyt tämän strategisen toimintasuunnittelun avulla pyritään käynnistämään ja ylläpitämään toimintoja, jotka johtavat toivottavaan tulevaisuuteen konkreettisten tekojen kautta.

Vaasassa on hyvät mahdollisuudet kehittää kulttuurisia interventioita koulutuksen ja työelämän tarpeisiin. Meillä on alan koulutusta kahdella kielellä, kasvava joukko kulttuuritoimijoita, laadukkaat kulttuurilaitokset ja Ikäkeskuksen puolella jo pitkä kokemus yhteistyön eduista. Pölkkin (2014) mukaan intervention tarkoituksena on vaikuttaa yksilön ja sitä kautta ryhmän käyttäytymiseen ja myös yleiseen hyvinvointiin. Hoitotyössä interventio voi sisältää erilaisia tapoja tehdä hoitotyötä, jota henkilöstö voi tehdä yhdessä asiakkaan kanssa. Mukana voi olla myös läheiset, jolloin vaikutus on laajempi ja tukee asukkaan elämänlaatua kokonaisvaltaisemmin.

Uudenlaiset toimintatavat haastavat erityisesti ohjaustyötä ja edellyttää tiivistä yhteistyötä eri toimijoiden välillä. Tulevaisuudessa on syytä lähteä kehittämään yhdessä tutkijoiden kanssa hoitotyön interventioita. Tärkeää on myös testata muiden vaikutusten ohella niiden kustannusvaikutuksia. Pölkki ei tässä yhteydessä tarkoita suoraan kulttuurisia interventioita, mutta asia voidaan nähdä myös siitä näkökulmasta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarjassa (2019,55) selvitetään erilaisten toimintamallien soveltuvuutta sosiaali- ja terveysalan tutkimuksen, kehittämisen ja innovaatiotoiminnan edistämiseen. Julkaisussa todetaan, että

TKI-toiminnan rooli on erityisesti pidemmällä aikavälillä uusien, entistä vaikuttavimpien teknologioiden, ratkaisujen ja hoitokäytäntöjen kehittämisessä sekä kustannusten kasvun hillinnässä. Johtopäätöksenä julkaisussa oli tunnistettu tarve alueiden strategiselle suunnittelulle ja koordinoinnille. Selvityksessä todetaan myös, että toimintaan on panostettava niin alueilla kuin myös kansallisesti poikkihallinnollisessa yhteistyössä. Heidän näkemyksensä mukaan on ensiarvoisen tärkeää muodostaa yhteisymmärrys SOTE:n päätavoitteista ja saada muodostettua laajempi yhteisymmärrys toimijoiden välille.

Vaasassa tämä tullaan toteuttamaan niin, että olemme räätälöineet tämän prosessin aikana eri hallintokuntien, oppilaitosten ja Ikäneuvoston yhteisen yhteiskehittämistyöryhmän. Se on tähän tarkoitukseen räätälöity alueellinen ”työrukkanen”. Julkaisussa listattiin myös joukko hyviä käytäntöjä tarkempaan analyysiin, joita oli vahvempi strategisyys, pitkäjänteisyys, laaja-alaisuus, sidosryhmien intressien yhteensovittaminen ja sidosryhmien osallistaminen myös asiakas-/ruohonjuuritasolla, erilaisten käytäntöjen yhtenäistäminen ja tulosten ja tietojen tehokkaampi levittäminen ja hyödyntäminen. Nämä samat asiat ovat olleet myös tämän kehittämisprosessin kulmakivenä ja yhtenä tulevaisuudessa tärkeimpänä kehittämisen kohteena.

2.2 Yhteistyökumppanit

Taiteen edistämiskeskus (Taike) on taiteen edistämisen asiantuntija- ja palveluvirasto, jonka tehtävä on edistää taidetta kansallisesti ja kansainvälisesti. Myös kulttuurin edistäminen kuuluu sen työnsarkaan, mutta vain siltä osin kuin se ei ole minäkään muun viranomaisen tehtävänä. Taike ja sen yhteydessä olevat taidetoimikunnat ja lautakunnat jakavat apurahoja ammattitaiteilijoille ja avustuksia taiteen alan yhteisöille – yhteensä noin 40 miljoonaa euroa vuosittain. Taike saa vuosittain 14 000 hakemusta, joista se tekee päätökset. Päätökset perustuvat asiantuntijaelinten vertaisarviointiin. Päätöksentekoon osallistuu kaikkiaan 200 vertaisarvioijaa. Taiken 40 läänintaiteilijaa työskentelevät eri puolilla Suomea joko valtakunnallisissa tai alueellisissa taiteen edistämisen projekteissa. Projekteilla toteutetaan Taiken kehittämisohjelmia. Taike tarjoaa myös julkisen taiteen asiantuntijapalveluja (Taiteen edistämiskeskus, [viitattu 28.10.2019]).

Kulttuurisote I (2018) oli Taiteen edistämiskeskuksen rahoittama kuuden maakunnan kumppanuushanke. Hankkeessa selvitettiin, miten taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut otetaan osaksi sosiaali- ja terveystalvveluja valmistauduttaessa uudistuviin maakuntiin. Kumppanuushankeidea lähti liikkeelle Voimala-verkoston ja valtakunnallisen Taikusydän-verkoston yhteistyöstä. Hanke kuului maan hallituksen prosenttiperiaatteen laajentamisen kärkihankkeisiin. Hanketta hallinnoi Pohjois-Savon sairaanhoitopiiri. Muut osatoteuttajat olivat maakuntaliitot Etelä-Pohjanmaalla, Pohjanmaalla ja Pirkanmaalla sekä Kymenlaakson sairaanhoito- ja sosiaalipalvelujen kuntayhtymä Carea ja Turun kaupungin hyvinvointitoimiala Varsinais-Suomesta. Hanke toimi maakunta- ja sote-uudistuksen valmistelutyön tukena (Kleemola 2018).

Kulttuurisote II -hankkeen (1.5.-31.12.2019) tavoitteena on sopeuttaa kulttuuri osaksi sekä sosiaali- ja terveystalvveluja että hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä maakunta- ja sote-uudistuksen kariutumisen jälkeisessä tilanteessa. Hanke on jatkoa viime vuonna toteutetulle Kulttuurisote-hankkeelle. Jatkohanke koostuu kolmesta osahankkeesta. Pohjanmaalla ja Etelä-Pohjanmaalla keskiössä on ikäihmisten taide- ja kulttuurilähtöisten hyvinvointipalvelujen kehittäminen. Pohjois-Savossa painopisteenä on asiakkaan kulttuuristen oikeuksien tukeminen ja kulttuurin saavutettavuuden parantaminen sote-palveluissa. Varsinais-Suomessa keskitytään sairaanhoitopiirin rooliin kulttuurihyvinvoinnin edistämisessä. Hankkeen hallinnoija ja koordinoija on Pohjanmaan liitto. Osatoteuttajina ovat Etelä-Pohjanmaan ja Pohjois-Savon liitot sekä Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri. Taiteen edistämiskeskus on myöntänyt hankkeelle 100 000 euron rahoituksen (Pohjanmaan liitto [viitattu 28.10.2019]).

Präntöön Helmi on palvelutalo, jossa on neljä pienkotia: Koralli, Simpukka, Lumme ja Kaisla, joissa on yhteensä 60 asuntoa. Asunnot ovat 25 m² kokoisia ja jokaisessa on oma kylpyhuone. Asukkaat kalustavat ja sisustavat oman huoneen makunsa mukaan omilla huonekaluillaan ja tavaroillaan, sänky ja patja ovat huoneessa jo valmiina. Lisäksi asukkaiden käytössä on yhteiset ruokailu-, oleskelu- ja saunatilat, kuntosali, parvekkeet sekä ulkoilualue. Pienkodeissa on hoitohenkilökunnan apu saatavilla ympäri vuorokauden. Tavoitteena on, että asuminen on turvallista ja omaoimista. Jokaisella asukkaalla on vastuuhoitaja, joka toimii yhteistyössä omaisten ja eri ammattilaisten kanssa ohjaten ja neuvoen. Asukkaan ja hänen omaistensa

kanssa laaditaan hyvinvointisuunnitelma, joka pohjautuu mm. itsenäisen toimintakyvyn vahvistamiseen, osallisuuteen sekä itsemääräämisoikeuteen. Asunnostaan asukas maksaa vuokraa. Päivittäiset lämpimät ateriat valmistetaan palvelutalon omassa keittiössä, aamu- ja iltapalat pienkodeissa. Präntöön Helmi on kaksikielinen palveluasumisen yksikkö, jonka asukkaat SAS-työryhmä valitsee (Vaasan kaupunki [viitattu 28.10.2019]).

3 TUTKIMUSMENETELMÄT

Lopputyökseni teen tehostetun palvelutalon kulttuurisuunnitelman ja se sisältää moni eri tahoja ja toimijoita, jotka osallistuvat omalta osaltaan omalla panoksellaan ikäihmisten kulttuurisen hyvinvoinnin kehittämiseen. Tässä kvalitatiivisessa toimintatutkimuksessa aineistonkeruu ja -käsittely tapahtuvat samanaikaisesti. Tutkimuksen tavoitteena on muiden tavoitteiden ohella myös nostaa esille ikäihmisten ja heidän ympärillään olevien toimijoiden omat tulkinnat (Valli & Aaltola 2015, 22). Toimintatutkimus on tapaustutkimuksen kaltainen tutkimusstrategia, joka kohdistuu tiettyyn erityistapaukseen tässä tapauksessa mallintamiseen. Toimintatutkimus onkin tutkimus, jonka avulla puututaan todellisiin elämän tapahtumiin ja tarkastellaan väliintulon vaikutuksia ja halutaan tietää, kuinka asioiden tulisi olla (Valli & Aaltola 2015, 209).

Heikkinen (2015) toteaa toimintatutkimuksen luonteesta, että se nähdäänkin toimijoista itsestään lähtevänä eikä niinkään ulkopuolisten antamana tehtävänä. Tässä tapauksessa aloite tutkimukseen lähti halusta lähteä systemaattisesti kehittämään kulttuurista vanhustyötä hyvin edenneen alun jälkeen. Kulttuurisuunnitelman malli tuo aivan uusia mahdollisuuksia kaikille eri tahoille luoda omaa ja yhteistä toimintastrategiaa ja tuo parhaimmillaan ikäihmisille aivan uudenlaisia tapoja kokea ja kulluttaa kulttuuria. Toimintatutkimukseni toimii näin myös interventiivisena toimintatutkimuksena, jossa tutkija toimii konsulttina tai muutosagenttina jossakin kehittämisen tarvetta edellyttävässä organisaatiossa (Soininen 1995, 83).

Opinnäytetyön kohteena olevalla palvelutalolla on jo valmiiksi toimintamallinsa ja arvonsa, sekä pitkä historia takanaan entisessä toimitilassaan. Tämän toimintatutkimuksen avulla voin tutkia heidän mahdollisuuksiaan käytännössä sekä muuttaa että kehittää heidän toimintamallejaan vastaamaan samalla myös eri kohderyhmien sekä muuttuvan toimintaympäristön uusiin tarpeisiin, koska toimintatutkimus pitää sisällään myös lupauksen paremmasta (Kananen 2009). Tässä tapauksessa kohderyhmänä ovat ikäihmiset ja kulttuurin saavutettavuuden parantaminen ja kulttuurin tuominen systemaattisesti ja laajasti heidän käyttöönsä myös ihan arjen tasolle.

Kulttuurisuunnitelman mallin valmistuttua, eri tahot voivat soveltaa saamiaan oppeja myös muille kohderyhmille kuten vammaispalveluun. Suurin osa toimijoista kuten museot, kirjastot, teatterit ja taiteilijat eivät perinteisesti ole tuoneet osaamistaan ikäihmisten palvelulaitoksiin eikä palvelutalon asiakkaille, vaan heidän toimintansa on ollut enemmän yleisesti ennaltaehkäisevää ja tai informatiivista.

Toimintatutkimus luo mahdollisuuden tehdä kaikesta ikäihmisiin suuntautuvasta kulttuurisesta toiminnasta pidempiaikaisen prosessin, jossa jokainen tutkimukseen osallistuva yhteistyötaho voi tarkastella myös omia toimintojaan suhteessa kohderyhmään ja omaan toimintaansa. Mallin tarkoituksena on luoda pitkäaikaista vuoropuhelua myös eri toimijoiden välille, sekä luoda täysin uusia toimintamalleja tälle kentälle.

Kaiken toiminnanhan tulisi olla jatkuvan tarkastelun kohteena ja pyrkiä vastaamaan erilaisten aikojen haasteisiin ja tämän kulttuurisuunnitelman mallin avulla toivoisin voivani luoda tälle keskustelulle hyvän pohjan. Tulevat mahdolliset sote- ja maakuntauudistukset tuovat omat haasteensa kaikkien toimijoiden eteen ja tutkimussuunnitelma auttaa myös näitä muita kolmannen sektorin toimijoita tarkastelemaan tulevaisuuden haasteiden valossa omaa toimintaansa, rahoituslähteitä sekä kohderyhmiä. Toimintatutkimus piirtyy tällä tavoin ymmärrettynä lähestymistavaksi, joka ei ole kiinnostunut vain siitä, miten asiat ovat, vaan ennen kaikkea siitä, miten niiden tulisi olla (Valli & Aaltola 2015).

Toimintatutkimuksen tarkoituksena on kehittää uusia taitoja tai uutta lähestymistapaa johonkin tiettyyn asiaan sekä ratkaista ongelmia, joilla on suora yhteys johonkin käytännölliseen toimintaan. Kuten nimikin kertoo, sen tarkoituksena on toteuttaa sekä toiminta että tutkimus samanaikaisesti. Se sopii hyvin tilanteisiin, missä toiminnan avulla pyritään muuttamaan jotakin ja samanaikaisesti lisäämään sekä ymmärrystä että tietoa muutosta kohtaan. Ikäihmisten kulttuurisuunnitelman avulla pyritään juuri siihen, että kehitämme yhdessä uusia lähestymistapoja kulttuurin tuomiselle eri hoitoasteella oleville ikäihmisille ja saada uusia ja tehokkaampia malleja aikaiseksi. Tehokkuus ei ole sitä, että tuotamme palvelut taloudellisemmin (vaikka sekään ei ole myöskään mikään pois suljettu tulos), vaan se, että toimijat eivät tee päällekkäisyyksiä, he voivat kehittää yhteisesti parempia palveluja ja saada myös

omaan toimintaansa uusia kanavia kertoa omasta toiminnastaan ja tuoda asiantuntijuuttaan esille.

Toimintatutkimuksessa tavoitteet voidaan asettaa yhdessä kaikkien osapuolien kanssa ja tutkija itsekään kuuluu myös toimivaan organisaatioon eikä ole ulkopuolinen tarkkailija ja tutkija (Kananen 2009, 9). Tuloksen tarvitsijoina voidaan nähdä kaikki osapuolet, joten asiakkaana voidaan nähdä kaikki toimijat, riippuen siitä, mistä näkökulmasta asiaa tarkastellaan.

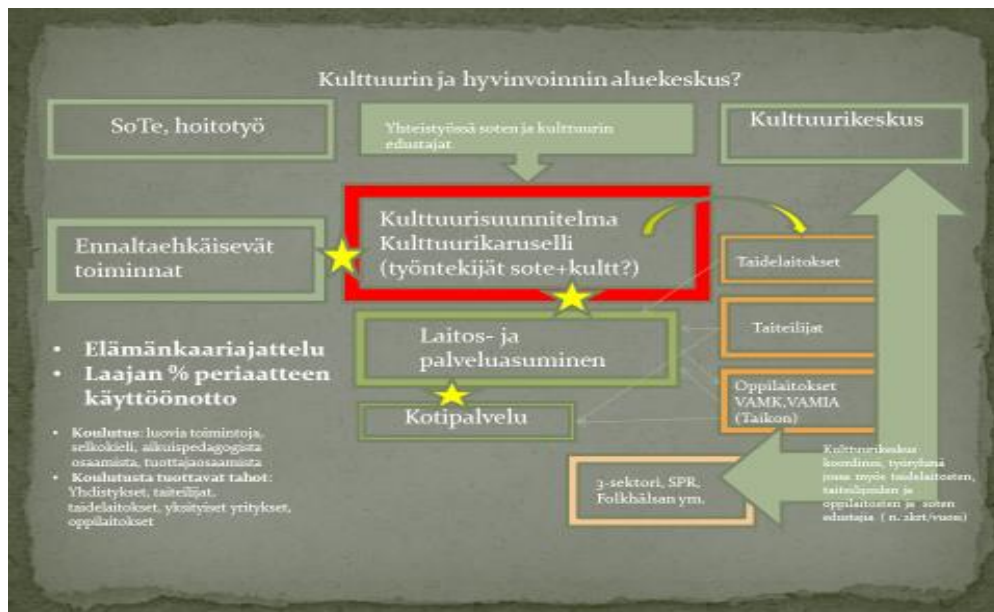
Käytin myös prosessissa aiemmin suorittamieni palvelumuotoilukoulutuksen oppeja ja pyrin tekemään siitä mahdollisimman asiakaslähtöisen. Palvelumuotoilun avulla voidaan löytää uudenlaista otetta kehittämiseen ja sen avulla osallistimme asukkaita ja henkilökuntaa yhteissuunnitteluun ja –tuottamiseen. Palvelumuotoilu on palvelujen ja asiakaskokemusten suunnittelua ja tuottamiseen kehittämistä, jossa korostuu palvelutapahtuman kokeminen yksilön näkökulmasta (Oinonen 2013).

Palvelumuotoilun prosessi lähtee tarpeiden kartoittamisella ja asiakasymmärryksen hahmottamisella, koska palvelun keskiössä on aina ihminen. Se tarkoittaa aina kummankin tahon ymmärtämistä, niin palvelun kohteen kuin palvelun tarjoajan tarpeita (Tuulaniemi 2013, 71). Tämän jälkeen voidaan kerätä tietoa asiasta, jonka perusteella analysoidaan saatu tieto ja sen avulla voidaan lähteä kehittämään ideoita, joita arvioidaan ja testataan. Tämän jälkeen saadut tulokset voidaan tuoda käyttöön.

3.1 Lähtökohtia yhteistoiminnalle

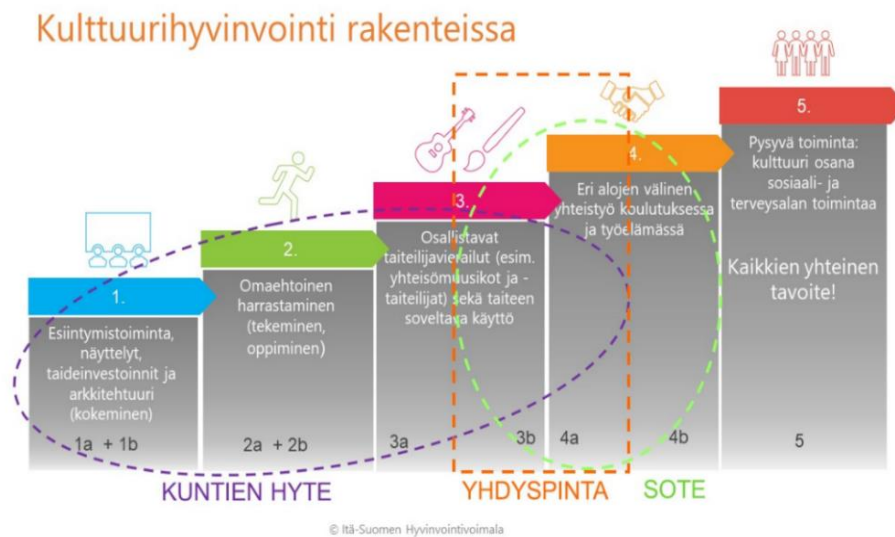
Koko prosessi sai alkunsa siitä, että mietin, miten voisimme saada paremman yhteisen kokonaiskuvan koko kulttuurisen vanhustyön kentästä ja tein siitä mielikuva-kartan itselleni. Pidin selvänä sitä, että siinä on mukana koulutus, taiteilijat ja yhdistykset eli kolmas sektori. Kehitettävän verkoston toiminnan ytimessä olisi kehittäminen, kouluttaminen ja konsultointi. Ajatuksenani oli saada saman pöydän ääreen mahdollisimman kattavasti koko toimijajoukko, joka vaikuttaa hoivatyön kehittymiseen ja jolla on valtuuksia tehdä toimenpiteitä asioiden eteenpäin viemiseksi.

Lähdin työstämään mallia palvelumuotoilun keinoin. Palvelumuotoilu tarkoittaa palveluiden innovointia, kehittämistä ja suunnittelua ihmisläheisin menetelmin. Tässä tapauksessa lähdin kartoittamaan toimintaympäristöä ja ikäihmisille suunnattujen palveluiden suhdetta toisiinsa. Totesin, että toimijoita on paljon, mutta kaikki tekevät asioita toisistaan tietämättä ja toisiltaan mitään kysymättä. Kuten kuviosta 1 nähdään, palveluasumisen ympärillä on huomattava määrä toimijoita, joilla on edellytyksiä ja tarvettakin tuoda palveluita ikäihmisille.

Kuvio 1. Ensimmäinen kuvio kulttuurisuunnitelman laatimiseksi.

Suunnilleen samoihin aikoihin Itä-Suomen hyvinvointivoimalassa oli kehitelty malli (kuvio 2), jolla kuvattiin oivallisesti se, miten eri toimijat asettuvat toiminnan kentässä. Malli oli myös tukena Vaasassa mallin kehittämiseksi ja se antoi hyvin ajatuksia siitä, minkälaisia erilaisia osallistumis- ja osallistamiskeinoja on käytettävissä.

Kuvio 2. Kulttuurihyvinvointi rakenteissa.
(Mäkinen, E. 2018)

Kuviossa 2 esitetystä mallista voidaan myös nähdä, missä kuntien kulttuuritoiminta ja sosiaalipalveluiden toiminta voi toimia yhteistyössä ja edesauttaa kulttuurin saamista sosiaalipuolen rakenteisiin. Pitkällä tähtäimellä on kestäväntöytä, että kumpikin osapuoli tekee päätöksiä ja toimintasuunnitelmia toisistaan tietämättä, kun yhteistyöllä voitaisiin tehdä taloudellisestikin edullisempia ratkaisuja.

Engström (2013) toteaa gerontologia pro gradu- työssään Jyväskylän yliopiston terveystieteen laitokselle, että haasteena taiteen ja kulttuurin toteutumiseksi hoitotyössä on taiteen ja kulttuurin aseman määrittelemättömyys. Haasteina hän näkee myös sen, että taiteen käytöstä ja vaikutuksista on hyvin vähän tietoa hoitoalan työntekijöillä.

Saarela ja Nuutinen (2018) tekivät kyselyn, saadakseen selvitettyä kulttuurin hyvinvointivaikutusten edistämisen koulutukselliset haasteet ja luodakseen asiantuntijaryhmän kanssa toimenpide-ehdotukset niin kulttuuri- kuin sosiaalialan koulutukseen. Kyselyllä kartoitettiin 18 ammattikorkeakoulun, Suomen ylioppilaskuntienliiton ja sosiaalialan verkoston edustajilta heidän käytäntönsä kulttuuristen menetelmien opetuksesta. Kartoituksella haluttiin todentaa nykytilannetta, tuoda esiin hyviä käytänteitä ja koota kehittämistarpeita. Kyselyn tuloksista tehtiin toimenpidesuosituksia, joiden mukaan sekä sosiaali- että kulttuurialan koulutukseen tulisi lisätä poikkihallinnollisesti opetusta, saada toimintaan kansallinen rahoitusmalli ja tuoda

kulttuurin hyvinvointivaikutusten edistämisteema valtakunnallisista aina yksikkökoh-
tasiin strategioihin mukaan. Kulttuurin ja taiteen merkitys nähtiin olevan iso vaikut-
taja ihmisen hyvinvoinnin kokonaiskäsitykseen ja sen todettiin olevan vaikuttava te-
kijä opiskelijoiden käsitykseen yhteisöstä. Taide- ja taitoaineita tulisi lisätä eri alojen
ja koulutusasteiden opetukseen, opetusmenetelmiä tulisi kehittää ja tutkimuksen ja
koulutuksen tulisi lisätä vuorovaikutusta. Näin saataisiin jo opiskeluvaiheessa tieto-
taitoa tuleville hoitajille käyttää kulttuurisia toimenpiteitä ja myös kulttuuripuolen
opiskelijoille parempia valmiuksia toimia sote alalla. Tällä olisi myös vaikutuksia
kulttuurialan työllistymiseen ja uusien käytäntöjen ja toimintatapojen kehittämiseen
alalle. Samaan tulokseen on tullut Mäkinen (2018) esityksessään Koulutuksen
haasteet ja mahdollisuudet. Hänen mukaansa pitäisi rohkeasti yhdistellä eri alojen
osaamista ja liittää kulttuuriopintoihin osia sosiaali- ja terveystaloilta. Tämä edellyt-
täisi toimintakulttuurin muutosta, mutta se olisi mahdollista yhteiskehittämisen
avulla.

3.2 Yhteistyökumppanit mukaan tiedonkeruuseen

Kulttuurisuunnitelman mallintaminen ei voi olla koskaan yhden ihmisen tekemä ja
tässäkin tapauksessa olen saanut yhteistyökumppaneilta apua ajatuksiini. Taike
lähti mukaan kehittämistyöhön ja sen jälkeen sain myös kutsun tulla mukaan 10 %
työpanoksellani ja kulttuurisuunnitelman mallin ideaa kehittämään ensin Kulttuuri-
sote I (2018) hankkeeseen ja sen jälkeen vielä Kulttuurisote II (2019) jatkohankkee-
seen.

Taiken kanssa lähestyimme asiaa läänintaiteilijoiden kanssa työpajoin ja Kulttuuri-
sote I ja II aikana kehitimme hankekoordinaattorin kanssa ikäihmisten kulttuurihy-
vinvointipalvelujen tarjotinmallin (Kleemola 2018, 20). Kulttuuripalvelujen tuottami-
sen mallia halutaan jatkossa kehittää myös hyvinvointi- ja sosiaalipalveluihin muil-
lekin erityisryhmille.

Kulttuurisote I ja II -hankkeiden, jotka ovat yksi Taiteen edistämiskeskuksen rahoit-
tamista kärkihankkeista, tavoitteena on sopeuttaa kulttuuri osaksi sekä sosiaali- ja

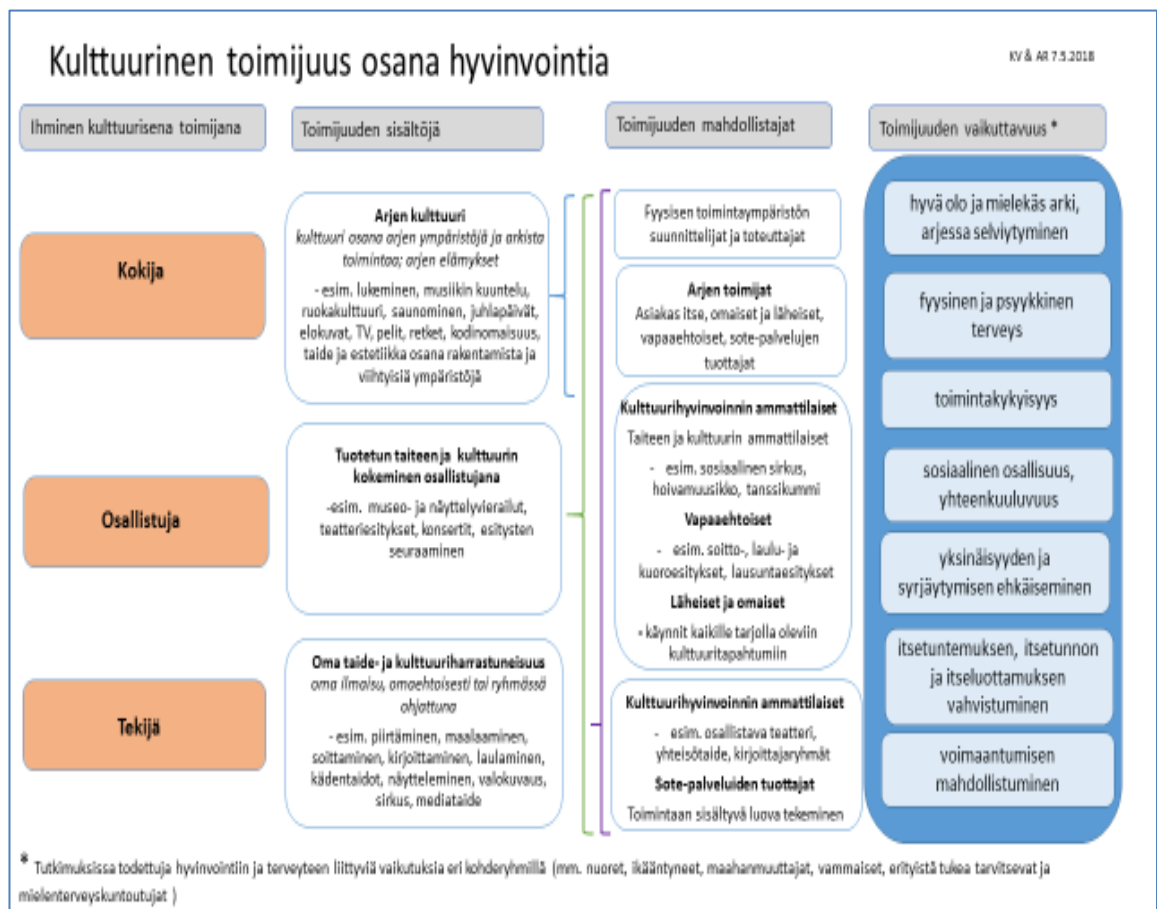
terveyspalveluja että hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä maakunta- ja sote-uudistuksen kariutumisen jälkeisessä tilanteessa. Jatkohanke koostuu kolmesta osahankkeesta. Pohjanmaalla ja Etelä-Pohjanmaalla keskiössä on ikäihmisten taide- ja kulttuurilähtöisten hyvinvointipalvelujen kehittäminen.

Keväällä 2017, kun keskustelin Taiteen edistämiskeskuksen (Taike) Antti Huntuksen kanssa samastani ideasta tehdä kulttuurisuunnitelma ikäihmisille, hän kiinnostui asiasta ja halusi Taiken tulevan mukaan omalta osaltaan kehittämään suunnitelmaa. Sovimme, että otamme yhden palvelutalon esimerkiksi ja teemme suunnitelman sen mukaisesti, mutta niin, että sitä voidaan soveltaa muihin vastaaviin asumisyksiköihin jatkossa. Rahoitusta hankkeelle haettaisiin Taikelta ja kustannuksia olisi läänintaiteilijoiden matkat Vaasaan pitämään työpajoja, materiaalit ja kulttuurisuunnitelma mallin graafinen ilme. Minun työpanokseni olisi toimia asiantuntijana ja työ olisi osa omaa työtäni.

Ajatuksena oli pilottityöpajojen avulla edistää kohderyhmän osallisuutta lisääviä toimintatapoja ja ottaa heidät mukaan suunnitteluvaiheessa. Työpajat lisäisivät myös henkilökunnan työtettä osallistavana keinona erilaisiin kulttuuriin ja taiteeseen liittyviin menetelmiin, hyödyntäen asukkaiden omia voimavaroja ja mieltymyksiä. Halusimme myös kuulostella asukkaiden ajatuksia siitä, mitkä asiat olivat olleet heille tärkeä osa elämää aikaisemmin. Tämä antaa heille mahdollisuuden ehkä jatkaa niitä soveltaen tai he voisivat aloittaa uusia harrastuksia, jotka tuovat elämyksiä ja elämänlaatua lisääviä kokemuksia.

Kulttuurinen toimijuus sisältää kulttuurista ja taiteesta suoraan saatujen kokemusten ja tunnevaikutusten lisäksi sosiaalista kanssakäymistä, yhteisöllisyyttä, yhteenkuuluvuuden tunnetta, kuulluksi tulemistä ja yhdessä tekemistä. Sosiaali- ja terveyspalveluissa lähtökohtana toiminnalle on ihmisen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tuottaminen arkeen. Kulttuurinen toimijuus ehkäisee osaltaan myös samoja ongelmia eli yksinäisyyttä ja syrjäytymistä ja toisaalta vahvistaa arjessa selviytymistä lisäämällä itsetuntoa, toimintakykyä, sosiaalista osallisuutta ja yhteenkuuluvaisuuden tuntua (Lehikoinen & Vanhanen 2017, 18-23). Kulttuurista toimijuutta voidaan jäsentää sen mukaan, mikä on toimijan rooli eri tilanteissa; toimija voi olla kokija, osallistuja tai tekijä. Näihin kolmeen rooliin voidaan liittää erilaisia sisältöjä sekä tietoa toimijuuden mahdollistajista ja toimijuuden vaikuttavuudesta.

Aktiivinen ikääntyminen -tutkimusryhmän tutkimusvastaava, KT Helena Malmivirta (Malmivirta, [viitattu 12.10.2019]) toteaa laajojen tutkimuskatsausten osoittavan, että taideinterventioihin osallistuminen vaikuttaa merkittävästi ikäihmisten hyvinvointiin ja terveyteen. Osallistuminen erilaisiin taidetoimintoihin vaikuttaa kognitiiviseen kyvykkyyteen, rikastuttaa sosiaalisia suhteita, auttaa oppimaan uusia asioita, rohkaisee kohtaamaan uusia ihmisiä, auttaa suhteutumaan myönteisemmin tuleviin vuosiin ja tuo ihmisen oman äänen kuuluviin.

Kuvio 3. Kulttuurinen toimijuus osana hyvinvointia.

Kulttuurista toimijuutta (ks. kuvio 3) voidaan tarkastella kokijan, osallistujan tai tekijän näkökulmasta. Arjessa ympäristössä tapahtuva kulttuurinen toiminta on kokijana toimimista ja se liittyy arkisiin puuhiin esimerkiksi leipomiseen, ruuan valmistamiseen, lukemiseen, musiikin kuunteluun, juhlapäivien viettoon, retkiin, television tai elokuvien katseluun ja vaikka saunomiseen. Arkeen kuuluva kulttuuri on myös taidetta ja estetiikkaa hoitolaitoksen toimintaympäristössä ja sen sisätiloissa esimerkiksi sen kodinomaisuutena. Osallistujana asukas voi olla kun hän pääsee osallistumaan itse katsojana teatterissa, taidenäyttelyssä, konsertissa, museossa tai kun taidetoiminta tuodaan hoitokotiin. Aktiivisena tekijänä hän voi osallistua talossa tapahtuvaan taide- tai kulttuuritoimintaan oman harrastuneisuutensa kautta ja esimerkiksi kuvataiteet, musiikki, kirjallisuus, valokuvaus tai teatteriharrastus voidaan tuoda hoivalaitokseen ohjattuna ryhmätyönä. Tähän voivat mahdollistaa omaiset, läheiset, vapaaehtoiset, sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottajat sekä asukkaat itse omalla toiminnallaan, mutta myös taiteen ammattilaiset (Virjonen & Rouhelo 2018)

4 TYÖPAJATOIMINTA

Kävin keskusteluja Taiken Huntuksen kanssa ja päätimme hakea rahoitusta kulttuurisuunnitelman toteuttamiseksi Taikelta. Päädyimme siihen, että käytämme hankkeessa Taiken omia läänintaiteilijoita, jotka liittyvät hyvinvointiin. Hakemukseen tehtiin aikataulutus, jossa määrittelimme tammi-helmikuulle mallin hahmottamista ja suunnittelukokouksia valitun laitoksen sekä asiantuntijan kanssa. Tämän vaiheen lopputuloksena valmistuu tarkennettu dokumentaatio suunnitteluprosessin etenemisestä ja dokumentoinnista. Dokumentointi sisältää vastuunjaot valittujen henkilöiden kesken, laitoksen odotukset, tarvittavat työkokoukset ja mahdolliset työpajat. Maalis-toukokuulla laaditaan suunnitelmaa, suoritetaan asiantuntijavierailut kohteeseen sekä toteutetaan läänintaiteilijoiden vetämiä työpajoja ja käydään tarvittavat keskustelut palveluntuottaja-verkoston kanssa. Kesä-syyskuussa laaditaan suunnitelman prosessin kuvaus ja hyödynnetään palvelumuotoilun ja graafisen alan ammattilaista demon viimeistelyssä. Lokakuu-joulukuussa on projektin päätös ja arviointi ja silloin esitellään lopputulos sekä luovutetaan pilottikohteen käyttöön sekä esitellään mm. Aili-verkostolle ja Taikusydämelle.

Saimme päätöksen hankerahoituksen läpimenosta keväällä 2018. Olimme nimenneet hankkeen Kuvastimeksi ja pääsimme aloittamaan työt Kuvastimen parissa syksyllä 2018.

Kulttuurisote-hanke eteni myös rinnalla koko ajan ja sen puitteissa meillä oli tapauksia, ajatustenvaihtoa vilkkaasti sähköposteilla ja joitakin työpajoja.

4.1 Taiken työpaja henkilökunnan kuulemiseen

Tapasimme Taiken erikoisasiantuntija Antti Huntuksen kanssa Kirkkopuistikon palvelutalossa 12.4.2018 henkilökunnan kanssa. Henkilökuntaa oli paikalla 12 henkilöä sekä talon johtaja ja vastaava sairaanhoitaja. Esittelimme heille aihion kulttuurisuunnitelmasta (liite 1) ja he saivat esittää siihen ajatuksiaan. Henkilökunta oli innostunut ja valmis yhteistyöhön Kulttuuripalvelujen ja Taiken kanssa. Saimme paljon toiveita ja ajatuksia ja päädyimme hoitajan kiteytykseen asiasta: Tehty on pa-

rempi kuin täydellinen. Totesimme yhdessä suunnitelmallisuuden hyödyt; monipuolisuus, ammattimaisuus, prosenttiperiaatteen mahdollinen tuleva käyttö ja ennakointi (vuoden kierto).

Kartoitimme palvelutalon nykytilaa koskien kulttuurista toimintaa ja totesimme sen olevan melko laajaa ja monipuolista. Heillä on käytössä ohjelmakalenteri, jota vastaava sairaanhoitaja ylläpitää ja se jaetaan asukkaille säännöllisin välein.

Alkutilanne Kirkkopuistikon palvelutalossa, joka on kuvattu kuvio 4 tavoin.

Kuvio 4. Palvelutalon toimintaympäristö.

Kuviosta 4 nähdään, että palvelutalossa vieraili useita eri tahoja säännöllisesti ja satunnaista toimintaa oli myös saatu muun muassa yhdistyksiltä ja läheiseltä päiväkodilta.

Työllistettynä toimiva henkilö keräsi tiedot tulevista ohjelmista ja hänellä oli kaksi hoitajaa apuna suunnittelemassa kerran kuukaudessa ilmestyvää ohjelmakalenteria. Kalenteri jaettiin jokaiseen kotiin hyvissä ajoin ennen kuukauden vaihtumista. Hoitajat kertoivat tapaamisessa, että he toivovat koulutusta ja kulttuuriseen toimintaan ja myös osastoille omaa viriketoiminnasta vastaavaa hoitajaa.

Tapaamisen hetkellä töissä ollut työllistettynä henkilö oli erittäin innostunut järjestämään asukkaiden kanssa erilaisia pienimuotoisia tapahtumia ja hänellä oli myös aikaa keskusteluihin asukkaiden kanssa. Omahoitajat, jotka tapaavat asukastaan noin tunnin viikossa ihan kahden kesken, keskustelevat asukkaiden toiveista ja asukkaat mielellään myös itse kertovat ajatuksistaan ja ideoistaan heille. Omaiset tuovat myös tietoa läheisistään hoitajille.

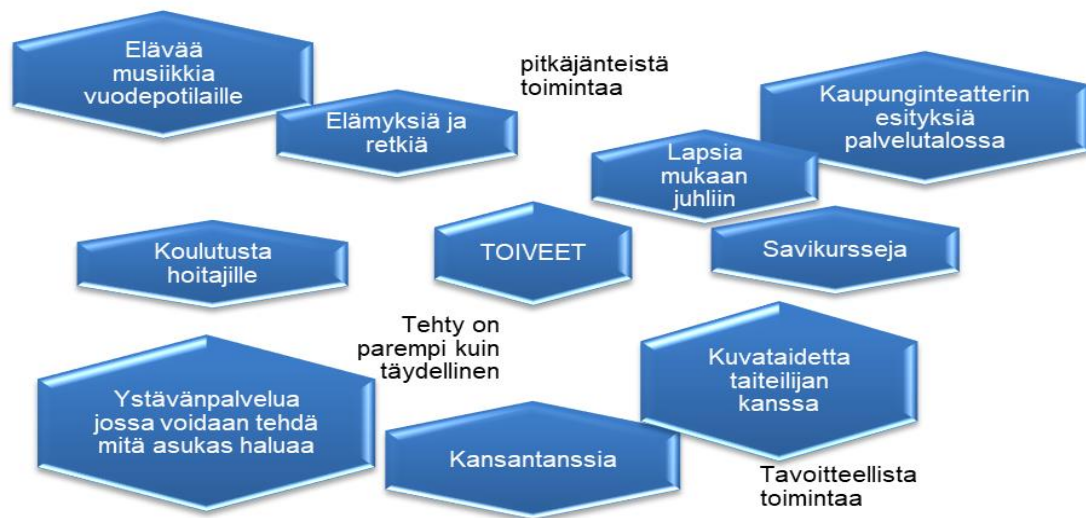
Tietoa ei kerätty systemaattisesti minnekään eikä mitään kirjauksia toiveista tai tekemisistä tehty. Jäimmekin miettimään, mikä olisi se keino, jolla voitaisiin kartoittaa asukkaiden mieltymyksiä, entisiä harrastuksia ja nykyisiä toiveita ja miten ne kirjattaisiin näkyviksi.

Vaasassa on useissa palvelutaloissa käytössä Semin (2015) luoma Omakuvamonologi-menetelmä, jossa omahoitaja haastattelee asukasta ja kerää tietoa mm. asukkaan elämäntarinasta, tarpeista, mieltymyksistä, voimavaroista, persoonallisuudesta, terveydentilasta, kognitiivisesta toimintakyvystä, tuen tarpeesta ja sosiaalisesta verkostosta. Monologi kirjoitetaan minä-muodossa ja se esitellään asukkaalle ja läheisille. Monologit käydään läpi myös omassa tiimissä ja yhdessä mietitään, miten osataan ja voidaan vastata näihin toiveisiin, että tämän asukkaan oman näköisen elämä edelleen saisi jatkua.

Lopuksi nämä tiedot siirretään asukkaan hoito/palvelu/kuntoutus/kulttuurisuunnitelmaan ja päivittäinen dokumentointi seuraa asukkaan tavoitteiden toteutumista tai poikkeamia – ei siis henkilökunnan tekemiä tehtäviä. Omakuvamonologia arvioidaan myös säännöllisesti ja siihen tehdään tarpeellisia muutoksia asukkaan näkökulmasta. Omakuvamonologi-prosessi auttaa henkilökuntaa omaksumaan, luomaan ja ylläpitämään johdonmukaista, ihmislähtöistä elämäntapaa muistisairaana ihmisen elämässä ja koko yhteisössä. (Semi 2015, 44.) Kirkkopuistikon palvelutalolla oli muutto juuri edessä kesällä 2018, joten he olivat päättäneet ottaa Omakuvamonologi-menetelmän käyttöön vasta muuton jälkeen, joten jätimme sen odottelemaan tulevia aikoja.

Kartoitimme tapaamisessa myös hoitohenkilökunnan toiveita kulttuurisesta toiminnasta (ks. kuvio 5). Hoitajat kertoivat, että toiminta, joka on tavoitteellista ja joka ei

ole valmis yhden tapaamisen aikana, olisi mieluista. He toivoivat myös, että pihassa voisi järjestää erilaisia tapahtumia esimerkiksi ympäristötaidetta jota tehtäisiin koko kesä, olutjuhlien järjestäminen tai puutarhavoimistelua kauniilla säällä. He peräänkuuluttivat myös kaupunginteatterin näytelmien katsauksia, taiteilijavierailuja, päiväkotilasten käyntejä ja monipuolista musiikkia vuodepotilaillekin. Myös koulutusta toivottiin, että he saisivat itse parempia valmiuksia tuottaa itse asukkaiden kanssa erilaisia virikkeellisiä hetkiä.

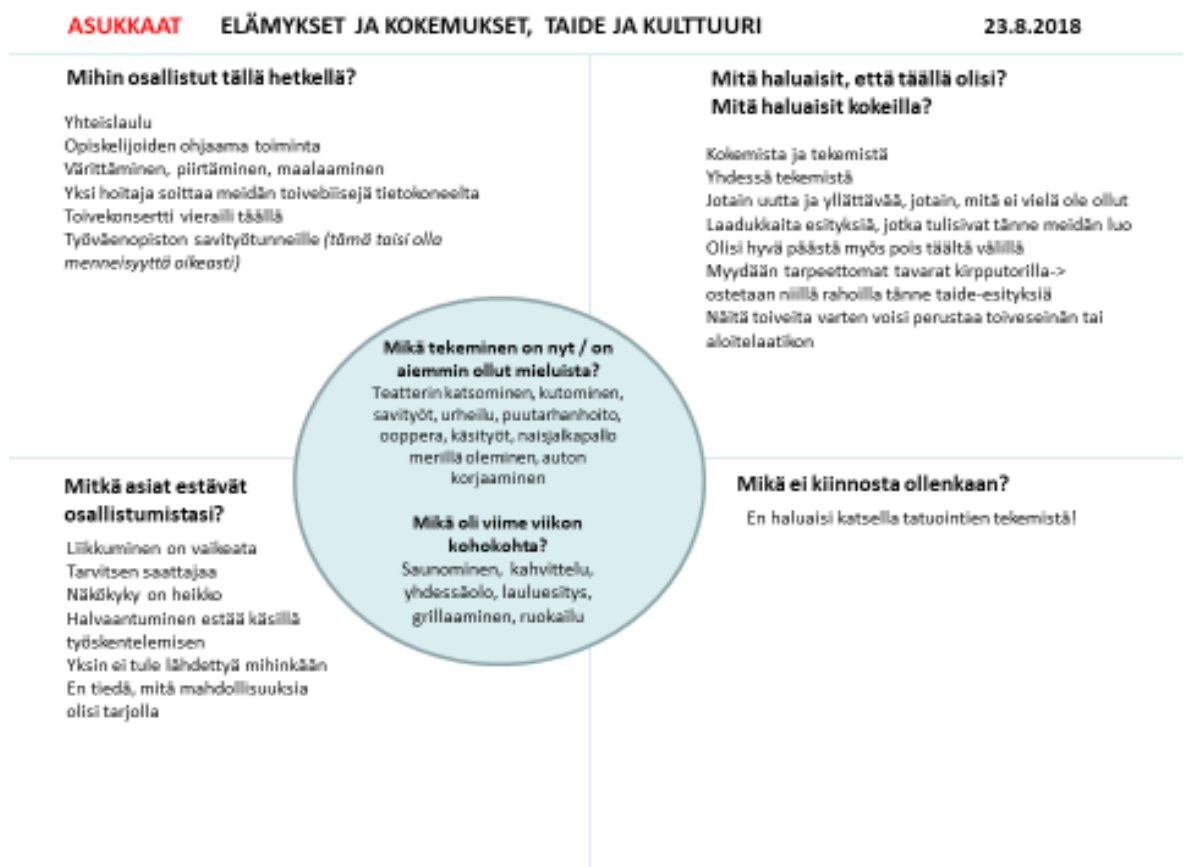

Kuvio 5. Hoitohenkilökunnan toiveet kulttuurisesta toiminnasta.

Tapaaminen oli hyvänhenkinen ja saimme vaikutelman, että halua olisi kyllä paljonkin tehdä ja vaikuttaa asukkaiden elämänlaatuun enemmänkin, mutta työkalut ja aika puuttui. Hoitajat olivat myös rasittuneen tuntuisia alan jatkuvista muutoksista, alati uusiutuvista vaatimuksista ja tulevasta muutosta. Saimme kuulla osan heistä ainakin toivovan enemmän juuri ulkopuolisten tuottamaa kulttuuritoimintaa, että he voisivat itse keskittyä hoivatyöhön. Kaikille ei ollut niin itsestään selvää mitä kulttuurisuunnitelma ylimalkaan tarkoittaa ja miten he ovat siinä osallisina. Kerroin, että olen tekemässä mallia suunnitelmaan ja me emme tee heille valmista suunnitelmaa. Ajatuksena on, että he voivat itse meidän avustuksella tehdä omanlaisen suunnitelma tulevaisuudessa omasta vuodenkierrostaan ja siihen liittyvistä tapahtumista.

4.1.1 Työpaja asukkaiden ja henkilökunnan toiveiden hahmottamiseen

Tapasin läänintaiteilija Arttu Haapalaisen kanssa Kirkkopuistikon henkilökunnan ja asukkaat uusissa Präntöön Helmen tiloissa Palosaarella 23.8.2018. Arttu Haapalainen toimii taiteen ja hyvinvoinnin läänintaiteilijana Tampereella. Asukkaita oli paikalla 15 henkilöä ja hoitajia mukana vaihtelevasti muutama. Haapalainen alusti keskustelemalla päivän agenda. Päivän aikana oli tarkoitus saada kuulla heidän näkemyksiään hyvästä päivästä.

Kuvio 6. Asukkaiden elämykset ja kokemukset. (Haapalainen, A. 2018)

Tapaamisessa tulikin ilmi asioita, joita hoitajatkaan eivät tienneet asukkaista. Joukossa oli esimerkiksi entinen aktiivinen oopperalaulaja, savityöntekijä, naisjalkapalloilija, veneilijä ja auton korjaaja. Päällimmäisenä tapaamisessa tuli kuitenkin esille se, että suurin toive oli saada tehdä asioita yhdessä ja yllätykset olisivat erittäin toivottuja (ks. kuvio 6).

Tällä hetkellä asukkaat osallistuivat talon toimintaan muun muassa yhteislauluhetkiin ja Vamian opiskelijoiden pitämiin toimintatuokioihin. He pitivät myös siitä, että hoitaja soittaa heidän lempikappaleitaan tietokoneelta ja että heillä oli ollut ulkopuolisen järjestämä toivekonsertti. Saunominen, ruokailu ja yhdessäolo olivat olleet edellisen viikon kohokohtia.

Eräs rouva kertoi iloisena käyvänsä edelleen kerran viikossa savityökursseilla opistolla, mutta tämä osoittautui myöhemmin hoitajien kanssa keskusteltaessa muistoksi. Sinänsä ajattelin, että oli hienoa, että harrastuksesta on jäänyt niin syvä ja vaikuttava muisto, että se on tunteen tasolla totta edelleen.

Asukkaat toivoivat laadukasta ohjelmaa, jossa saisi olla mukana yllättäviäkin käänteitä. Ohjelmaa toivottiin taloon, mutta osa asukkaista toivoi myös pääsevänsä pois muuallekin välillä.

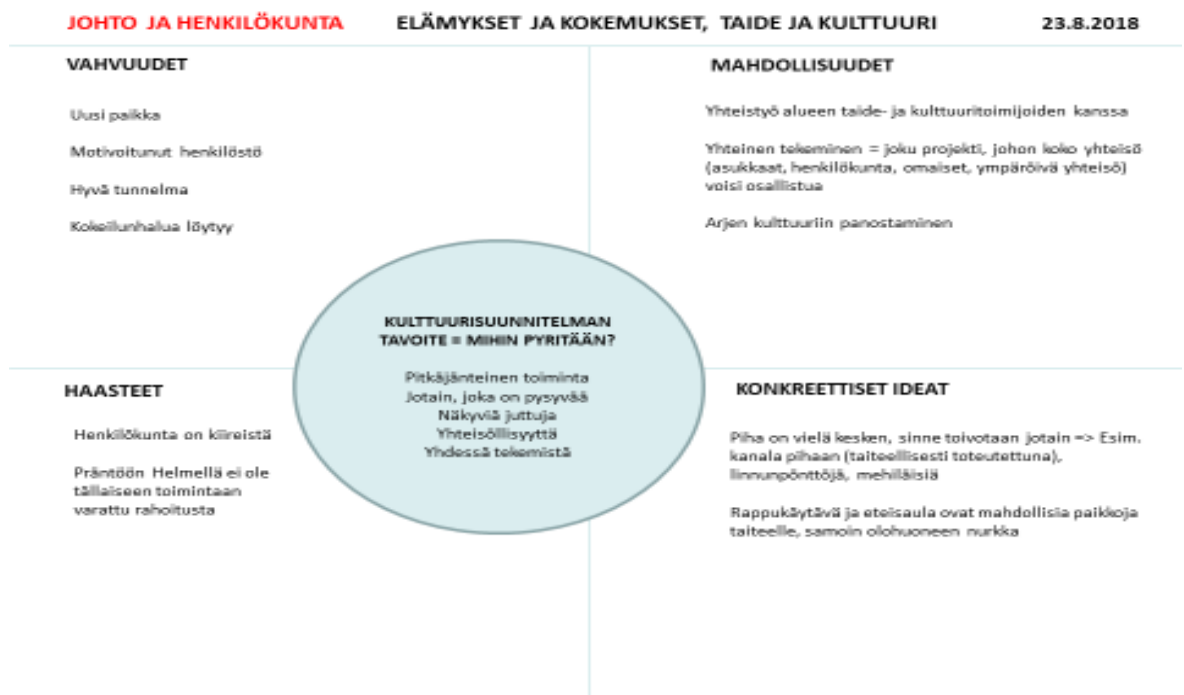
Kuvio 7. Asukkaiden profilointia

Profiloin keskustelussa tulleiden asioiden pohjalta muutaman asukastyypin (ks. kuvio 7.), joiden pohjalta sain paremman käsityksen asukkaiden harrastuksista ja elämäntilanteista. Talon asukkaat olivat osallistuneet ahkerasti erilaisiin tapahtumiin ja heillä oli ollut monipuolisia harrastuksia.

Päivän aikana mietittiin erilaisia toimintoja, joita he voisivat itse hoitajien avustuksella tehdä talossa ja kirpputorin järjestäminen nousi esille. Kaikilta löytyisi tavaroita, joita ei enää tarvitse ja joista olisi valmis luopumaan ja näistä kertyvillä rahoilla

he ajattelivat voivansa ostaa jotain kulttuurista toimintaa talolaisille. Kirpputori järjestettiin sitten 28.1.2019 heidän toimestaan ympäristötaiteen työpajan yhteydessä suunnitellun lintulauta teoksen äänestyksen kanssa samaan aikaan.

Tapasimme myös Präntöön Helmen johtajan, vastaavan sairaanhoitajan ja hoitajan ja kartoitimme heidän näkemyksiään kulttuuristen toimintojen mahdollisuuksista (ks. kuvio 7).

Kuvio 8. Johdon ja henkilökunnan näkemykset (Haapalainen 2018).

Keskusteluista kävi ilmi, että hoitohenkilökunnasta ei välttämättä löydy henkilöitä, jotka erityisesti haluaisivat ottaa kulttuuriset asiat vastuulleen. Varsinaisen kulttuurisuunnitelman tekeminen itsenäisesti ilman ulkopuolisen apua vaikutti siten erittäin hankalalta. Henkilökunnalla ei myöskään ole verkostoja kulttuurin puolelle kuin satunnaisesti. Useimmiten ohjelma koostuu niistä toimijoista, jotka muutenkin käyvät vastaavissa laitoksissa kuten esimerkiksi seurakunnat ja erilaiset yhdistykset. Kulttuuriset toiminnot olisivat riippuvaisia talossa työskentelevän omien verkostojen ja tietojen varassa joka kaventaisi ohjelman sisältöä. Kehitystyötä ei niinkään tapahtuisi ja toimintamalli ei välttämättä takaisi esimerkiksi ammattitaiteilijoiden, soveltaisan taiteen tai muiden ammatillisten kulttuuritoimijoiden käyttöä.

Heidän huolena oli myös hoitohenkilökunnan kiire, koska talo oli juuri avattu ja rahoitustakaan ei ollut budjetoitu kulttuurisiin tarkoituksiin. Toisaalta kuitenkin henkilökunta oli kovin motivoitunutta samaan taloon uudenlaisia kokeiluja ja he toivoivat projekteja, jotka osallistaisivat talon kaikkia osapuolia ja mahdollisesti vielä ympäröivää yhteisöäkin. Heillä ei kuitenkaan ollut kokemusta projektien järjestämiseen tai rahoitusten hakemiseen, joten he olivat erittäin tyytyväisiä Kuvastin -hankkeen saamisesta taloon.

Jatkuvat säästöt eivät ole omiaan lisäämään johdon tai edes henkilökunnan motivaatiota kulttuuristen toimien lisäämiseksi, joten hanketoiminta voisikin olla tälle vastaiskuna. Se voisi tuoda koko työyhteisöön uskoa ponnistelujen kannattavuuteen yhteisen kehittämisen eteen (Engström 2013, 37).

Sovimme, että vastaava sairaanhoitaja toimisi tässä yhteyshenkilönä ja hänen kanssa lähtisimme kehittämään tulevaa toimintaa. Se oli jo hyvä alku, koska ilman määriteltyä yhteyshenkilöä on todella vaikea lähteä tekemään mitään projektia tai osallistamaan asukkaita mihinkään. Hoitajat ovat vuorotyössä ja heitä on vaikea saada kiinni virka-aikaan työtehtäviensä luonteen vuoksi. Siksi oli hyvä, että johtaja mahdollisti työajan käytön vastaavalle sairaanhoitajalle tähän tarkoitukseen.

4.1.2 Työpaja ympäristötaiteesta

Pidimme kolmannen työpajan 29.8.2018 Präntöön Helmessä. Työpajaan osallistui 12 asukasta ja muutama hoitaja vaihtelevasti. Hoitajat eivät kiireidensä takia ehtineet jäädä kuuntelemaan Taiken ympäristötaiteen läänintaiteilija Hans-Peter Shütlin alustusta.

Hoitajien kiire onkin seurausta nykyisen tasoisesta henkilöstömitoituksesta ja ehkä myös hoitajien omien intressien puutteesta. Nämä ovat myös osasyitä siihen, miksi taiteen toteuttaminen tai siihen osallistuminen on henkilökunnan näkökulmasta ylimääräinen osa heidän työtään. Kohdennetulla rekrytoinnilla voitaisiin vaikuttaa myönteisempään kehitykseen kulttuuria kohtaan (Engström 2013, 43).

Läänintaiteilija näytti kuvia esimerkkinä siitä, minkälaisia ympäristö- ja yhteisötaideteoksia maailmalla on tehty. Keskustelimme asukkaiden kanssa siitä, mitä he haluaisivat nähdä pihassa ja minkälaisesta taiteesta he pitävät. Saimme kuulla heidän toivomuksistaan, joissa oli paljon luontoon liittyviä asioita. Asukkaat toivoivat esimerkiksi jotain, mikä toisi vuodenajat ja luonnon monimuotoisuuden heille lähemmäksi. Moni heistä ei enää käy juurikaan ulkoilemassa ja palvelutalon piha oli vielä keskeneräinen, joten sielläkään ei vielä voinut juurikaan oleilla. Mietimme yhdessä, mikä olisi sellainen taideteos, joka vastaisi näihin toiveisiin. Pitkän keskustelun kautta tulimme siihen tulokseen, että jonkinlainen lintulauta ainakin olisi mukava saada. Asukkaat voisivat seurata eri lintulajien käyntiä ruokailemassa eri vuodenaikoina, he voisivat itse käydä niitä ruokkimassa ja kesäisin heillä olisi hyvä syy käydä ulkona istuskelemassa lintuja seuraamassa.

Marjatta ja Eino Kollin Säätiön rahoituksella toteutetussa Metsä ikäihmisten hyvinvoinnin lähteenä –hankkeessa (Korhonen & Liski-Markkanen, 2014) kerättiin tietoa, tarpeita sekä kokemuksia metsän hyödyntämisestä ja sen antamista mahdollisuuksista ikäihmisten hyvinvoinnin lähteenä. Lisäksi hankkeessa tutustuttiin käytännössä erilaisiin vanhuksille soveltuviin tai suunniteltuihin toimintakykyä ylläpitäviin luontopolkuihin, lähiliikuntapaikkoihin ym. kohteisiin sekä haastateltiin ikäihmisiä ja asiantuntijoita. Havaittiin metsän suuri merkitys ja se, kuinka yhteys luontoon on yhä tärkeää ikäihmiselle omasta kunnosta riippumatta.

Palvelutaloja tulisikin rakentaa lähelle luontoa, että ikäihmiset voisivat nauttia luonnon katselemisesta ja nauttia luonnon läheisyydestä, seurata lintuja ja vuodenaikojen vaihteluita silloin myös kun ei pääse ulos. Haastateltavat kaipasivat palvelutaloihin luontoon liittyvää viriketoimintaa, mahdollisuutta muistella, luontoaiheisia keskustelutuokioita sekä ohjattua askartelua. Jos ikäihmisen fyysinen kunto on jo huono, eikä hän enää pääse itse metsään, luonto tuodaan ihmisen luokse. Ikäihmisille luontoyhteys on merkittävä.

Saimme samanlaisia tuloksia työpajasta ja meren läheisyys, veneily, marjastus ja puutarhanhoito tulivat tärkeinä esille keskusteluissa. Lopuksi teimme päätöksen, että pyrimme saamaan jonkinlaisen lintulaudan talon pihaan ja kävimme siitä keskustelua Taiken kanssa. Idea otettiin siellä innostuneesti vastaan ja sovimme, että

lähetämme taiteilijoille kutsun lähettää luonnosehdotuksia. Määräaikaan mennessä saimme ehdotuksia kahdelta taitelijalta; kuvataiteilija Tiina Laasaselta Franciscuksen maja ja veistäjä Mikki Paajaselta Joyfull Dance.

Franciscuksen maja,
kuva 1

Koko:
Puurakenne K. 250 L. 100 S. 100 cm
Lintujen ruokinta-astiat K. 15-20 cm

Kuva 1. Tiina Laasonen, Franciscuksen maja.

Präntöön Helmen "Lintulauta" : "Joyfull Dance"

Tämä lintulauta esittää kahdet lapset, jotka tanssivat iloisesti kun linnut laulavat. Teos tulee olemaan puusta tehty ja veistetty (sekä iloisesti väritetty).

Lapset ja niiden pursuva energia on ihaltavaa, ja mielestäni tarttuva. Vanhukset sekä piristyy niiden katsoessa että muistaa menneitä.

Linnut ja niiden laulaminen tuo mieleen kevät ja lämpöä. Teoksessa löytyy neljä lintuja. Usko, toive ja rakkautta ovat lapsien kohdalla lähellä rintakehä – eli sydän. Neljäs lintu hieman korkeampi, edustaa ihmiskunta.

Lapset tanssivat vihreällä nurmikolla, jossa on piilotettu seuraava viesti "3 pientä sana" (Anna Puun tekemänä kappaleesta) ... muistutuksena että meidän tulisi muistamaan kertoa ja jakaa meidän rakkaudesta.

Teos tulee noutamaan käyttöesineen vaatimukset koska sen rakentamista varten saan virallisen ohjeen kysyttyä insinööritä

. Teoksessa siirrän poika niin että hän tanssii tytön selän takana. Tyttö tulee edustamaan päivää, poika yö. Rakkautta ei nukkuu.

Kuva 2. Mikki Paajasen teos.

Ehdotukset vietiin talon väelle esille viikkoa ennen äänestystä. Teimme ehdotuksista julisteen (liite 1), jonka perusteella he antoivat äänensä. Järjestimme äänes-

tystilaisuuden iltapäiväkahvien yhteyteen, johon kutsuimme myös vaasalaisen muusikon ilahduttamaan asukkaita. Hoitajat kiersivät huoneissa julisteiden kanssa niiden asukkaiden luona, jotka eivät itse päässeet tai jaksaneet tulla äänestämään.

Äänestyksen tuloksena Tiina Laasasen teos voitti äänin 21-16.

Tämän jälkeen lähdimme neuvottelemaan Vaasan kaupungin viheryksikön suunnittelijan sekä kiinteistön omistavan tahon Pikipruukin kiinteistöpäällikön kanssa teoksen saamisesta pihaan. Neuvottelujen jälkeen sovimme, että Pikipruukki ei aseta mitään ehtoja asialle ja että Taike maksaa kulttuuripalvelujen kanssa asennustyöt ja kaupungin viheryksikkö tulee tekemään työt.

Vietimme avajaiset taiteilijan läsnä ollessa 4.9.2019. Kutsuimme myös kaupungin osan päiväkodin lapset tapahtumaan mukaan ja me toimimme heille katuliituja, joilla he piirsivät terveisensä lintulautateoksen kunniaksi. Talo tarjosi taas kahvit, lapset saivat mehua ja hoitajat olivat leiponeet marjapiirakkaa asukkaiden kanssa. Lähimmäisestä K-Marketista sain ison määrän lintujenruokaa lahjoituksena, joka oli myös hieno avaus muullekin yhteistyölle vastaisuudessa.

Halusimme avajaisista ihan oikeat ja niinpä pidin alussa virallisen juhlapuheen ja Tiina Laasonen kertoi asukkaille teoksen valmistumisesta ja teoksen nimen alkuperästä. Hän oli halunnut avajaiset juuri tähän päivään, koska Kansainvälisen luonnonsuojeluliiton pyynnöstä autuas paavi Johannes Paavali II nimitti pyhän Franciscuksen ekologian ja luonnonsuojelun taivaalliseksi suojelijaksi 29.11.1979. Pyhä Franciscuksen muistopäivää 4.10. onkin hänen persoonansa johdosta vietetty myös Maailman eläinten päivänä jo vuodesta 1931.

Keskustelin asukkaiden kanssa kahvittelun lomassa ja kyselin heidän ajatuksiaan. Iso osa asukkaista oli vielä niitä samoja henkilöitä, jotka olivat mukana työpajoissa. Osalla heistä oli vielä muistissa se, miten kehittelimme ajatusta lintulaudasta. Nyt se oli pihassa, mutta ihan toisenlaisena ja paljon hienompana kuin mitä olisivat voineet uskoa. Tämä valoi uskoa heihin siihen, että asioista kannattaa puhua, toivoa voi aina ja yllätyksiä sattuu.

Hoitajat olivat myös hyvillään siitä, että asukkaat näkevät toiveidensa täyttyvän. Se tuntui myös heistä hyvälle, että he näkevät, mitä yhteistyöllä saa aikaan ja kuinka

paljon apuja voi toimintaympäristöltään saada, kun vain uskaltuu ja huomaa kysyä.

Kuva 3. Valmis lintulautateos Franciscuksen maja ja lasten tervehdyksiä palvelutalon pihassa.

4.1.3 Soveltavan sirkuksen työpaja

Tapasin työhuoneellani aamupäivästä 2.10.2018 läänintaiteilija Iiro Heikkilän ja Tampereen taidekasvatuksen puheenjohtajan Jarmo Skönin. Keskustelimme Vaasan taidekentän tilasta, julkisen puolen näkökulmasta ja kulttuurisuunnitelman valmistamisesta. Skön kertoi esimerkkejä Tampereella tapahtuneesta toiminnasta. Mietimme erilaisia ratkaisuja suunnitelman tekoon ja mielenkiintoisena ajatuksena nousi esiin esimerkiksi kulttuurisuunnitelman muokkaaminen pelillisempään suuntaan. Totesimme, että haasteena suunnitelman teossa on sen rajaaminen ja pitäminen kansantajuisena. Sen tulisi myös toimia hyvänä työkaluna henkilökunnalle ja olla myös selkeä asiakkaille ja omaisille.

Tämän jälkeen menimme Präntöön Helmeen tapaamaan vastaavaa sairaanhoitajaa Anu Aholaa ja yhtä hoitajaa, joka oli kiinnostunut tulemaan mukaan kuulemaan

suunnitelmasta. Jatkoimme asian selkeyttämistä hyvien esimerkkien kautta ja kävimme läpi Tampereen Toukolan esimerkin, josta kävi ilmi kulttuurisen työotteen sekä henkilökunnan ja asiakkaiden välisen kommunikaation tärkeys. Toukolan palvelutalossa toteutettiin yhdeksän kuukauden mittainen hanke, jonka toteuttivat yhteistyössä Tampereen taidekasvatus ry, Tampereen kaupungin ikäihmisten palvelulinja ja Ikäihmisten virkistysrahasto. Projektissa keskityttiin asukkaiden hyvinvoinnin ja viihtyvyyden parantamisen taiteen ja kulttuurin avulla.

Iltapäivällä oli vuorossa Jarmo Skölin pitämä sosiaalisen sirkuksen työpaja. Työpajan sisältö toimi erittäin hyvin ja osallistujia oli 20 asukasta ja 5 hoitajaa, joista kolme oli lähihoitajaharjoittelijaa. Tämä työpaja todettiin toimivaksi esimerkiksi yhdestä mahdollisesta toiminnosta, jota hoitajat voivat itsekin tehdä asukkaiden kanssa.

Asukkaat olivat toivoneet myös yllättäviä tapahtumia ja tämä oli myös sellainen. Ensin suurin osa arasteli tarttua Jarmo Skölin tuomiin sirkusvälineisiin, mutta innostavan ohjaajan avulla he uskaltautuivat itsekin kokeilemaan temppuja. Paja oli hyvä esimerkki asukkaille siitä, miten voidaan helposti tehdä aika yllättävääkin ja saada naurua ja iloa aikaan yhdessä. Iltapäivä olikin täynnä iloisia asukkaita ja paikalla olleet hoitajat ja lähihoitajaharjoittelijat saivat uusia kokemuksia ja myös näkemyksiä asukkaiden kykyihin. Engströmin (2013) tutkimus tukee tätä näkemystä. Hänen tutkimuksessaan havaittiin, että taiteen tuottama monipuolinen ja mielekäs merkitys toi hoitotyöhön näkökulmien laajentumista, auttoi hoitajia näkemään asukkaat uudessa valossa, koko yhteisön mielekästä yhteistä kokemista sekä myös hoitohenkilöstön parempaa jaksamista. Tämän tyyppisten yhteisten kokemusten kautta myös ympäristön laitosmaisuuksien vähenee ja yhteisöllisyys lisääntyy ja se tuo parempaa laatua asukkaiden arkeen, lisää heidän toimijuuttaan ja osallisuuttaan ja lisää hyvää vuorovaikutusta asukkaiden ja hoitajien välille (Engström 2013, 50).

Rajahongan (2013) selvityksessä Vuorovaikutuksessa vaikuttamiseen hän käy läpi erilaisia caseja, ja yksi niistä oli Tamperelaisen PiiPoon tuottama sirkustyöpajan vaikutus ikäihmisiin. Heidän järjestämän työpajan jälkeen RAI-mittauksissa ei näkynyt merkittäviä tuloksia, mutta sen sijaan hoitajien kertomuksissa näkyi todella isoja muutoksia. Pilotointia tulee tehdä juuri siksi, että saadaan tehtyä asiakaslupauksia vaikuttavuudesta ilman lukuja.

4.1.4 Työpaja Kertomus elää

Kertomus elää -työpaja tuotettiin Kulttuuripalvelujen omana toimintana 27.11.2018 Präntöön Helmessä, ja sen tuli olla myös vastaus asukkaiden toivomuksiin. Asukkaathan olivat toivoneet ennen kaikkea jotain yllätyksellistä ja jotain jota voi tehdä yhdessä.

Suunnittelin yhteistyössä teatteriohjaaja Hannu Raatikaisen kanssa helsinkiläiselle kahden näyttelijän Teatteri Tielle konseptin, jossa nämä ajatukset yhdistyisivät. Teatterissa on vain yksi näyttelijä ja ohjaajana toimii Raatikainen. Nimesimme konseptin ”Kertomus elää”-nimiseksi. Se on tarkoitettu edistämään palvelutaloissa asuvien muistisairaiden kulttuurista arkea, vahvistamaan heidän muistielämyksiään sekä tuottamaan hoivahenkilökunnalle uusia tapoja kohdata ikäihmiset ja heidän toiveensa. Palvelutalojen arkeen tuodaan näin myös korkeatasoista taidetta niiden ihmisten luo, jotka eivät itse enää pääse kulttuurilaitoksiin.

Konsepti oli kaksivaiheinen, jossa ensin kerätään asukkailta heidän muistamiaan lempilauluja ja monistetaan niistä lauluvihot. Laulujen välissä keskustellaan laulujen tuomista muistoista ja näiden pohjalta teatteri työstää improvisoimalla pienoishäytelmiä. Osallistimme hoitajia mukaan ja pyysimme heitä kyselemään asukkailta lauluja ja keskustelemaan niistä asukkaiden kanssa. Saimmekin mukavan määrän lauluja ja hoitajat kertoivat tehtävän olleen mukava tapa tutustua asukkaiden historiaan ja muistoihin. Lauluja olivat muun muassa Luona vanhan veräjän, Nuoruusmuistoja, Hiljaiset sillat ja Kodin kynttilät.

Työpajaan osallistui kahdeksan asukasta, mutta hoitajia emme saaneet mukaan. Talossa oli flunssaepidemia, joten henkilökuntaa oli muutenkin niukasti talossa. Kaksiosaisen tapaamisen aluksi näyttelijät esittivät itse kaksi laulua ja Hannu Raatikainen säesti haitarilla. Tämän jälkeen he lauloivat yhdessä asukkaiden kanssa heidän keräämiään lempilaulujaan edelleen haitarin säestyksellä. Laulujen välillä he yllyttivät asukkaita muistelemaan laulujen tuomia tai muuten vain ajatuksiin tulleita muistoja ja jakamaan ne paikallaolevien kesken.

Kertomuksia tulikin todella paljon. Osa niistä oli surullisia ja liittyivät sota-aikaan, toiset taas olivat erilaisia hauskoja sattumuksia, joille voitiin nyt yhdessä nauraa. Kirvonneesta keskustelusta ja asukkailta kuulemistaan kertomuksista teatterilaiset loivat aamupäivämatineaa seuraavan ruokatauon aikana ainutkertaisen teatterillisen improvisaatioon perustuvan pienoiskollaasin. Iltapäivän kahvihetken aikana teatterilaiset esittivät asukkaille näitä tarinoita ja he saivat arvata, kenen tarinasta oli kysymys.

Asukkaiden reaktiot olivat tähän toimintamuotoon positiivisia. Heille oli tärkeää saada nähdä omat tarinansa esitettyinä ja jakaa ne muiden kanssa. Yksi sosiokulttuurisen innostamisen keskeisistä käsitteistä on dialogi, jossa on kysymys tasavertaisesta vuorovaikutussuhteesta. Vuorovaikutuksellisen, toisiaan elävästi kuulevan ja näkevän kohtaamisen avulla voidaan tukea asukkaiden integroitumista yhteisöön ja uuden ja vanhan kulttuurin yhdistäminen toimintaan on olennaista (Räty ym. 2014, 40). Asukkaat jatkoivat tapahtuman jälkeen vielä keskenään muistelemista. Hoitolaitoksissa ihmiseltä riisutaan hänen oma henkilökohtainen rooli ja siinä samalla häviää ihmisen oma identiteetti (Liikanen 2003, 102). Siksi tämän tapaiset vuorovaikutukselliset tarinointihetket ovat tärkeitä oman minuuden vahvistajia ja tuovat persoonia esiin aivan toisella tavalla (Huhtinen-Hildén ym. 2017, 45). Asukkaiden omatoimisuus ei enää tässä elämänvaiheessa ole aktiivista, joten hoitohenkilökunnan tulisi huolehtia siitä, että jokaisen ääni tulisi kuuluville ja jokainen nähtäisiin yksilönä eikä vain hoidon kohteena.

4.1.5 Keskusteluja nuotion äärellä- työpaja

Seuraavan työpajan tuotti kulttuuripalvelut ja tapaamisia oli Präntöön Helmessä 17.12.2018 sekä saman ja seuraavan päivän aikana muissakin kaupungin palvelutaloissa. Präntöön Helmen tapaamisessa oli 12 asukasta mukana, joista mukana oli viisi miestä. Edellisestä työpajasta saamien kokemusten perusteella huomasimme, kuinka tärkeää ihmisille on tulla kuulluksi ja nähdyksi. Myös omien tarinoiden muistelu ja jakaminen oli erityisen tärkeää asukkaille.

Mietin tarinankerronnan historiaa ja mieleeni tuli kuva, jossa istutaan nuotio äärellä ja tarinoidaan. Halusimme myös huomioida miespuolisia asukkaita ja tuoda heille jotain tuttua mukaan tapaamiseen. Miespuoliset asukkaat olivat kertoneet käyneensä metsällä ja kalassa, joten nuotio oli heille tuttu ja muistoja herättävä elementti.

Tässä pajassa halusimme tuoda esiin myös vanhaa tarinankerronnan perinnettä ja kaikenlaisia muistumia tulen äärellä istuskelusta. Nuotio äärellä tapahtuvaa tarinoinnin perinnettä Haggarty (2005) katsoo tapahtuvan nykypäivänä missä tahansa arjen keskellä, toimistojen kahvihuoneissa, metsätöissä, vaelluksilla ja hautajaisissa. Erilaiset myytit ja kansantarinat kulkevat sukupolvelta toiselle ja toimivat näin meidän yhteisenä suullisena perintönä.

Lavastukseksi rakennettiin tuohisista koivunhaloista nuotio ja sen sisään asennettiin voimakas rakennuslamppu. Valo siivilöityi halkojen välistä kuin siellä olisi oikeasti palanut tuli. Tuolit asetettiin piiriin nuotio ympärille ja tilasta himmennettiin valoja. Koska joulukuukaus oli lähellä, laulettiin tuttuja jouluisia lauluja. Laulujen välissä Raatikainen kertoi laulujen taustoista; niiden säveltäjistä, sanoittajista ja tarinoita laulun teon ajankohdasta.

Havainnoidessani tapahtumaa, huomasin, että osa asukkaista ikään kuin lämmitteli itseään nuotio ääressä. Tuli on vanha elementti ja Korhosen ja Liski-Markkasen (2014) tutkimuksen mukaan palvelutaloissa asuvat ihmiset kaipaavat viriketoimintaa, jossa olisi mukana luontoaiheisia keskusteluja, luontoon liittyvää viriketoimintaa ja mahdollisuutta muistella luontokokemuksia. Tämä työpaja toi luontokokemuksen sisätilaan ja nuotio valon vaikutuksesta tila oli muuttanut muotoaan. Rauhala (2009) toteaa taidehistorian pro-gradu tutkimuksessaan, että valaistuksella on suora yhteys muistoihin. Valaistus voi tuoda mieleen siitä assosioituvia muistoja eikä muistojen tarvitse liittyä suoraan juuri havaittavaan kohteeseen, vaan havainto voi tuoda mieleen tilanteeseen soveltuvat assosiaatiot. Sillä hetkellä, juuri tähän hetkeen, yhdistyy kaikki aikaisemmin koetut aistimukset ja asenteet ja muistot järjestyvät uudelleen tulkittuina mieleen. Havainnot liittyvät aina jonkinasteisesti muistojen synnyttämään affektioon ja muistoista riippuen se tuo hyvän tai epämieluisan olon

mieleen (Rauhala 2009, 37-38). Asukkaat olivat tyytyväisiä nuotion äärellä vietettyyn hetkeen ja he sanoivat unohtaneensa, että istuvat päivähuoneessa keskellä arkea.

4.1.6 Seniorimuskari työpaja

Präntöön Helmessä järjestettiin 8 kertaa asukkaiden seniorimuskari-toiminta yhteistyössä Kuula-Opiston kanssa, jonka kulttuuripalvelut tuottivat. Työpajassa soitettiin kanteletta Kuula-Opiston opettajan johdolla. Työpajaan osallistui vaihtelevasti kaikkiaan 10 asukasta. Työpajan pituus oli 45 minuuttia kerrallaan (ks. kuva 4).

Kuva 4. Seniorimuskari käynnissä.

Hyvään elämään kuuluu myös mahdollisuus taideharrastuksiin, sillä luovuus ei häviä ihmisestä iän myötä. On etsittävä uusia toimintamalleja hyvän elämänlaadun turvaamiseksi ja lääkkeettömien hoitomuotojen käyttö tukee tätä ajatusta. Keinoja lääkkeettömälle hoidelle ovat esimerkiksi vuorovaikutuksen parantaminen vanhuksen kanssa, tämän tarpeiden ja toiveiden huomiointi, liikunta sekä muistelun ja musiikin käyttö hoitotilanteissa (Tuomikoski ym. 2018).

Taideharrastuksien tavoitteina on usein sosiaalinen vuorovaikutus, itseilmaisuus ja oman persoonan kehittäminen sekä uuden luominen. Musiikki puhuttelee ihmisiä ikään katsomatta ja seniorimuskariin voi jokainen osallistua voimiensa mukaan. Musiikkiharrastus rikastuttaa elämää usealla tavalla ja soittaessaan ihminen toimii ikään kuin omana terapeutinaan soitinta soittaessaan (Siirola, [viitattu 8.11.2019]).

Ikääntyneille suunnatusta musiikkikasvatuksesta käytetään välillä myös termiä myöhäisiän musiikkikasvatus. Myöhäisiän musiikinopetus tapahtuu ikääntyvän ihmisen kokemusmaailmaan pohjautuen ja täydentää elinikäisen oppimisen koko elinkaaren kattavaksi. Tällä myöhäisiän musiikkikasvatuksella tuetaan näin myönteistä ikääntymistä.

Ajatuksena oli työpajoilla myös se, että henkilökunta voisi myös pitää musiikkipiiriä työpajojen jälkeen. Hoitajat olivat pitäneet asukkaiden kanssa musiikin kuuntelua ja muistelua, levyraatia ja laulua. Palvelutalon toiveena oli kuitenkin se, että asukkaat saisivat soittaa oikeita soittimia pätevän opettajan ohjauksessa. Musiikkiopisto toi mukanaan kanteleet ensin tapaamisiin, mutta myöhemmässä vaiheessa kulttuuripalvelut kustansivat kymmenen kanteletta talolle, joita käytettiin työpajoissa. Tämä siksi, että hoitajat voisivat paremmin jälkeinpäin toimia työpajan vetäjinä sopivaksi katsomallaan ajalla.

Seniorimuskarin vetäjä laati jokaiselle tunnille oman sisällön ja työpajoihin osallistuvat olivat aluksi varovaisia otteissaan. Muutaman kerran jälkeen he innostuivat ja huomasivat, että oppimista tapahtuu ja erään asukkaan kommentti olikin, että ”tässä tuntuu, että jotain osaakin”. Hoitajat kommentoivat, että asukkaat olivat saaneet onnistumisen kokemuksia ja hyvän mielen toiminnasta. Työpajat saivat näkyvyyttä myös mediassa ja YLE kävi haastattelemassa ikäihmisiä aiheesta. (liite 2)

Hyvinä tuloksina näen myös sen, että vastaava sairaanhoitaja sai Etelä-Pohjanmaan Kulttuurirahastolta apurahaa musiikkitoiminnan järjestämiseen jatkossa. On erittäin positiivista, että palvelutalo saa näin hankituksi itselleen näiden työpajojenkin kautta osaamista tuottaa omia palveluja yleisten kulttuurin rahoituskanavien kautta.

4.2 Yhteenveto työpajoista

Työpajat olivat hyvä ikkuna palvelutalon arkeen. Tarjoamamme monipuolinen kulttuurinen toiminta toi asukkaille mielen virkeyttä, antoi uusia oppeja ja sai heidät nä-

kemään, että heitä kuullaan ja he nähdään. Sain myös vahvistusta sille, että kulttuurisuunnitelma tekeminen on tärkeää, koska toiminta on pirstaloitunutta ja se on edelleen sen varassa, keitä palvelutalossa on töissä. Koska palvelutalo oli uusi, oli hyvä, että saimme heti alkuun lähteä kehittämään heille kulttuurista toimintaa ja annoimme näin suuntaviittoja heille jatkoon.

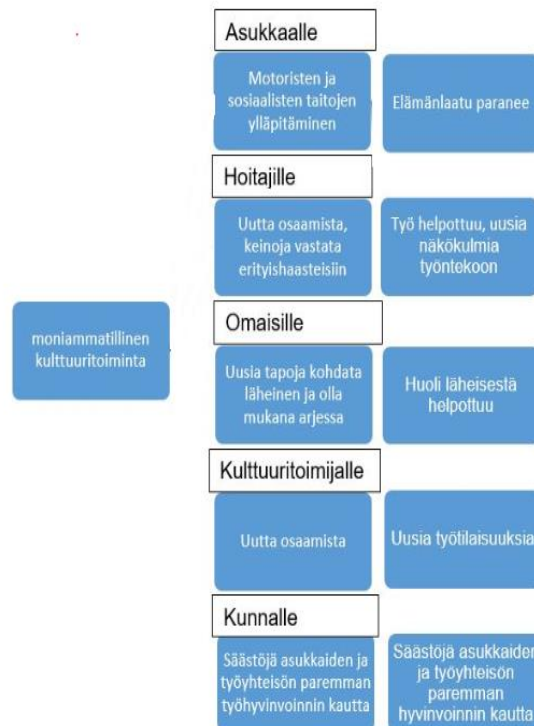
Työpajat olivat myös erinomainen katsaus palvelutalon hoitohenkilökunnalle ja asukkaille nähdä, mitä kaikkea voidaan tehdä ja saada aikaan yhdessä. Kuten kuvio 8 näkee, on monia tahoja, jotka järjestävät toimintaa ikäihmisille ja joita voidaan hyödyntää ikäihmisen arjessa ja tätä myös pyrin työpajoilla osoittamaan.

Kuvio 9. Ikäihmisten kulttuuripalveluiden tuottamiseen tarvitaan monen toimijan yhteistyötä. (Rosenlöf 2014).

Moniammatillinen toimintatapa korostaa asiakaslähtöisyyttä ja toimijoiden välinen yhteistyö lisää ja kehittää palvelutaloille tarjottavaa toimintaa. Asukkaat olivat tyytyväisiä siitä, että he pystyivät olemaan osallisina oman elämänsä suunnittelussa. Työpajoihin osallistuneet kokivat osallistumisen antaneen heille osallisuuden ja yhteisöllisyyden tuntua ja ne olivat tehneet palvelutalosta enemmän kodin tuntuinen.

Keskustellessani tästä heidän kanssaan, he sanoivat palvelutalon olevan laitos eikä koti, mutta yhteisellä tekemisellä talo tuntuu kuitenkin enemmän kodilta.

Kuvio 10. Miten moniammatillinen kulttuuritoimi vaikuttaa eri tasoilla.

Monipuolisen kulttuuritarjonnan kautta asukkaan arki monipuolistuu ja hänen motoriset ja sosiaaliset taitonsa pysyvät paremmin yllä. Sitä kautta elämänlaatu paranee ja asukas on tyytyväisempi elämäänsä. Hoitajille tämä mahdollistaa uusien taitojen oppimista. Työpajojen opit antavat myös hoitajille rohkeutta kokeilla itse erilaisia tapoja tuoda vaihtelua asukkaiden arkeen, jolloin he viihtyvät paremmin ja sitä kautta työ muuttuu mielekkäämmäksi.

Työyhteisöä työpajat auttoivat ymmärtämään paremmin, miten kaikenlaista voidaan saada aikaan, kun ei pyritä tekemään kaikkea itse. Palvelutalon arkeen voidaan helposti osallistaa päiväkodit, oppilaitoksia ja jopa lähikauppa, kun vain saadaan kontaktit niissä toimiviin ihmisiin. Tässäkin on kyse ei eri tahojen vaan ihmisten välisestä toiminnasta.

5 Kulttuurisote I ja II

Kulttuurisote I toimenpiteinä oli kartoittaa erilaisia hyväksi havaittuja kulttuurihyvinvointia edistäviä toimia, joita haluttiin jakaa lähikuntien kanssa. Mukaan hankkeeseen kuului Vaasan sairaanhoitopiirin lisäksi Mustasaari, Laihia ja Pietarsaari. Mukana oli myös ruotsinkielistä toimintaa edustamassa Pedersöre sekä Svenska Österbottens förbund för utbildning och kultur. kuntayhtymän KulturÖsterbotten-yksikkö. Osallistuin 10 prosentin työpanoksella hankkeen toteutukseen selvittämällä ikäihmisten kulttuurihyvinvointipalveluita Vaasassa ja työstämällä siten samalla myös palvelutaloille suunnattua kulttuurisuunnitelman mallia.

Vaasan hyviä käytäntöjä ovat Kulttuurikummit. Kulttuurikummitoimintaa voidaan tarjota pääsääntöisesti palvelutaloille, mutta myös kummien järjestämiin tapahtumiin ovat tervetulleita myös kotona asuvat ikäihmiset ja palvelutaloissa asuvien omaset tai läheiset. Kulttuurikummina voi olla esimerkiksi yhdistys, yksityinen toimija, oppilaitos tai yritys. Vierailuja voi tehdä toimijan parhaaksi katsomalla aikavälillä, mutta ne sovitaan hyvissä ajoin palvelutalon kanssa etukäteen. Useimmiten käyntejä on muutaman kerran vuodessa. Kulttuurikummit ovat vapaaehtoisia, eli palvelusta ei makseta palkkiota. Tuottona toimijalle on asukkaille tuottama ilo sekä henkilökunnan tukeminen paremman arjen saavuttamiseksi. Toimintaa kehitetään jatkuvasti ja tavoitteena on saada kaikkiin kaupungin palvelutaloihin omaa kummitoimintaa. Tällä hetkellä toimintaa tarjoaa kaupungin museot, Vaasan taidekerho, Wasa Sinfonietta, Vaasan oopperakuoro ja yrityksistä Plantagen.

Kummien lisäksi Vaasassa toimii kulttuuriluotsit. Kulttuuripalvelut kouluttaa kulttuuriluotseja vierailemalla heidän kanssaan kaupungin eri kulttuurilaitoksissa ja perehdyttää vapaaehtoiset myös yleiseen kulttuuriin. Peruskoulutuksen vapaaehtoistyöhön antaa Keikka-apu. Keikka-apu on vapaaehtoistyötä, joka on suunnattu yli 65-vuotiaille, pitkäaikaissairaille ja äkillisesti vammautuneille aikuisille Vaasan seudulla. Toiminnasta vastaa Pohjanmaan yhdistykset.

Kulttuuriluotsitoiminta käynnistyi Vaasassa syksyllä 2018. Luotsit toimivat kanssakuukijoina museoissa, taidenäyttelyssä, teatterissa, musiikkiesityksissä tai muualla lähiympäristössä. Luotsi voi luotsata joko yksityisen henkilön, pienen ryhmän tai

vaikkapa palvelutalon asukkaan henkilökohtaisen avustajan kera. Tarvittaessa luotsi voi tulla hakemaan luotsattavan myös kotiovelta. Kulttuuriluotsien palvelut perustuvat vapaaehtoisuuteen, mutta luotsit eivät kuitenkaan ole oppaita, vaan vapaaehtoisia maallikoita, joita koskevat vapaaehtoistoiminnan periaatteet. Kulttuuriluotsin voi varata itselle tai ryhmälle, mutta tilauksen voi tehdä myös omainen tai sosiaali- ja terveystyöntekijä. Opinnäytetyöni aikana kehitimme toimintaa ja kulttuuriluotsit kävivät palvelutaloissa ja korttelikerhoissa kertomassa toiminnastaan.

Muita hyviä käytäntöjä Vaasassa on Lucia-mummo tapahtuma. Aloitimme vuonna 2014 perinteen, jossa vuosittain valitaan vuoden Lucia-mummo. Lucia-mummon valinnasta vastaa kotihoitajat, palvelutalojen henkilökunta ja omaiset tai läheiset. Lucia-mummun valinta tapahtuu äänestämällä joko netissä tai Vaasan kaupungin kotisivuilla ilmoitetuissa paikoissa. Vuonna 2018 ääniä annettiin yli 4000 kpl. Tapahtuma on saanut alkunsa lapinlahtelaisen virikeohjaajan ideasta vuonna 2010. Muutakin kaupunkeja on tullut mukaan toimintaan, muun muassa Turku ja Kokkola.

Vaasassa mukana tapahtumassa on Vamian kosmetologi ja kampaaja ja parturiopiskelijat ja ehdokkaat saavat kampauksen, meikin ja käsihoidon. Tämän jälkeen olemme järjestäneet kuvauksen ja ehdokkaiden kuvat tulevat lehteen lukijoiden äänestettäväksi.

Kulttuuripalvelut tuottaa omien tapahtumiensa ohjelmaa vuosittain aina myös palvelutaloille. Ohjelmassa on kuorolaulua Kuorofestivaalien aikaan, luontoelokuvia Wildlife-festivaalista sekä monipuolista kulttuuriohjelmaa Taiteiden yönä.

Kulttuurisote I aikana päätimme myös, että 2019 aikana perustetaan yhteinen kattavampi työryhmä kulttuurisen seniorityön kehittämiseen, joka omalta osaltaan tukee kulttuurisuunnitelman mallin jalkauttamista ja kehittämistä. Pohjana oli aiemmin kehittämiäni malli, jossa olisi kaikkia niitä toimijoita mukana, joita ikäihmisten kulttuurinen toiminta koskettaa.

Huhtinen-Hildénin ym. (2017) tutkimustuloksissa korostui selvästi kulttuurisen vanhustyön näkökulma ja luovuus tärkeinä elementteinä. Myös taiteen ja taidetoiminnan mahdollisuudet vahvistuivat, kun kehittämiseen otetaan mukaan eri ammattialo-

jen osajia. He nostivat esiin vanhustyössä tarvittavan moniammatillisuuden ja erilaisten ammatillisten osaamisprofiilien vahvistamiseksi kolme toimenpide-ehdotusta. Ensimmäinen on vanhustyön ammattilaisten perus- ja täydennyskouluttaminen luovuuteen ja taidetoimintaan, toinen on vanhuspalveluyksiköiden toimintakulttuurin kehittäminen luovaa ammatillista toimijuutta moniammatillista yhteistyötä tukeväksi ja kolmas taiteellisen ja luovan osaamisen vahvistaminen vanhustyön rakenteissa yhteistyössä taiteilijoiden, taidepedagogien, kulttuurituottajien ja muiden luovien alojen ammattilaisten kanssa.

Pohjanmaalla luotiin Kulttuurisote-hankkeessa tarjotinmalli, jolla kuvattiin kulttuuritoimijoiden palvelupolku niin kotona kuin myös palvelutaloissa asuville ikäihmisille. Jatkossa tarjotinmallia aiotaan soveltaa myös sosiaalipalvelujen muillekin asiakkaille esimerkiksi mielenterveys- ja vammaispalveluihin.

Kuvio 11. Ikäihmisten taide- ja kulttuurilähtöisten hyvinvointipalvelujen tarjotinmalli

Tarjotinmallissa palveluja tuottaa sekä koordinoi kuntien kulttuuripalvelut. Kuntien kulttuurituottajilla (voivat olla myös muulla nimikkeellä) on hyvät verkostot kulttuuri-toimijoihin ja he tuottavat toimintaa vanhuspuolelle ja siksi ovat ensisijaisia välikäsiä kumpaankin suuntaan. Heidän lisäksi palveluita voivat tuottaa esimerkiksi kuntien kulttuurilaitokset, seurakunnat, kulttuuritoimintaa järjestävät opistot ja oppilaitokset ja taiteilijat.

Kuntien kulttuuripalvelut ovat tässä mallissa taho, joka toimii eri osapuolten palveluiden yhtenä kehittäjänä, ylläpitäjänä ja välittäjänä kulttuuripuolen ja sosiaalipalvelujen kanssa. Suunnittelussa ja kehittämisessä pyritään myös ottamaan mukaan kohderyhmän edustajia, jotka voivat olla myös osaltaan toiminnan toteuttajia.

Tässä mallissa on otettu huomioon myös ne, jotka eivät ole vielä säännöllisten sote-palveluiden piirissä ja tarjotin on sekä neuvontapalveluiden että keskitetyn asiakas- ja palveluohjauksen käytettävissä. Rahoitus palveluihin tulee asiakkaalta itseltään, heidän omaisensa voivat ostaa näitä palveluja sekä myös palvelutalot ja sairaalat. Yksittäinen asiakas voi hankkia palveluita myös henkilökohtaisen budjetin tai palvelusetelin kautta.

Kulttuurisuunnitelman mallin kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että sain alalla työskenteleviä mukaan kehittämiseen ja kulttuuristen arvojen esiintuomiseen. Samoin myös kulttuurisuunnitelman mallin jatkoa ajatellen oli äärimmäisen tärkeää, että siihen on sitoutettu sosiaalialan ihmisiä, jotka työskentelevät ikäihmisten parissa ja sitä kautta kulttuurinen vanhustyö on heille tärkeää. Mallin jalkauttaminen onnistuu heidän kauttaan palvelutaloihin sekä myös hyväksi opetusmateriaaliksi oppilaitoksiin. Tarjotinmallin tarkoituksena on myös helpottaa ikäihmisille suunnattua kulttuuritoiminnan kehittämistä niin, että tieto tarpeista ja tarjonnasta kulkisi kumpaankin suuntaan, asiakkaalta kulttuuritoimijalle ja toisinpäin.

Vaasan kulttuuripalvelut on mukana Vaasan setlementtiyhdistyksen ja Pohjanmaan sosiaalipsykiatrisen yhdistyksen kanssa tuomassa Kaikukortti-toimintaa vaasalaisien käyttöön vuoden 2020 alusta. Kaikukortti on Kulttuuria kaikille luoma kortti, jolla tiukassa taloudellisessa tilanteessa oleva asiakas voi päästä maksutta kulttuurin pa-

riin. Myös palvelutaloista voidaan ryhmänäkin päästä maksutta kulttuurin pariin yhteisöille tarkoitetulla kortilla. Yhteisön Kaikukortin tavoitteena on osallisuuden edistäminen ja osallistumisen helpottaminen. Yhteisön Kaikukortilla työntekijä saa maksuttoman pääsylipun, ja sitä voi käyttää myös yhteisön edustaja kuten opiskelija tai vapaaehtoinen. Yhteisön Kaikukortin käyttämisen edellytys on, että jokaisella pienryhmän jäsenellä on oma Kaikukortti.

5.1 Vanhusneuvoston tapaaminen

Kulttuurisoten Pohjanmaan osahanke järjesti 25.9.2018 osallistavan työpajan viiden kunnan vanhusneuvostoille. Vanhusneuvostojen jäsenet pohtivat millaista kulttuurihyvinvointitoimintaa tulisi järjestää eri ikäryhmille. Toimin tilaisuudessa fasilitaattorina ja saimme tilaisuudessa ikäihmisiltä paljon hyviä ideoita ja myös kuulla heidän huolestaan taloudellisten resurssien riittävydestä ja toiminnan jatkuvuudesta. Yhtenä suurena osallistumisen ehtona pidettiin kuljetuksien toimivuutta sekä sitä, että huonokuntoisilla on mahdollisuus käyttää avustajaa ja että tilat ovat esteettömät. Vanhusneuvostojen jäsenet olivat sitä mieltä, että ikäihmiset pitäisi ottaa vahvemmin mukaan heitä koskeviin suunnitelmien laatimiseen ja palvelutalojen ikäihmisten mielipiteitä tulisi kartoittaa haastatteluilla sekä järjestämällä yhteisiä suunnittelupalavereja (liite 3).

5.2 Yhteiskehittämistyöryhmä

Kulttuurisote II aikana lähdimme kartoittamaan tahoja, jotka voisivat olla mukana yhdessä kehittämässä kulttuurista vanhustyötä ja edesauttamassa kulttuurisuunnitelman toteutumista myös käytännössä. Saimme työryhmään mukaan kaksi kulttuuripuolen edustajaa, Taiken edustajan, Vaasan kaupungin kotihoidon esimiehen, VAMKin edustajan sekä vanhusneuvoston jäsenen. Mukana on myös edustus Ikäkeskuksesta, ruotsinkielisen palvelutalon johtaja, Vamian opettaja sekä Yr-keshögskolan Novian opettaja. Pidimme ensimmäisen kokouksen 2.10.2019. (liite 6). Kokouksessa kävimme läpi yhteisiä intressejä saada ikäihmisten kulttuuriset oikeudet paremmin ja laajemmin haltuun. Kevään 2020 aikana luomme yhdessä

kunnallisen kulttuurisuunnitelman ikäihmisille, johon otamme mukaan myös oppilaitosten mahdollisuudet käytännön toimintaan. Tarkoituksena on saada hyödynnettyä esimerkiksi palvelutaloissa ne sosionomien ja lähihoitajien kurssit, jotka liittyvät kulttuuriseen toimintaan ja sisällyttää ne opetussuunnitelmaan. Lähtökohdat kehittämiselle ovat hyvät huolimatta siitä, että kaikille oli selvillä taloudelliset haasteet ja tähän työhön käytettävän ajan niukkuus.

6 KULTTUURISUUNNITELMAN MALLI

Kulttuurisuunnitelman tekemiseen voidaan määritellä eri vaiheita, jotka vuorottelevat palvelutalon oman toiminnan mukaan. Kulttuurisuunnitelman avulla hoivatyön työtavat monipuolistuvat ja työn kuormittavuus pienenee, koska käyttöön saadaan kaikki se apu, mitä ympärillä on tarjota asiakkaille hyvän ja merkityksellisen elämisen saavuttamiseksi. Kulttuurisuunnitelma perustuukin pääosin jo olemassa olevien paikallisten kulttuuri-, opetus- ja yhdistystoimijoiden yhteistyöhön ja näistä lähtökohdista yhteistyön kehittämiseen yhdessä sote-puolen toimijoiden kanssa. Kunnalliset toimijat, kuten kirjasto, orkesteri, teatterit ja museot ovat luonteva perusosa tätä toimintaa, koska heidän lainmukaiseen tehtäväänsä kuuluu tuottaa taidetta ja kulttuuria myös tahoille, jotka eivät itse enää pääse siitä nauttimaan. Taidealan eri toimijoilta edellytetään ymmärrystä yhteiskunnallisesti vastuullisesta toiminnasta ja taiteisiin osallistumisen yhdenvertainen saavutettavuus ja siitä syntyvät hyvinvointivaikutukset ovat tärkeitä inhimillisyyden kannalta ja niillä on myös taloudellista merkitystä.

Kulttuurisuunnitelma toimii myös aikataulutuksen ja resursoinnin välineenä sekä yhteisöllisyyden vahvistamisen ja asiakkaiden hyvinvoinnin ja laadullisen elämän kartoittamisen välineenä. Tätä kautta saadaan myös asiakkaiden ääntä paremmin kuuluviin ja toimintaa voidaan tarjota tarvelähtöisemmin.

Kuviossa 12 näemme, miten prosessi suuressa mittakaavassa voi edetä. Ajallisesti eri vaiheiden kulku voi hieman vaihdella ja toiminnan vakiintuessa siitä jää joitain vaiheita myös pois. Vastuuhenkilöiden valintaa voidaan tehdä myös vuosittain, mikäli talosta löytyisi useampia ehdokkaita ja asukkaiden mielenkiinnon kohteita voidaan kartoittaa useammankin kerran vuodessa. Vaiheisiin voi myös tulla uusia osioita esimerkiksi hoitajille koulutuksia, yhteisiä työpajoja joko tai asukkaiden kanssa tai vain henkilökunnalle.

Kuvio 12. Kulttuurisuunnitelman vaiheet

6.1 Vastuhenkilöiden valinta

Kulttuurihyvinvoinnin tarve on ilmeinen ja tarvitaan edelleen paljon tekoja, jotta kulttuurihyvinvointi saadaan vakiintuneemmin osaksi arkea ja yhteiskuntaa. Olemme tulevana vuosina monien uusien haasteiden edessä ja paras tapa vastata haasteisiin on tiivistää rivejä ja luoda uudenlaisia toimintamalleja. Poikkihallinnollinen yhteistyö tulee olemaan joka tapauksessa ratkaisevassa asemassa.

Viimeisten vuosien aikana on Vaasassa vähennetty virikeohjaajien paikkoja niin, että eläköityneen ohjaajan tilalle ei ole saatu täyttölupaa. Virikkeellinen toiminta on siirretty hoitajien ja vapaaehtoisten vastuulle, vaikka kulttuurisen toiminnan merkitys ikäihmisen hyvinvointiin on tieteellisesti tutkittu ja tunnustettu.

Hoitajat eivät ole välttämättä saaneet kulttuurin liittyvää koulutusta eivätkä itse harrasta vapaa-aikanaan mitään kulttuuriin liittyvää ja siitä huolimatta heiltä odotetaan erityistä panostusta asukkaiden monipuoliseen virikkeelliseen toimintaan. Sama ti-

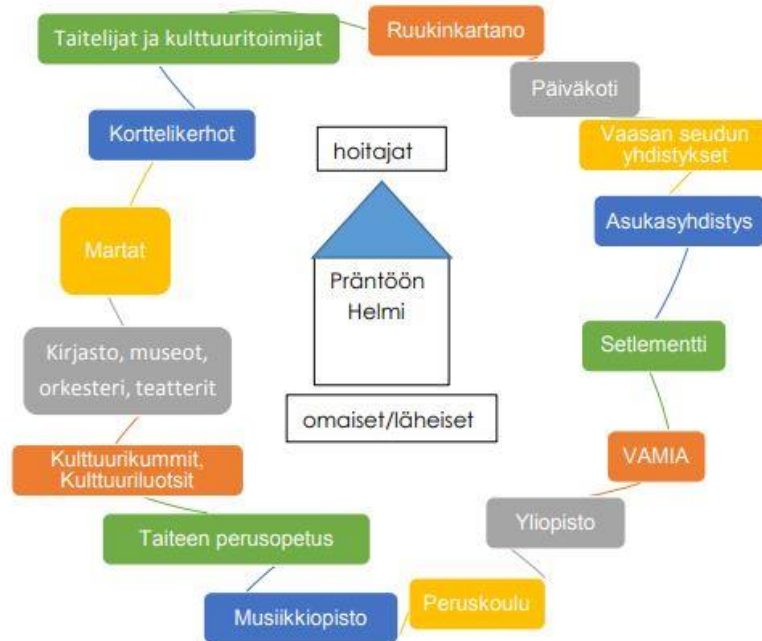
lanne on myös peruskouluissa. Uusi opetussuunnitelma painottaa elämyksiin ja kokemuksiin perustuvia opetusmenetelmiä haastaen opettajat oman mukavuusalueensa ja myös taitojensa ulkopuolelle. On siten ymmärrettävää ja kohtuullista, että kulttuurisen toiminnan vastuuhenkilöillä tulee olla omaa intoa ja tarvetta kehittää ja tuoda kulttuuria asukkaille.

Myös palveluiden kohtaaminen on haasteellista. Miten palvelutalon henkilökunta löytää oman alueensa taiteilijat tai muut kulttuuritoimijat? Miten taas kulttuuritoimijat löytävät väylät palvelutaloihin ja pääsevät keskustelemaan palveluistaan sinne? Hoitajilla ei voi olla tietoa esimerkiksi palveluiden hinnoittelusta, mikä on laadullisesti hyvää, mitä kaikkea tarvitsee sopia etukäteen ja onko kulttuuritoimija sopiva tälle kohderyhmälle. Samoin sopiva kulttuuritoimija ei osaa tarjota palveluitaan tälle kohderyhmälle, hinnoitella sitä sopivaksi tai osata yhdistää omaa palveluaan jonkun toisen toimijan kanssa yhdeksi palveluksi. Siksi palvelutalossa tulisi olla määritellyt työntekijät, jotka saavat käyttää työaikaansa tähän tarkoitukseen ja toimia yhdyshenkilönä talon ulkopuolisille toimijoille.

6.2 Toimintaympäristön kartoitus

Kulttuurisuunnitelman mallin avulla voidaan lähteä kartoittamaan ympäristöä ja katsoa minkälaisia toimijoita ympärillä on ja mitä he lisäarvoa voisivat tuoda palvelutalon arkeen. Toiminnan rakenteella on syviä tavoitteita; ensimmäinen luoda toimijoista verkosto, joka tuntee toisensa ja kykenee näin näkemään yhteisiäkin intressejä toimintansa laajentamiseksi. Toinen on löytää hyviä käytäntöjä, joita voidaan monistaa ja kehittää ja tätä kautta työllistää kulttuurialan yrittäjiä mahdollisesti myös laajemminkin valtakunnallisesti.

Tarkoituksena on myös osallistaa muutkin mahdolliset ympärillä olevat toimijat näkemään heidän mahdollisuutensa tuoda heidän osaamistaan palvelutaloon ja näin tuoda ympäröivä maailma mukana asukkaille. Tämä vahvistaisi koko alueen yhteisöllisyyttä ja toisi synergioita myös näiden toimijoiden kesken.

Kuvio 13. Präntöön Helmen toimintaympäristön kartoitus

Vaasassa etsitään nyt uusia innovatiivisia tapoja linkittää kulttuuri kiinteäksi osaksi kuntalaisten hyvinvointipalveluita ja valmisteilla on Kulttuuri- ja liikuntaohjelma Vaasa 2030. Ohjelman tavoitteita on kasvattaa kaupunkikulttuuria ja lisätä osallisuutta, vastata muuttuvaan kuntarakenteeseen sekä yhteiskunnan muutoksiin. Tarkoituksena on tehdä palvelut näkyvämmiksi, vahvistaa kulttuuri- ja liikuntapalveluiden saavutettavuutta, kehittää uusia ja monipuolisempia tapoja toimia vapaan kentän kanssa ja tiivistää eri tulosalueiden ja muiden organisaatioiden välistä yhteistyötä.

Tämä ohjelma on myös edesauttamassa kulttuurisuunnitelman kehittämisessä ja toiminnan jalkauttamisessa, koska se luo parempia puitteita yhteiskehittämiselle ja ohjelman kautta kulttuurinen toiminta saadaan myös paremmin päättäjien tietoon. Kaupunki toimii kulttuurisessa toiminnassa alustana ja kokeilujen mahdollistajana ja näin saadaan aikaan monipuolista dialogia toimijoiden kanssa. Vaasassa kulttuurivastusta voidaan myöntää yksityishenkilöille, taiteilijoille, työryhmille, yhdistyksille ja muille yhteisöille. Avustusta voidaan myöntää kohdeavustuksena projektiluontoiseen kulttuuritoimintaan ja taiteelliseen työskentelyyn. Kaupunki jakaa myös kaupunkikulttuurivastusta osallisuutta ja yhteisöllisyyttä lisäävien, yleisölle avoimien

kulttuuri- ja taidetapahtumien järjestämiseen sekä kaupunginosatapahtumiin. Toiminta-avustusta myönnetään kulttuurityötä tekeville vaasalaisille yhteisöille ja yhdistyksille vakiintuneeseen ja jatkuvaan toimintaan.

Palvelutalot voivat kartoittaa yhdessä kulttuuripalveluiden tai muun vastaavan tahon kanssa toimintaympäristöään ja ottaa yhteyttä erilaisiin toimijoihin. Aluksi olisi hyvä järjestää yhteinen tapaaminen kaikkien toimijoiden kanssa, jossa voidaan keskustella kunkin toimijan mahdollisuuksista tarjota palveluja.

Seuraava askel on suunnitteluryhmän kokoaminen. Minimimiehitys voi olla taidelaitoksen edustaja, sosiaalipalvelujen (palvelutalon) edustaja ja kulttuuripalvelun edustaja. Vastuuhenkilö voi olla joku edellä mainituista. Mukana voi olla myös edustaja opetustoimesta, taidekoulusta, kunnan kulttuuri- ja taidelaitoksista sekä -yhdistyksistä. Mukaan kannattaa ottaa niitä tahoja, jotka ovat aiheesta jo valmiiksi innostuneita ja motivoituneita. On myös tärkeä huomioida ikäihmisten osallistaminen. Miten he voisivat olla mukana kulttuurisuunnitelman laatimisessa? Entä milloin heillä on mahdollisuus arvioida sen onnistumista? Sopivia yhteistyötahoja ovat esimerkiksi vanhusneuvostot tai erilaiset eläkeläisten yhdistykset.

6.3 Asukkaan mieltymyksiensä kartoittaminen ja yksilölliset tavoitteet toiminnalle

Luovien alojen ja palvelujen saaminen osaksi palveluprosesseja edellyttää tietoa siitä, millaisesta kulttuurista tai taidemuodoista asiakkaat ovat kiinnostuneita ja miten sitä olisi heille parasta tarjota. Omahoitajan rooli on tässä merkittävä ja hänen paneutumisensa asukkaan elämänhistoriaan on oleellista. Huhtinen-Hildenin (2017) tutkimuksessa käy ilmi, että asukkaan tietojen kirjaaminen ei aina tavoita ihmisen kokonaisuutta tai historiaa. Joskus muualta saatu informaatio voi olla ristiriidassa käytännössä koetun kanssa ja asukkaan taipumukset ja mieltymykset tulevat esiin käytännön toiminnan kautta. Siksi esimerkiksi kulttuurisen vanhustyön Aili-verkosto on kiinnittänyt erityistä huomiota kulttuurikirjaamisen välttämättömyyteen. Kulttuurikirjaamista kehitellään parhaillaan Terveystieteiden ja hyvinvoinninlaitoksen ja

RAIsoft.netin kanssa RAI-LTC (long term care) tietoihin perustuen. Kulttuurisen vanhustyön henkilöprofiili on yksittäisen asukkaan tilanteeseen keskittyvä työväline. Sen avulla voi hoivassa parhaimmillaan vahvistaa ikääntyneen omannäköisen arjen toteutumista ja hyvinvoinnin tukemista. Se nostaa esiin ikääntyneen henkilöhistoriaa, mieltymyksiä, kiinnostuksen kohteita, tapoja ja tottumuksia. Kulttuurisen vanhustyön henkilöprofiilin tavoitteena on ikääntyneiden merkityksellisen, elämyksellisen ja hyvän elämän sekä heidän kulttuuristen oikeuksiensa toteutumisen mahdollistaminen pitkäaikaisessa hoivassa. Profiili pohjautuu Silva Siponkosken (2017) opinnäytetyöhön.

Tällä tietojärjestelmällä ei ole tarkoitus korvata muita tiedonkeruutapoja esimerkiksi Elämän puu, omakuvamonologia, elämänkaarilomaketta tai huoneentauluja vaan tuoda RAI:n kautta saadut tiedot yhteen valtakunnalliseen RAI-tietojärjestelmään. Toiminnan tarkoituksena on se, että yksittäisen ihmisen tietoja voidaan hyödyntää myös valtakunnalliseen kehittämiseen. Palvelutaloissa tämä tarkoittaa sitä, että kulttuurikirjaamista tulee painottaa, ja varsinkin muistisairaiden kohdalla olisi erityisen tärkeää saada tietoa lähiomisilta, jos ei asukas enää kykene itse mieltymyksistään kertomaan. Kotihoitoa on kehitetty niin, että ihmisen tullessa pitkäaikaishoitoon hän on jo huonokuntoinen ja elämänhistorian selvittäminen on siinä vaiheessa haastavaa (Huhtinen-Hildén 2017).

Palvelutalossa voisi tehdä vähintään kerran vuodessa yhteisen kyselyn pienkodin asukkaiden unelmapäivästä. Mikä tekee päivästä hyvän? Kyselyn yhteydessä voidaan pitää työpajaa erilaisista vaihtoehdoista; näyttää kuvia, keskustella, soittaa, laulaa tai maalata jokaisen oma hyvä päivä. Kartoituksessa huomioidaan vuoden aikana myös toiveita Omakuvamonologista. Omakuvamonologi on Semin (2015) kehittämä malli, jossa omahoitaja on keskeisessä roolissa. Omakuvamonologissa on viisi askelta, joista ensimmäinen on omahoitajan tekemä tiedonkeruu asukasta, hänen läheisiään sekä verkostoon kuuluvia kollegoja ja ammattilaisia haastatellen. Sen jälkeen omahoitaja kirjaa kerätyt tiedot minä-muotoon, kuin asukas itse kertoisi hänelle tärkeät asiat ja lukee sitten valmiin monologin tiimin kesken pidettävässä monologipiirissä. Tämä tutustuttaa muutkin hoitajat kyseiseen asukkaaseen. Tiedot

viedään hoitosuunnitelmaan ja tätä kautta voidaan tehdä toimintakykyarviointi asukkaan vahvuuksien ja osaamisten osalta sekä myös vapaa-ajan aktiviteettien osalta (Semi 2015, 046-048.)

Esimerkkinä omakuvamonologin ”Mikko” kertoo asioista, jotka tuottavat hänelle mielihyvää ja jotka tuovat hänelle hyvän elämisen tuntua:

Mikko- minun tarinani

Olen kotoisin Vaasasta, Palosaarelta. Olen myös asunut Sepänkylässä, sekä Metsäkalliossa. Olen oikeakätinen. *Urheilu ja veneily* ovat lempiasioitani ja *jalkapallo ja nyrkkeily* ovat urheilulajeista mieluisimpia. Vapaa-ajallani olen harrastanut jalkapalloa, veneilyä, sekä *kuntosalia*, joita haluaisin vieläkin harrastaa. Tykkään fyysisestä liikunnasta, etenkin kuntosalilla käymisestä, joskus tykkään myös *tanssia*. Minä voin *laulaa* joskus, mutta pitää olla laulukirja. *Musiikin* kuuntelusta kuitenkin nautin. Hengellisestä ja kuoromusiikista pidän riippuen siitä, mitä lauletaan. Tiedän musiikista sen verran, että vaasalainen rumpali on Euroopan huippu. Itse en ole soittanut mitään soitinta. Unelma-ammattini on ollut veneenkuljettaja kala-Jannelle. Rentoudun ollessani laiturilla. Korkearannikko omalla veneellä on lomakohteista mieluisin. Tykkään *auringosta* ja nautin *luonnosta*, sekä nuorena pidin *kalastuksesta* isäni kanssa. Tykkään katsoa *televisiosta* putousta, urheilua, sekä eläinohjelmia. Joten tykkään seurata urheilutuloksia ja pidän eläimistä, etenkin koirista ja tv-ohjelmissa esiintyvistä eläimistä. Itselläni on ollut varis kotona. Pidän *vitsien* ja sutkautuksien kertomisesta ja kuulemisesta. Olen osannut hauskuuttaa muita ihmistä, enkä ole koskaan pelännyt näyttää hassulle. *Huumori* ja komedia ovat mieleeni, joten mielestäni minulla on hyvä huumorintaju. Mielestäni luonteeni on hieno. *Koti* perheen kanssa on lempipaikkani, joten *perheen terveys ja rehellisyys* ovat minulle tärkeintä elämässä. Saan voimaa siitä, jos tiedän, että lapset ja vaimo pärjäävät. Tykkään ja haluan käydä *kotilomalla*. Nautin kotona olemisesta. Olen ylpeä siitä, että asiat ovat näinkin hyvin kuin ovat nyt. Pidän töitäni saavutuksinani. Lempiruokiani ovat *pizza, pyttipannu, sekä rommirusinajäätelö*. Pommac on lempijuomani. Veneen *navigaattori* on lempiesineeni. Pidän joskus asioiden *järjestelemisestä ja käsitöistä* pidän jonkin verran. Lempikappaleeni on ”just a gigolo” ja sen kuullessani tykkään tanssia. Soffalta tv:n katselu on lempikodinaskareeni. Tykkään puhua naisista ja etenkin vaimostani, jota ikävöin usein ja odotan hänen tapaamisiaan. Käymme yhdessä *ajeluilla*, sekä kylässä kotonamme ja *lapsemme luona*. En pidä itseäni hyvänä kodinsustajana, enkä korjaajana. Aiheesta riippuen olen hyvä kuuntelija, tylsiä aiheita minua ei kiinnosta kuunnella. Oleskelen *mielummin ulkona* kuin sisällä. En pidä laskutehtävistä, kortinpeluusta, valokuvaamisesta, taiteesta enkä metsästyksestä. Määrätyissä paikoissa ja asioissa pidän *uskontoa ja hengellisyyttä* minulle tärkeinä. En hermostu helposti, mutta inhoan valehtelua ja se järkyttää minua. Pelkään epäselviä asioita.

Kirjoittanut omahoitaja

Kuten kirjoituksesta näkee, sen avulla pystytään hyvin hahmottamaan Mikon toiveet ja tarpeet ja kirjoitusta pystytään hyödyntämään helposti Mikon aktiviteettejä kehiteltäessä.

Monipuolisen tarjonnan avuksi on hyvä tehdä listaus, jossa kerätään tieto kaikista oman alueen taide- ja kulttuurilaitoksista eli kirjastoista, teattereista, orkestereista, museoista, gallerioista, taidekeskuksista ja arkistoista. Muita kulttuurikohteita voivat olla lähikulttuuriympäristöt, arkkitehtuurisesti merkittävät rakennukset, veistokset ja patsaat, perinnetilat, kulttuuripolut, uskonnolliset rakennukset, linnat ja maailmanperintökohteet.

Myös kaikki lähialueella järjestettävät tapahtumat, festivaalit, tempaukset, kylä- ja kaupunginosapäivät voidaan sisällyttää suunnitelmaan. Tapahtumia järjestävät tahot kuten paikalliset taide- ja kulttuurialan toimijat: taiteilijat, kulttuuri- ja taideyhdistykset, kotiseutuyhdistykset, perinnetaitajat, taiteilijaosuuskunnat, taidekasvattajat, taiteen perusopetus, esiintyjät ja kiertävät ryhmät voivat myös hyvin olla toiminnan tarjoajia myös paikallisesti. Tarjontaa voi myös aina täydentää virtuaaliaineistolla ja yhteistyöllä alueellisten ja valtakunnallisten toimijoiden kanssa. Kartoituksessa voidaan myös selvittää, mitä asiakkaat olisivat valmiita maksamaan kyseisistä palveluista. Keskittäminen ja hyvä suunnittelu auttavat myös vähentämään kuljettamisen ja muiden kulujen kustannuksia.

Kulttuuripalvelut tai muu vastaava kunnan toimija voi toimia työpajojen järjestäjänä, joissa voidaan kehittää erilaisia luovia tapoja tuottaa uusia palveluita. Mukaan voidaan ottaa laajempikin toimijajoukko, joissa voidaan yhteisesti löytää ratkaisuja muuttuvaan toimintaympäristöön alueellisesti.

6.4 Sopimukset toimijoiden kanssa

Toiminnan käynnistyksen yhteydessä on hyvä tehdä sopimus, jolla määritellään kaikki se, mihin kumpikin osapuoli on valmis sitoutumaan. Mitä toimenpiteitä tullaan tekemään ja millä aikataululla lähdetään toimintaa aloittamaan. Sopimuksesta tulee myös käydä ilmi se, mitä palvelu maksaa ja kuka sen maksaa. Rahoitus voi tulla kunnan oman toiminnan kautta esimerkiksi kulttuuri- tai vapaa-aikapalveluista, palvelusetelillä, henkilökohtaisella budjetoinnilla, palvelutalon oman budjetoinnin kautta, vapaaehtoistoiminnalla tai hankerahoituksella. Kirjallinen sopimus kannattaa aina tehdä, koska sillä voidaan välttää mahdolliset epäselvyydet tai ristiriidat

jälkikäteen. Kirjallinen sopimus takaa sen, että kummatkin osapuolet tietävät tarkasti sen, mistä on sovittu ja se vähentää myös epäselvyyksistä johtuvia jälkikäteen.

On kuitenkin hyvä pohtia etukäteen ennen sopimuksien tekoa sitä, ketkä yksikössä haluavat osallistua ja minkälainen toiminta sopii juuri heille. Joskus tosin kannattaa kokeilla ennakkoluulottomasti uusia asioita, koska elinikäinen uuden oppiminen luo merkityksellistä elämää myös muistisairaille. Tämä käy ilmi Hildénin ym. (2017) tutkimuksesta, jossa työntekijät olivat yllättyneet siitä, että muistisairas oli edelleen halukas oppimaan uutta.

Tapaamisia sopimuskumppaneiden kanssa voisi olla vuosittain, ja jos mahdollista, kaikkien toimijoiden kanssa samaan aikaan. Kulttuuripalvelut tai muu vastaava taho voi olla kutsujana ja tapaamisen aikana sovitaan seuraavan vuoden ohjelma.

6.5 Kulttuurisen toiminnan vuosikello

Kulttuurisen toiminnan systemaattisen kehittämisen ja paremman kokonaiskuvan saamiseksi on hyvä tehdä vuosisuunnitelma, joka voidaan tehdä konkreettisesti seinälle laitettavaksi julisteeksi. Siihen voidaan kirjata jo olemassa olevat toiminnot, vuosijuhlat ja muut tapahtumat. Vuosikello toimii myös yksikön strategisena työkaluna, jonka palvelutalon esimies on hyväksynyt ja koska siinä määritellään ja viestitään ja sen pohjalta toimitaan (Rossi 2015).

Vuosisuunnitelma auttaa hoitajia orientoitumaan tapahtumiin ja keskustelemaan niistä etukäteen asukkaiden kanssa. Työaikojen suunnittelussa pystytään paremmin ottamaan huomioon erilaisten ihmisten osaamiset ja mahdollisuudet osallistua tapahtumien valmisteluun, joten se toimii myös ohjaavana työkaluna. Vuosikellon muodossa esitetty konkreettinen vuosisuunnitelma auttaa myös omaisia ja muita vierailijoita näkemään, mitä kaikkea palvelutaloon on tulossa ja näin varaamaan myös aikaa omiin aikatauluihin tämän mukaan (ks. kuvio 14).

Vuosikello, kirjataan vuosikelloon jo olemassa olevat toiminnot ja vuosijuhlat

- vuosi
- kuukausi
- viikko
- kirjataan vuosikelloon, kuka tekee, mitä ja koska
- vuosikelloon voi myös kirjata sivuun erilaisia ideoita, joita saadaan asukkailta, omaisilta ja hoitajilta

Kuvio 14 Vuosikellon malli

7 YHTEENVETO

Tämän tutkimuksen yhtenä tarkoituksena oli saada tietoa ja kokemusta kunnallisen kulttuuripalvelun osallisuudesta kulttuurisuunnitelman valmistelussa ja siitä, miten kunta voi olla edesauttamassa toimintaympäristön yhdistämistä tähän rakentamiseen. Opinnäytetyön päätavoitteena oli myös tutkia sitä, miten kunnallisen kulttuuripalvelun kautta voidaan laajemmin kehittää kulttuurisen toiminnan edellytyksiä palvelutaloissa, ja onnekseni sain mukaan heti alusta Taiken ja Pohjanmaan Liiton Kulttuurisote I ja II hankkeet. Ajatustyö opinnäytetyön aiheisiin on työni puolesta käynnistynyt jo paljon ennen opintojen alkua, mutta on ollut hienoa saada paneutua tähän asiaan nyt perusteellisemmin.

Kulttuuripalveluilla on jo pitkä kokemus takana erilaisista ikäihmisille suunnatuista palveluista ja vuonna 2018 olemme toimineet käytännössä itsenäisesti, ilman ennen niin tiivistä yhteistyötä Ikäkeskuksen kanssa. Olemme palkanneet taiteilijoita erilaisiin projekteihin palvelutaloihin, joissa he ovat voineet pidemmän aikaa tehdä taiteellisista lähtökohdista työpajoja ja muuta toimintaa yhdessä asukkaiden ja henkilökunnan kanssa.

Meillä on ollut luontoaiheinen, moniaistisiin kokemuksiin liittyvä luonto- ja puutarha-projekti, musiikkipedagogi on pitänyt äänimaailmoihin liittyvää työpajatoimintaa, kuvataiteilija on tehnyt yhteisötaidetta asukkaiden kanssa ja järjestäneet erilaisia vuodenkiertoon liittyviä tapahtumia ja retkiä. Ohjelmassa on ollut myös muun muassa kokeilevaa teatteria, venäläistä kanteleensoittoa, yhteisömuusikon vierailua, vuotuista Lucia-mummo tapahtumaa, yhteislaulua ja tanssia kotipalveluun. Vuoden 2018 aikana tapahtumiin osallistui noin 950 ikäihmistä, taiteilijoita oli mukana toiminnassa 21 henkilöä ja rahaa toimintaan käytimme 9500€. Oma työaika erilaisissa tehtävissä kulttuuriseen seniorityöhön meni vuoden aikana n. 350 tuntia.

7.1 Tutkimuksellisen kehittämisen vaiheet

Tutkimuksen prosessissa olen käyttänyt osittain myös palvelumuotoilun oppeja, jotka auttavat kehittämään jo olemassa olevia palveluita havaitsemalla sen, kuinka niitä voidaan yhdistää uudella tavalla perinteisiin palveluihin niitä jatkuvasti kehittäen (Tuulaniemi 2013, 24). Lähdin tekemään tätä opinnäytetyötä määritellyn tavoitteen kautta, joka tässä oli kunnallisen kulttuuripalvelun osallisuus kulttuurisuunnitelman mallin tekemiseen kohderyhmänä ikäihmiset. Seuraavana toimenpiteenä oli saada tietoa asiakaskokemuksesta; mitä ovat ne palvelut, jota asiakkaat haluavat, miten palvelu on hyvä tuottaa ja miten ne vastaavat asukkaan henkilökohtaisiin tarpeisiin. Kartoitimme myös asioita, jotka estivät kulttuurisen toiminnan saatavuutta niin asukkaiden kuin myös hoitohenkilökunnan osalta. Lähdimme näillä tiedoilla kehittämään työpajoja, jotka vastaisivat mahdollisimman hyvin kummankin osapuolen toiveisiin ja näkemyksiin. Työpajojen kautta sain tietoa siitä, miten erilaiset taidemuodot istuvat palvelutalon arkeen ja miten hoitajat ja asukkaat ottavat ne vastaan. Sain myös arvokasta tietoa siitä, mitkä ovat hoitajien valmiuden vastaanottaa kulttuuritoimijoita ja minkälaisia yhteyksiä heillä on tähän alaan.

Työpajojen jälkeen keskityin Kulttuurisote I ja II hankkeissa rakenteiden kehittämiseen. Ilman kokonaisvaltaista rakenteiden kehittämistä ei pitkäjänteistä ja tavoitteellista toimintaa voida viedä eteenpäin. Opinnäytetyöni aikana tuli selväksi se, että ilman koko toimintaympäristön mukana oloa ei voida lähteä muuttamaan asenteita ja toimintatapoja. Mukana kehittämisessä tulee olla toimijat koulutuksesta aina palveluntarjoajiin asti, että saamme toimivan ja tarkoituksenmukaisen ja joustavan mallin. Mallin jalkauttamisen ehtona on myös se, että mukana valmisteluissa on sosiaalipalveluiden korkeampaa virkamiestä, jota kautta se voidaan viedä palvelutalojen arkeen.

Lopuksi pystyin näihin tietoihin, keskusteluihin ja kokemuksiin perustuen luoda kulttuurisuunnitelmalle mallin, jonka avulla palvelutalot voivat lähteä luomaan omannäköistä kulttuuritoimintaa asukkailleen ja koko työyhteisölle.

7.1.1 Taiken työpajat

Ensiksikin oli työpajat, jotka antoivat uusia toimintamalleja talon asukkaille ja hoitajille ja ne valottivat taiteen käytön monipuolisuutta. Se antoi näkemystä siihen, kuinka kulttuuri ei ole vain tekemistä tai katsomista, vaan se on myös muutosten aikaansaamista. Taiken kanssa yhteistyössä tehty lintulautaprojekti oli hyvä esimerkki siitä, miten asiakaslähtöisyydestä kumpuava toiminta voidaan saada toteutettua yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Sitä ei olisi ollut mahdollista palvelutalon tehdä yksin. Työpajat vastasivat hyvin henkilökunnan ja asukkaiden toiveisiin saada aikaiseksi pitkäjänteistä ja tavoitteellista toimintaa. Hyvinä malleina saimme toteutettua myös seniorimuskarin.

Palvelutalon henkilökunta sai prosessin aikana hyviä oppeja myös erilaisten rahoitusmallien käytöstä. Esimerkkinä tästä oli se, että talon vastaava sairaanhoitaja haki Etelä-Pohjanmaan Kulttuurirahastosta apurahaa seniorimuskarin jatkamiseksi ja sai siihen myönteisen päätöksen. Myös se, että kulttuuripalvelut pystyivät kustantamaan talolle kymmenen viisikielistä kanteletta auttaa tulevaisuudessa heidän mahdollisuuksiaan omatoimisesti pitää yllä musiikin harrastusta asukkaille. Engström (2013) tuo myös tutkimuksessaan esiin sen, kuinka arjen hoitotyö on vaativaa ja siksikin taiteen toteutuminen jää haasteelliseksi. Tämä näkyi hyvin työntekijöiden haastattelussa myös Präntöön Helmessä. Laitosasumisen vähentäminen on näkynyt palvelutalojen asukkaiden heikommassa kunnossa ja se tuo arkityöhön henkilökunnan vähäisyyden rinnalla lisääntyntä kiirettä. Opinnäytetyöni aikana hoitohenkilökunta ei juurikaan pystynyt osallistumaan työpajoihin, koska aina oli osa lomalla tai sairauslomalla ja sijaisia oli vaikea saada tilalle. Tästäkin syystä on hyvä, että heille mahdollistetaan toiminta, joka voidaan toteuttaa heidän sopivaksi katsomallaan ajalla ja tavalla.

Palvelutalojen vastuuhenkilöt ovat avainasemassa toimintojen juurtumisessa taloihin. Heidän ja kulttuuritoimijoiden välille on löydyttävä yhteinen kieli, jolla osapuolet pystyvät kertomaan työstään ja toimintatavoista ja tarpeista toisilleen.

Mallin rakentamisen kannalta oli hyvä kuulla hoitajia ja saada tietoon niitä asioita, jotka ovat heille vieraita. Kulttuuritoiminta on edelleen aika eriytynyttä itse hoivatoiminnasta ja sitä ei nähdä edelleenkään kiinteänä osana talojen arkea. Siksi mallissa käydään läpi asioita ihan ruohonjuuritasolla ja annetaan yksinkertaisia ohjeistuksia toiminnan aloittamiseen.

7.1.2 Kulttuurisote I ja II

Kulttuurisoten I ja II kanssa tekemäni yhteistyö eri tahojen on ollut ensiarvoisen tärkeää myös kokonaisuuden kannalta. Ilman näitä hankkeessa saatuja tuloksia, ei tätä mallia saada kokonaisuudessaan toteutettua. Esimerkiksi yhteiskehittämistyöryhmän perustaminen on aivan välttämätön osio siihen, että saamme vietyä kulttuuria paremmin sosiaalipalvelujen rakenteisiin, joka taas omalta osaltaan on tuke-
massa kulttuurisuunnitelmien toteutumista. Nyt voimme lähteä yhdessä rakentamaan kaupungin omaa kulttuurisuunnitelmaa niin palvelutaloihin kuin myös koti- ja laitoshiitoon ja kehitettyä erilaisia taloudellisia ratkaisuja sen mahdollistamiseksi. Tämän hankkeen aikana on myös kulttuuripalvelujen asema sosiaalipuolen johtaville virkamiehille selkiytynyt ja he pystyvät nyt paremmin hyödyntämään kulttuuripuolen tietotaitoa omiin tavoitteisiinsa.

Ikäihmisten kuuleminen antoi hyvää tietoa heidän tarpeistaan ja siitä, miten he haluaisivat palvelujansa tuotettavan. Heidän tapaamisessa nousi vahvasti esille vapaaehtoistyön tarve, kuljetuspalveluiden vähäisyys ja toimintaympäristön palveluiden saaminen palvelutalojen arkeen. Oppilaitosten mukaan saaminen yhteiskehittämistyöryhmään on myös ollut tämän prosessin tärkeä tulos. Kun saamme heidät integroitua palvelutalojen vuosikelloon mukaan, se tarkoittaa myös konkreettisesti lisää tunteja kulttuurisen toiminnan aikaansaamiseksi. Se tuo myös kouluille systemaattisempaa otetta kulttuuriseen lähestymistapaan niin lähihoitajien kuin myös sotionomien opetuksen sisältöihin. Suora vuorovaikutus työelämän kanssa tuo oppilaitokselle tärkeää tietoa tämän päivän tilanteista kentällä ja taas palvelutaloihin saadaan oppilaitoksista hoiva-alan viimeistä tietoa, jolloin uusimmat teoriat yhtyvät käytäntöön.

7.1.3 Kulttuurisuunnitelman malli

Kulttuurisuunnitelman mallin tekeminen lähti näistä odotuksista ja tiedoista. Mallin tuli olla niin selkeä, niin että palvelutalojen henkilökunta pystyy hahmottamaan sen sisällön sujuvasti. Aloitin ensin siitä, miksi kulttuurisuunnitelma tulisi tehdä. Halusin tuoda esille lainmukaiset velvoitteet myös palvelutaloille, joiden mukaan heidänkin tulee suunnitella toimintojaan. Halusin myös kertoa, että ympärillä on apuja, joihin heidän olisi hyvä tutustua saadakseen arki sujumaan jouhevammin.

Malliin keräsin asioita, joita palvelutalon hoitohenkilökunnan tulee ajatella etukäteen ja asioita, mistä pitää keskustella palvelun tuottajien kanssa esimerkiksi työpajoja suunniteltaessa. Halusin tuoda toimintaan mukaan myös toimintaympäristön, että saisimme kaupunginosa-ajattelun malliin mukaan. On paljon asioita, joita olemassa olevat ympärillä olevat tahot voisivat tehdä yhdessä. Usein kysymys on vain siitä, että heille kerrotaan, miten tämä käytännössä voisi onnistua. Tästä saimme hyvää kokemusta Taiken työpajojen yhteydessä. Siinä lähikauppa esimerkiksi osallistui ilmeisen mielissään lintujen talviruokintaan ja päiväkodin lapset olivat iloisia, kun saivat laulaa ikäihmisille ja piirtää tervehdyksensä pihaan taideteoksen julkaisemishetimitä.

Vaasan kaupungin kulttuuripalveluilla on ollut oma kohteensa budjetissa ikäihmisille jo yli kymmenen vuotta, joten me voimme räätälöidä pitkälle palvelutalojenkin kulttuurista vanhustyötä tätä kautta. Kulttuurisuunnitelman mallissa kerrotaan myös erilaisista rahoitusmalleista, joilla kulttuuria voidaan asukkaille tuottaa. Palvelutalojen arkeen ei ole perinteisesti kuulunut taloudellisten resurssien miettiminen, vaan se on yleensä aina ylemmältä taholta tullut valmis budjetti. Tämän mallin avulla voidaan laajentaa heidän tietämystään myös sen suhteen, että on monia tahoja, josta he voivat hakea avustuksia parantaakseen toiminnan laatua ja sisältöä. Asukkaat tulevat palvelutaloihin yhä huonokuntoisimpina ja monilla on takana pitkä polku kotihoitosta palvelutaloon. Heidän elämänsä sisältynyt kulttuurinen toiminta on saattanut olla jo pitkään hiipunut, joten sen uudelleenvirittäminen on hyvinvoinnin tärkeä osa hoivatyön arkea.

7.2. Omia pohdintoja

Kulttuurin aseman tunnustaminen jokaisen ihmisen arjessa on ehkä niin itsestäänselvyys, että sen tarvetta ei erikseen ajatella. Vaikka ihminen ei enää itse pysty näitä oikeuksiaan ylläpitämään, se ei tarkoita sitä, ettei hän voisi niistä edelleen nauttia. WHO:n uusin raportti kattaa yli 900 tutkimusjulkaisua taiteen ja kulttuurin terveysvaikutuksista. Sen mukaan on näyttöä siitä, että taidetoimintaan osallistuminen auttaa vahvistamaan terveyttä ja hyvinvointia (Fancourt & Finn 2019). Tutkimuksia ja kokemuksia näistä vaikutuksista on meillä Suomessakin niin paljon, että voisimme jo hyvin uskoa kulttuuri-interventioiden tarpeeseen.

Verkostot ovat aina olleet tärkeä osa työtäni kulttuurisuunnittelijana, ja tämän opin-
näytetyön aikana niiden merkitys on vain kasvanut. Olen päässyt työssäni luomaan ja ylläpitämään erilaisia verkostoja ja kaikki jotenkin kytkeytyvät lonkeromaisesti toinen toisiinsa. Yhteistä niille on ollut tietysti aina kulttuurin läsnäolo. Voidaan sanoa, että yksi yhteinen nimittäjä on aina ollut myös rahoitus ja sen vähyys. Tilanne ei näytä parantuvan, vaan nyt jos koskaan joudumme miettimään, miten hoidamme kaikki jo lainmukaisetkin velvoitteet. Varsinkin juuri sote- ja kulttuurikentän minimi-
budjetit ovat ristiriidassa niihin odotuksiin nähden, joita niille asetetaan.

On harmi, että palvelutalolla ei ollut enempää mahdollisuuksia lähteä yhdessä kehittämään kulttuurisuunnitelmaa. Se johtui osittain siitä, että talo oli juuri valmistunut, hoitajat ja asukkaat olivat vieraita toisilleen ja perustoiminnot piti ensiksi saada käyntiin. Johdon asenne ja tuki kulttuurista työtä kohtaan on ensiarvoisen tärkeää tekijä siinä, miten kulttuurisen toimintaan talossa suhtaudutaan. Työpajojen kautta saimme hyvän näkemyksen siitä, mihin kaikkeen asukkaiden kunto ja toiveet riittivät. Heidän ilonsa kaikesta yhdessä tekemisestä toi opinnäytetyön tekemiseen motivaatiota.

Se, mikä on tullut nyt entistä selvemmäksi, on lisäkoulutuksen tarve niin kulttuuritoimijoille kuin myös hoivatyöntekijöille. Tähän toivon, että saamme nyt vastaisuudessa lisää mahdollisuuksia alkaneen yhteistyön puitteissa. Taiteilijat voisivat opiskella sosionomien koulutuksesta joitain osioita ja saada näin parempaa käsitystä sen alan vaatimuksista ja taas sosiaalialan koulutuksessa voisi olla enemmän myös

kulttuuriseen näkökulmaan painottuvia opintokokonaisuuksia. Taiteilijat ja sosionomiopiskelija voisivat näin muodostaa työpareja, jotka yhdessä kehittäisivät kulttuuripainotteista hoivaa.

Uusia käytäntöjä on jo näkyvissä valtakunnallisesti, kun työtä on lähdetty organisoidaan aivan uudella tavalla ja palvelutaloihin on palkattu taiteilijoita yhtäjaksoisesti pidemmäksikin aikaa ja jopa kuukausipalkalla. Hoitolaitoksissa on jo alettu ymmärtää, että taide- ja kulttuuritoiminta on yksi lääke hyvinvointiin. Olemme Vaasassa kulttuuripalvelun budjetilla tehneet sitä pitkään, tosin ajanjaksot ovat olleet vielä vain muutamia kuukausia. Nyt voimme yhdessä sote-puolen kanssa lähteä miettimään erilaisia ratkaisuja näiden mallien eteenpäinviemiseksi ja pidempien rahoitusmallien kehittämiseksi

Myös vanhuspalveluiden tiimoilta on tapahtunut valtakunnallisesti isoja asioita eli on tullut ilmi paljon erilaisia väärinkäytöksiä ja hoidon taso on todettu monessa paikassa ala-arvoiseksi. Korjausliikkeitä on koetettu kuitenkin jo tehdä esimerkiksi hoitajamitoitusten suhteen ja kulttuurista vanhustyötä on päivitetty melkeinpä päivittäin kulttuurisen vanhustyön Aili-verkoston ja Taikusydän-verkoston taholta. Aili-verkosto on keskittynyt nyt kulttuurin kirjaamisen tärkeyteen ja se tuli myös opinnäytetyötä tehdessä esiin. Ilman kirjauksia kulttuuria ei ole olemassa, eikä sitä voida siten edes kehittää.

Prosenttitaiteen periaatteen laajentamisen tavoitteena on parantaa taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta ja siten edistää taiteen hyvinvointivaikutuksia. Tällä uudella toimintatavalla halutaan myös luoda uusi taloudellinen mahdollisuus hyödyntää ja sujuvoittaa myös ei materiaalisten kulttuuripalveluiden hankintaa sosiaali- ja terveydenhuoltoon (Opetus- ja kulttuuriministeriö, [viitattu 9.11.2019]). Jos tätä mallia sovellettaisiin esimerkiksi palvelutalojen budjetoinnissa, se osaltaan voisi rahoittaa kulttuurisen toiminnan ja tehdä se näkyväksi osaksi hoivan ohella. Kun olen tästä asiasta keskustellut eri palvelutalojen johtajien kanssa, ajatus on otettu mielenkiinnolla vastaan, mutta myös pelätty sitä, että se olisi osio, joka näinä säästöjen aikana helposti jäisi punakynän alle. Siinä olisi kuitenkin mahdollisuus saada sisällytettyä hoitajien tekemä kulttuurinen työ budjettiin, jolloin se tulisi myös luontevaksi osaksi hoivatyön arkea.

Digitalisaatio tulee olemaan yksi kasvava toimintamuoto myös ikäihmisten elämää ja palveluita. Siitä on jo hyvää näyttöä esimerkiksi myös Vaasassa toteutettavassa Alvar-kuvapuhelinpalvelussa. Useat kotihoidon ja Ikäkeskuksen asukkaat saavat kotihoidon palveluja, viriketoimintaa, sosiaalista pääomaa sekä toimintakykyä ja kuntoutumista edistävää toimintaa tätä kautta. Kulttuuripalvelut on ollut mukana luomassa uutta kulttuurista toimintaa myös tässä ja pyrimme laajentamaan tätä toimintaa edelleen.

Alvar-palvelun tuokiot ovat vuorovaikutteisia, joten esimerkiksi taiteilija pääsee toimimaan yhtä aikaa kahdeksan kotona asuvan ikäihmisen kanssa. Olemme jo pilotoineet teatterin tekemistä tämän palvelun kautta. Ohjaajana toimi tämänkin opinäytetyön työpajojen vetäjä Hannu Raatikainen. Taiteen perusopetuksen teatteritaiteen oppilaat tekivät pantomiimina näytelmän, johon äänet tulivat ikäihmisiltä kuvapuhelinpalvelun kautta. Tätä konseptia voidaan jatkossa kehitellä myös palvelutaloille, jolloin se saa aivan uusia mahdollisuuksia taiteen harrastamiseen myös niille, joiden on enää vaikea päästä omatoimisesti liikkumaan.

Kulttuurin hyvinvointivaikutuksista puhutaan nykyisin yhä enenevässä määrin ja sen eteen tehdään työtä monella eri rintamalla ja olemme saaneet myös esimerkiksi valtakunnallisen Aili-verkoston kautta äänemme kuuluviin myös päättävillä tahoille ministeriöihin. Uskon, että kulttuuriset interventiot tulevat kasvattamaan rooliaan yhä enemmän ja laajemmalla sektorilla. Hyviä toimintamalleja tullaan kehittämään niin työelämän, perheiden kuin erityisryhmienkin tarpeisiin. Nämä uudet ilmaisun keinot tulevat luomaan uusia työmahdollisuuksia kulttuuri- ja taidealan ammatillisille. On selvää, että kulttuurikentän tulevaisuus on nykyistä parempi, kun alan haasteita tullaan ratkomaan uudella ja kaikkien siihen liittyvien toimijoiden yhteistyöllä.

LÄHTEET

- Eloranta, T. & Punkanen, T., 2008. Vireään vanhuuteen. Keuruu. Otavan kirjapaino Oy.
- Euroopan komissio. 2018. Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Euroopan uusi kulttuuriohjelma. SXD 167 final. Bryssel.
- Engström, A., 2013. Taide ja kulttuuri vanhusten hoitotyössä, sitä ei ole osattu ajatella, että taide voi olla osa hoitotyötä. Helsinki. Nord Print.
- Fancourt, D. 2017. Arts in health. Designing and researching interventions. Oxford. Oxford University Press.
- Fancourt, D., Finn, S. 2019. What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review. [Verkkokirja]. WHO Regional Office for Europe. Copenhagen. [Viitattu 14.11.2019]. Saatavana: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/329834/9789289054553-eng.pdf>
- Haapalainen, A. 2018. 27.8.2018. Kulttuurisuunnitelma - Artun vierailun materiaalit [henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Leena Nyqvist. [Viitattu 18.10.2019]
- L 166/2019. Laki kuntien kulttuuritoiminnasta.
- Haggarty, B. 2005. Seek out of the critic (Canadian edit). [Verkko-julkaisu]. [Viitattu 7.11.2019] Saatavana: <http://benhaggarty.com/ben/critic.pdf>
- Heikkinen, H. 2015. Toimintatutkimus: Kun käytäntö ja tutkimus kohtavat. Teoksessa: Valli, R. & Aaltola, J. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Juva. PS-kustannus.
- Huhtinen-Hilden L., Puustelli-Pitkänen A., Strandman P. & Ala-Nikkola E. 2017. Tutkimusraportti Kohti luovaa arkea, Kulttuurinen vanhustyö asiakaslähtöisyyden edistäjänä. Metropolian ammattikorkeakoulu. Metropolian digipaino.
- Joki-Huuti, T. 2018. Näkökulmia työhyvinvointiin. [Verkkojulkaisu]. Kokkola: Centria Ammattikorkeakoulu. Liiketalouden koulutusohjelma. Opinnäytetyö. [Verkkokirja]. [Viitattu 11.11.2019]. Saatavana: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/148036/joki-huuti_tanja.pdf?sequence=1&isAllowed=y

- Jämsén, Arja. & Kukkonen, Tuula 2017. Senioritalous- ikäihmiset kuluttajina. Teoksessa Ikäystävällinen yritys- Senioriasiakkaat tulevat. Karelia ammattikorkeakoulu. Joensuu. Laser- Media Oy.
- Kananen, J. 2009. Toimintatutkimus yritysten kehittämisessä. Tampere. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Kauppila, A. R., 2012. Ikäihmisen osa, raportti ikäihmisten syrjinnästä ja huonosta hoidosta Suomessa. Mediapinta.
- Kleemola, H. 2018. Kulttuurista ikäihmisten sote-palvelu Pohjanmaan Kulttuurisote – loppuraportti. Pohjanmaan liitto. [Verkko-julkaisu]. [Viitattu 30.10.2019]. Saatavana: <https://www.innokyla.fi/documents/6978282/a0cafce2-db5d-40b0-b981-f3e794730824>
- Korhonen, A. & Liski-Markkanen, S. 2014. Metsä ikäihmisen hyvinvoinninlähteenä. Työtehoseuran tiedote; asuminen, teknologia ja palvelut 6/2014 (685). [Verkko-julkaisu]. [Viitattu 5.11.2019]. Saatavana: <https://www.tts.fi/files/1099/koti685.pdf>
- Kulttuuripolitiikka ja tuottajan lakitieto. Ei päiväystä. [Verkko-julkaisu]. [Viitattu 4.11.2019]. Saatavana: <https://kupolahumak.wordpress.com/kunnat/>
- Kulttuurisote-uutiskirje 10/2018. [Verkko-julkaisu]. [Viitattu 19.10.2018]. Saatavana: <http://www.hyvinvointivoimala.fi/kulttuurisote-uutiskirje-10-2018/>
- Kröger, T., van Aerschot, L., Puthenparambil, J.M. 2018. Hoivatyö muutoksessa. Suomalainen vanustyö pohjoismaisessa vertailussa. Jyväskylän yliopisto. YFI julkaisuja – YFI publications 6.
- L 11.6.1999/731. Suomen perustuslaki.
- L 166/2019. Laki kuntien kulttuuritoiminnasta.
- Lehikoinen, K. & Vanhanen, E. 2017. Kirja julkaistu osana ArtsEqual-tutkimushanketta. Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvosto (293199/2015). Nord Print.
- Leskelä, R-L. 2019. Helsinki. Valtioneuvosto. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:55.
- Liikanen, H-L. 2003. Taide kohtaa elämän. Arts in Hospital – hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa. Keuruu. Otavan kirjapaino Oy.
- Malmivirta, H. Ei päiväystä. Turun AMK. [Verkko-julkaisu]. [viitattu 12.10.2019].

- Mäkinen, E. 2018. Työelämän haasteet ja mahdollisuuden [PowerPoint-esitys]. 12.11.2018 Kuopio. [Viitattu 30.10.2019]. Saatavana: <https://docplayer.fi/113354421-Koulutuksen-ja-tyoelaman-haasteet-ja-mahdollisuudet.html>
- Nylén, J. 29.10.2019. Ikäystävällisyyden toimenpideohjelma Vaasa 2019. Vaasan kaupunki ja Tilastokeskus. Esitys.
- Oinonen, S. 2013 Käyttäjälähtöinen palvelujen suunnittelu palvelumuotoilun avulla, Palvelumuotoilu – mitä, hä? Seinäjoki 2.10.2013 seminaarimateriaali.
- Ojanen, M. 2018. Onnellisuuksien oivaltaja. Viro. PS-kustannus.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. Ei päiväystä. Prosenttitaiteen periaatteen laajentaminen. [verkkosivu]. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. [Verkko-julkaisu]. [Viitattu 9.11.2019]. Saatavana: <https://www.kvps.fi/kehittaminen/henkilokohtainen-budjetti/mita-tarkoittaa-henkilokohtainen-budjetti/>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. Ei päiväystä. Kuntien kulttuuritoiminta. [Verkkosivu]. [Viitattu: 20.11.2019]. Saatavana: <https://minedu.fi/kuntien-kulttuuritoiminta>
- Pohjanmaan liitto. 25.10.2019. Kulttuurisote II. [Verkkosivu]. [Viitattu 28.10.2019]. Saatavana: <https://www.obotnia.fi/kulttuuri/kulttuurisote-ii/>
- Pölkki, T. 2014. Hoitotyön interventiot ja niiden vaikuttavuus. [verkkolehtiartikkeli]. Tutkiva hoitotyö: hoitotieteellinen aikakauslehti 4/2014. [Viitattu 1.11.2019]. Saatavana Seamk Finna hakupalvelusta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Rauhala, A-M. 2009. Valaistus kaupunkitalan tekijänä. Jyväskylän matka pimeästä maalaiskylästä urbaanin valon kaupungiksi. [Verkko-julkaisu]. Jyväskylä: Taiteiden ja kulttuurin laitos. Humanistinen tiedekunta, taidehistoria. Pro-gradu-tutkielma. [Verkko-julkaisu]. [Viitattu 7.11.2019]. Saatavana: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/22719/URN_NBN_fi_jyu-201001041004.pdf
- Rajahonka, M. 2013. Vuorovaikutuksessa vaikuttamiseen, hyvinvointipalveluiden vaikuttavuus-caseja ja keinoja. Selvitys. Kolmas lähde.
- Renko, V. & Ruusuvirta, M. 2018. Kuntien kulttuuritoiminta lukujen valossa IV. Helsinki. Suomen kuntaliitto. [Verkko-julkaisu]. [Viitattu 18.10.2019]. Saatavana: http://shop.kuntaliitto.fi/product_details.php?p=3443
- Riekkinen-Tuovinen, S. 2018. Sosiokulttuurista vanhustyötä paikantamassa: tutkimus erilaisissa vanhusten asumisympäristöissä. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta/Yhteiskuntatieteiden laitos. Tampere. Juvenes Print. [Verkko-julkaisu]. [Viitattu 18.10.2019] Saatavana: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-2703-3/

- Rossi, A. 2015. Kohti Euroopan parasta työelämää. Kulttuuristrategia 2. Viro. Media Zone OÜ.
- Räty, M., Sivonen, S., Saarela, J., Laurikainen, H. & työryhmä. 2014. Aistien-menetelmä. Helsinki. Edita Prima Oy.
- Semi, T. 2015. Mieleen tatuoitu minuus, ihmislähtöinen elämäntapa muistityössä. Finnprinters.
- Sirola, E. Ei päiväystä. Musiikin elinikäinen oppiminen. [Verkko-julkaisu]. [Viitattu 8.11.2019]. Saatavana: <https://fisme.fi/wp-content/uploads/2017/08/Musiikin-elinik%C3%A4inen-oppiminen-Sirola.pdf>
- Siponkoski, S. 2017. Toimijuutta ja persoonaa tuetaan tiedolla, ei sattumalla RAI-LTC tietokannan hyödyntäminen kulttuurisen vanhustyön suunnittelussa. Kulttuuri ja taidetoiminta hyvinvoinnin edistäjänä, YAMK. Hämeenlinna.
- Soininen, M. 1995, Tieteellisen tutkimuksen perusteet. Turku. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:43. Painosalama Oy
- Suomen Riskienhallintayhdistys [Verkko-julkaisu]. [Viitattu 8.11.2019] Saatavana: <https://www.pk-rh.fi/riskien-luokittelu/taloudelliset-riskit/sopimus-ja-vastuurikit.html>
- Taiteen edistämiskeskus. Ei päiväystä. Me mahdollistamme. [Verkkosivu]. [Viitattu 28.10.2019.] Saatavana: <https://www.taike.fi/fi/tietoa-taikesta>.
- Tuomikoski, A. Parisod, H., Oikarinen, A., Siltanen, H. & Holopainen, A. 2018. Lääkkeettömien menetelmien vaikutukset muistisairautta sairastavan haasteelliseksi koettuun käyttäytymiseen – raportti järjestelmällisten katsausten katsauksesta. Muistiliiton julkaisusarja 1/2018.
- Tuulaniemi, J: 2013. Palvelumuotoilu. 2. tark. p. Helsinki. Talentum.
- Vaasan kaupunki. Ei päiväystä. Palveluseteliyrittäjä. [Verkkosivu]. [Viitattu 9.11.2019]. Saatavana: <https://www.vaasa.fi/asu-ja-ela/sosiaalipalvelut-ja-arjen-tuki/arjen-tuki-ikaihmisille/kotihoito/palveluseteliyrittaja/>
- Vaasan kaupunki. Ei päiväystä. Präntöön Helmi. [Verkkosivu]. [Viitattu 28.10.2019]. Saatavana: <https://www.vaasa.fi/asu-ja-ela/sosiaalipalvelut-ja-arjen-tuki/arjen-tuki-ikaihmisille/ikaihminen-palveluasuminen/prantoon-helmi/>
- Virjonen, K. & Rouhelo, A. 2018. Kulttuurisote Varsinais-Suomen osahanke. [Verkko-julkaisu]. [Viitattu 4.11.2019] Saatavana: <https://www.innokyla.fi/documents/6978282/764658fa-a814-4fc9-aa06-9916a5fdc6d3>

Valli, R. & Aaltola, J. 2015. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1, metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Juva. PS-kustannus.

LIITTEET

Liite 1: Juliste lintulauta teoksien äänestykseen 28.1.2019

Liite 2: YLE tekemä artikkeli Seniorimuskarista 5.12.2018

Liite 3: Vanhusneuvoston työpajan 25.9.2018 tuloksia

Liite 4: Monialaisen yhteiskehittämisyhmän kokous 2.10.2019

Liite 5: Kulttuurisuunnitelma

Liite 1: Juliste lintulauta teoksien äänestykseen 28.1.2019

2. Joyful Dance

3. Franciscuksen majo
Franciscus' hydda

Lintulauta **ÄÄNESTYS**
Fågelbord **RÖSTNING**

Präntöön Helmen pienkodeissa
I småhem i Brändös Pärta
ma/må 28. 1. 2019

Liite 2: YLE tekemä artikkeli Seniorimuskarista 5.12.2018

Seniorimuskarissa soitto soi ja laulu raikaa – "Tässähän ihan tuntuu, että vielä jotain osaakin"

Musiikkitoiminta tuottaa ikäihmisille hyvää mieltä ja oppimisen iloa.

5.12.2018 klo 16.32

Präntöön Helmen ikäihmiset ovat innostuneet musiikista. Terhi Varjonen/Yle

Terhi Varjonen

[@TerhiVarjonen](#)

Palvelutalo Präntöön Helmen yhteistila on koristeltu jouluisesti ja tuleva itsenäisyyspäivä huomioiden. Kynttilät, Suomen liput ja lumihutaleet tuovat lämpöisen tunnelman, kun muskariryhmä kokoontuu.

Vaaleat kanteleet soivat kauniisti ja Kuula-opiston opettaja Marja Pellinen on elementissään kun hän soitattaa ja laulattaa muskarilaisia.

– Otetaas Joulu on taas, vihjaa Pellinen ja soitto saa alkaa.

Seniorimuskarilaiset soittavat usein kanteleilla. Terhi Varjonen/Yle

Irmeli Palmulle musiikki on tärkeä osa elämää ja hän on nauttinut musiikkitoiminnasta paljon.

– Kuuntelen musiikkia paljon ja harrastan liikuntaa ja siinä on musiikki mukana. Tästä saa hyvää mieltä ja uusia ystäviä. On vaihtelua siihen kaavaan, pohtii Palmu

Myönteisiä vaikutuksia

Kymmenkunta palvelutalon asukasta on osallistunut syksyn ajan kerran viikossa ohjattuun musiikkitoimintaan.

– 45 minuuttia kerrallaan. Se on aika, jonka kaikki jaksavat keskittyä. Pitää ottaa huomioon, että asukkaiden vointi kuitenkin vaihtelee paljon, selvittää Präntöön Helmen vastaava sairaanhoitaja Anu Ahola.

Virallisesti puhutaan ikäihmisten musiikkitoiminnasta, mutta kotoisammin seniorimuskarista.

– Soitellaan kannelta tai marakassia, heilutellaan huiveja musiikin mukana, tutustutaan säveltäjiin, kuvailee Ahola toimintaa, jonka tavoitteena on tuottaa palvelutalon asukkaille hyvää mieltä ja iloa.

Opettaja Maija Pellinen vetää mielellään musiikkitoimintaa. Terhi Varjonen/Yle Musiikin myönteiset vaikutukset näkyvät ja kuuluvat. Ahola kertoo asukkaista, jotka muuten voivat olla passiivisia, mutta piristyvät silmin nähden muskaripäivänä.

– Paljon on tehty tutkimuksiakin siitä, miten paljon myönteisiä vaikutuksia musiikilla on mielialaan ja esimerkiksi kipuihin, huomauttaa Ahola.

Kaupungin kulttuuritoimintaa

Präntöön Helmen muskari on kaupungin kulttuuritoimintaa ja se on käynnistetty ko-keilumielessä. Nyt jo on selvää, että toiminta jatkuu keväällä ja todennäköisesti seuraavina vuosinakin.

Tavoitteena on, että vähitellen muidenkin palvelutalojen asukkaat pääsevät musi-
soinnin makuun.

– Kulttuurin saavutettavuus pitää olla kaikille kaupunkilaisille suurin piirtein sama riippumatta siitä, mikä on asumismuoto. Siksi haluamme olla tukemassa tällaista toimintaa, sanoo Vaasan kaupungin kulttuurisuunnittelija Leena Nyqvist.

Sekä Aholan että Nyqvistin mukaan kokemukset seniorimuskarista ovat olleet erit-
tään kannustavia. Mukana olleet ovat päässeet nauttimaan onnistumisen hetkistä,
kun ovat joko omin voimin tai muiden avustamina tarttuneet soittimiin.

Anu Aholan mieleen on jäänyt asukkaan toteamus soittorupeaman jälkeen: Tässä-
hän ihan tuntuu, että vielä jotain osaakin.

– On saavutettu se, mitä tavoitellaan. Hyvää mieltä ja asukkaille sitä tunnetta, että
vielä osaa jotakin, iloitsee Ahola.

– Tämä on hienointa palautetta ja innoittava ajatus, että 80- ja 90-vuotiaana voi
huomata oppivansa uusia asioita, jatkaa Leena Nyqvist.

Liite 3: Kulttuurisote-hanke, vanhusneuvostojen työpaja 25.9.2018, kooste vastauksista

Kulttuurisote-hanke, vanhusneuvostojen työpaja 25.9.2018, kooste vastauksista

Ryhmä 1. Kotona asuvat ikäihmiset, jotka eivät ole säännöllisten sote-palveluiden piirissä

Millaisia kulttuurihyvinvointipalveluita tulisi järjestää tämän kohderyhmän ikäihmisille?

- Besökande verksamhet
- Uppsökande verksamhet
- Teaterklubbar för seniorer
- När-TV
- Guideturer
- Gubb-tantdagis
- Tillgång till öppen dagverksamhet
- Tillfällen att själv delta med musik, sång, skådespeleri...
- Vi berättar för varandra
- Besöka kulturevenemang
- Skjutsar till evenemang
- "Sponsorerade" evenemang med ordnad skjuts t.ex. konsert, biobesök
- Handledare

Mikä asiat estävät osallistumista kulttuurihyvinvointipalveluihin?

- Brist på transporter
- Fysiska problem
- Fysisk instabilitet
- Få utrymmen som är handikappanpassade
- Hörselskador
- Ovetskap
- Tröskeln växer
- Hur nå fram till de hemmaboende?
- Ekonomiska problem
- Dyrt gå på kultur! Pensionsrabatter försvinner

Millaisia ratkaisuja löydätte esteiden poistamiseksi?

- Skjutshjälp
- Frivilliga kan hjälpa till på olika sätt
- Eliminera hinder! Socialsidan bekostar
- Via media, tidningar, radio, NärTV

Mitkä ovat parhaat keinot kerätä osallistujilta palautetta kulttuuritoiminnasta?

- Besök av någon frågeställare
- Besöksverksamhet
- Uppsökande besöksverksamhet
- Någon som deltagit kunde berätta på pens.klubben
- Respons från de som deltagit i kulturella aktiviteter

- Sociala medier

Kuinka parhaiten voitaisiin kuulla ikäihmisten toiveita tulevasta toiminnasta ja ottaa heidät mukaan suunnitteluun?

- Medborgarinstitut, olika föreningar
- Marthaföreningar, idrottsföreningar och liknande kan vara aktiva
- Kulturbyråns uppgift

Ryhmä 2. Kotona asuvat ikäihmiset, joilla on palvelutarvetta ja jotka ovat palveluiden piirissä (esimerkiksi kotipalvelun ja päivätoiminnan asiakkaat)

Millaisia kulttuurihyvinvointipalveluita tulisi järjestää tämän kohderyhmän ikäihmisille?

- Kulttuuriluotsit
- Koululaisten vierailut
- Ystävätoiminta
- Ystäväpalvelu
- Eläkeläisjärjestöjen toteuttama toiminta
- Kulttuurikotipalvelu

Mikä asiat estävät osallistumista kulttuurihyvinvointipalveluihin?

- Raha
- Liikuntakyky
- Välimatkat
- Tilat eivät ole esteettömiä

Millaisia ratkaisuja löydätte esteiden poistamiseksi?

- Digitaaliset palvelut
- Yhteistyö omaisten kanssa
- Kuljetus, myös viikonloppuisin
- Innoittaja
- Info-tiedotuslehtinen tapahtumista

Mitkä ovat parhaat keinot kerätä osallistujilta palautetta kulttuuritoiminnasta?

- Haastattelut
- Reissuvihko (kotipalvelu)
- Keskustelu tilaisuuden jälkeen

Kuinka parhaiten voitaisiin kuulla ikäihmisten toiveita tulevasta toiminnasta ja ottaa heidät mukaan suunnitteluun?

- Vanhusneuvosto yhteistyössä vanhuspalvelujen kanssa
- Pitää olla tiedossa ihmisen "menneisyys" harrastukset ym...
- Omaisille kyselylomake asiakkaan toiveista

Ryhmä 3. Palveluasunnossa asuvat ikäihmiset, jotka eivät tarvitse ympärivuorokautista hoitoa

Millaisia kulttuurihyvinvointipalveluita tulisi järjestää tämän kohderyhmän ikäihmisille?

- Vierailut
- Liikuntaryhmät, kuorot
- Ajankohtaisuus: esim. joulun, pääsiäisen ja juhla/teemavuosien huomioiminen
- Kuljetukset tilaisuuksiin
- Päiväkotilasten vierailut ja äitienpäivä- ja isänpäiväkortit
- Eläinvierailut, kaverikoirat; eläimiä palvelukotiin asumaan, esim. kissat
- Musiikkikoulun oppilaat vierailulle
- Seurakunnan järjestämä ohjelma, jumalanpalvelus ym.
- Ulkoilu
- Ulkona hyvät kulkuväylät, penkit ym., yhdessäolo ulkona (esim. grillaus)
- Kolmannen sektorin toiminta
- Rahoitus & jatkuvuus?

Mikä asiat estävät osallistumista kulttuurihyvinvointipalveluihin?

- Tilat
- Kieli
- Avustajan tarve
- Liikuntaesteet, rappuset
- Teatteri/konserttipalveluiden tarjonta

Millaisia ratkaisuja löydätte esteiden poistamiseksi? Kuljetuspalvelu

- Esteettömyys, rampit
- Induktiosilmukat

Mitkä ovat parhaat keinot kerätä osallistujilta palautetta kulttuuritoiminnasta?

- Asukaskysely
- Henkilökohtainen palaute

Kuinka parhaiten voitaisiin kuulla ikäihmisten toiveita tulevasta toiminnasta ja ottaa heidät mukaan suunnitteluun?

- Lista johon voi kirjoittaa toiveita
- Asukaskysely
- Kokoontuminen: keskustelua siitä, mitä on ollut ja mitä toivotaan

Ryhmä 4. Jatkuvaa hoitoa tarvitsevat ikäihmiset (laitoshoito)

Millaisia kulttuurihyvinvointipalveluita tulisi järjestää tämän kohderyhmän ikäihmisille?

- Yhteisiä tapahtumia
- Liikunta
- Laulu, musiikki, lauluryhmät
- Radio

Mikä asiat estävät osallistumista kulttuurihyvinvointipalveluihin?

- Liikkuminen
- Vammaisuus
- Näkö- ja kuulo-ongelmat
- Kuljetuspalvelujen puute

Millaisia ratkaisuja löydätte esteiden poistamiseksi?

- Vapaaehtoisuus
- Vapaaehtoiset liikkumisen avuksi
- Vapaaehtoistyön esteiden poistaminen
- Induktiosilmukat
- Esteettömyys
- Kuljetuspalvelu

Mitkä ovat parhaat keinot kerätä osallistujilta palautetta kulttuuritoiminnasta?

- Kyselemällä
- Kuulemalla
- Ilmeitä seuraamalla
- Omaisilta
- Henkilökunnalta
- Palautekyselyt osallistujille

Kuinka parhaiten voitaisiin kuulla ikäihmisten toiveita tulevasta toiminnasta ja ottaa heidät mukaan suunnitteluun?

- Ikäihmisten ryhmissä kyselemällä
- Ikäihmisten ryhmäkeskustelut
- Tutustumalla potilaan entiseen elämään (elämän aikana opittu: työ, harrasteet ym.), ottaa niistä vinkkiä
- Hoitotyön osaaminen
- Kyky kuunnella potilasta
- Potilaan avautuminen

Liite 4: Monialaisen yhteiskehittämisryhmän kokous**Aika** 2.10.2019 klo 9.00–11.00**Kutsutut** Paula Blåfield, keramiikkataiteilija
Annika Dahlsten, Taiteen edistämiskeskus
Ritva Heiman, Vaasan vanhusneuvosto
Hanna Kleemola, Pohjanmaan liitto, Kulttuurisote II -hanke
Maren Konttinen, Vaasan kaupunki, palvelutalo Himalaja
Mia Malviniemi, koreografi ja tanssija, Malviniemi Company
Tuija Nyby, Vaasan kaupunki, Ikäkeskus
Leena Nyqvist, Vaasan kaupunki, kulttuuripalvelut
Paula Olin, Vaasan kaupunki, kotihoito
Sanna Saikkonen, Vaasan ammattikorkeakoulu VAMK
Viveca Salminen, palvelutalo Carl & Carolina
Merja Sparv, Vamia
Annika Wentjärvi, Yrkeshögskolan Novia**Käsiteltävät asiat**

1. Kokouksen avaus ja järjestäytyminen
2. Esityslistan hyväksyminen
3. Esittelykierros
4. Kulttuurihyvinvointi ja monialainen yhteistyö, Hanna Kleemola
5. Työpaja kulttuurihyvinvointipalveluista, Leena Nyqvist
6. Seuraavan kokouksen ajankohta
7. Kokouksen päätös

Liite 5: Kulttuurisuunnitelma

Mitä kulttuuri on?

Termi "kulttuuri" johtaa juurensa maanviljelyyn (cultura) eli elinkeinoon. Kulttuuri voidaankin ymmärtää ihmisen toiminnaksi ja toiminnan tuotteeksi. Kulttuurilla tarkoitetaan oikeastaan kaikkea ihmisen toimintaa ja toiminnan taustalla olevia arvoja ja uskomuksia. Esimerkiksi suomalaisen kulttuurin synty liittyy meille tuttuihin maisemiin ja luonnonympäristöihin: metsiin, tuntureihin, soihin ja vesistöihin. Luonto on vaikuttanut esimerkiksi suomalaisiin ruokiin, tuotteisiin, tuotantotapoihin, uskontoihin, taiteeseen ja kielten ja murteiden kehittymiseen.

Kulttuuri on ideoiden, käyttäytymisen, odotusten ja toimintatapojen summa. Kulttuurin kuuluvat ihmisten elinkeinot, kielet, uskonnot, arvot, perhejärjestelmät ja arkinen elämäntapa. Koska ihmiset, ryhmät, käyttäytyminen ja tavat muuttuvat jatkuvasti, kulttuurikin on koko ajan muutostilassa - se ei voi pysyä muuttumattomana.

Kulttuuri on kuin jäävuori: Vain pieni osa on näkyvässä. Suurin ja merkittävin osa on näkymättömissä. Kulttuurin näkyviä elementtejä ovat mm. pukeutuminen, musiikki, ruoka, eleet, tervehdykset ja arkkitehtuuri. Näkymättömiä elementtejä ovat mm. arvot ja uskomukset, maailmankatsomus, ihmissuhdesäännöt, sulautuminen perheeseen ja sukuun, sukupuolierot ja sääntöjen noudattaminen. Jäävuorimalli osoittaa sen, että kulttuurin näkyvät osat ovat vain näkymättömän osan ilmentymiä. Se viittaa myös siihen, että joskus on vaikeaa ymmärtää ihmisiä, joiden kulttuuritausta on erilainen kuin omamme. Huomaamme heidän "jäävuorensa" näkyvät osat, mutta emme pysty näkemään pinnan alla olevaa perustaa.

Miksi kulttuurisuunnitelma tehdään?

Kuntien kulttuuritoiminnasta säädetään lailla (166/2019). Lain tavoitteena on tukea ihmisten mahdollisuuksia luovaan ilmaisuun ja toimintaan sekä kulttuurin ja taiteen tekemiseen ja kokemiseen, edistää kaikkien väestöryhmien yhdenvertaisia mahdollisuuksia ja osallistamista kulttuuriin, taiteeseen ja sivistykseen, vahvistaa väestön hyvinvointia ja terveyttä sekä osallisuutta ja yhteisöllisyyttä ja luoda edellytyksiä elinvoiman kehittymiselle.

Kulttuurisuunnitelma ikäihmisille perustuu hyvinvoinnin ja hyvän elämän perustarpeiden toteuttamiseen ja tekee kulttuuristen oikeuksien toteutumisen palvelutalon tai muun asumisen muodoissa asuville ikä-ihmisille tavoitteelliseksi. Ikäihmisetkin ovat asumismuodostaan riippumatta edelleen huomioitava osaksi yhteisöä ja taiteisiin osallistuminen tulisikin nähdä osana kulttuuristen perusoikeuksien ja hyvinvoinnin toteutumisenä, hyvänä elämäntahtuna ja osana elinikäistä oppimista.

Tavoitteena kulttuurisuunnitelmalla on taata kaikille ikäihmisille tasa-ervoinen mahdollisuus kokea ja osallistua monipuolisesti paikalliseen kulttuuriin ja taiteeseen ja saada monipuolisesti vuorovaikutusta erilaisten toimintaympäristössä olevien toimijoiden kanssa. Paikallinen lähikulttuuri ja kulttuuriperintö tulevat tutuiksi ja arkeen saadaan tuotua kaikkea normaaliin hyvään elämiseen liittyvää toimintaa yhdessä ympäristössä toimivien tahojen kanssa.

Kulttuurisuunnitelman avulla hoivatyön työtavat monipuolistuvat ja työn kuormittavuus pienenee, koska käyttöön saadaan kaikki se apu, mitä ympärillä on tarjota asiakkaille hyvän ja merkityksellisen elämisen saavuttamiseksi. Kulttuurisuunnitelma perustuukin pääosin ja olemassa olevien paikallisten kulttuuri-, opetus- ja yhdistystoimijoiden yhteistyöhön ja näistä lähtökohdista yhteistyön kehittämiseen yhdessä sote puolen toimijoiden kanssa.

Kunnalliset toimijat, kuten kirjasto, orkesteri, teatterit ja museot ovat luonteva perusosa tätä toimintaa, koska heidän lainmukaiseen tehtäväänsä kuuluu tuottaa taidetta ja kulttuuria myös tahoille, jotka eivät itse enää pääse siitä nauttimaan. Taidealan eri toimijoilta edellytetään ymmärrystä yhteiskunnallisesti vastuullisesta toiminnasta ja taiteisiin osallistumisen yhdenvertainen saavutettavuus ja siitä syntyvät hyvinvointivaikutukset ovat tärkeitä inhimillisyyden kannalta ja toki niillä on myös taloudellista merkitystä.

Kulttuurisuunnitelma toimii myös aikataulutuksen ja resursoinnin välineenä sekä yhteisöllisyyden vahvistamisen ja asiakkaiden hyvinvoinnin ja laadullisen elämän kartoittamisen välineenä. Tätä kautta saadaan myös asiakkaiden ääntä paremmin kuuluviin ja toimintaa voidaan tarjota tarvelähtöisemmin.

Kulttuurisuunnitelman vaiheet

Mistä aloitamme? Käytännön ohjeita taidetoiminnan tilaajalle:

1. Kun haluat käynnistää taidetoimintaa yksikössäsi, pohdi seuraavia asioita:

On tärkeää aidosti kuulla ketkä yksikössäsi haluavat osallistua ja minkälainen toiminta sopii juuri heille. Muista, että joskus kannattaa kokeilla myös ennakkoluulottomasti uusia asioita. Kokeilemalla voi löytää jotakin, mitä kukaan ei ole osannut toivoa.

- Millaista taidetoimintaa yksikössä tarvitaan tai halutaan toteuttaa?
- Millaista toiveita ja tarpeita toimintaan osallistuvilla henkilöillä, henkilökunnalla tai omaisilla on?
- Millaista merkityksiä toiminnalla voisi olla yksikössäsi?
- Mistä löydät sopivan taiteen ammattilaisen? Varmista, että taidetoimintaa tuottava taho tai tekijä on ammattilainen ja hänellä on riittävä osaaminen.
- Mitä toiminta voi maksaa ja mitä hintaan kuuluu? Selvitä, mitkä ovat yksikkösi käytännöt työn laskuttamisessa.

2. Kun pyydät tarjousta taidetoiminnasta, kerro seuraavat asiat:

- Milleiselle ryhmälle tai henkilölle toimintaa halutaan ja montako osallistujaa toiminnassa on mukana?
- Vaihtuuko ryhmän kokoonpano vai ovatko osallistujat pääsääntöisesti aina samoja?
- Millaista asioita on otettava huomioon osallistujien toimintakyvyssä (esim. aistirajoitteet, liikuntakyky, hienomotoriset taidot)?
- Mikä on toiminnalle toivottu ajankohta ja osallistumiskertojen määrä?
- Miten henkilökunta osallistuu toimintaan?
- Onko tarkoituksena, että toiminnasta jää jotakin jatkossa itse toteutettavaa tai pysyvää sisältöä (esim. taideteos tai uusi työtapa) yksikköön?

3. Työskentelyn alkaessa

- Millainen tila toimintaan on käytettävissä, onko huomioitava osallistujien kuljetuksia tai siirtymistä tilaan?
- Miten varmistetaan, että taiteilijalla on riittävä tieto osallistujien erityispiirteistä ja mahdollisesti toimintaan vaikuttavasta päivittäin vaihtelevasta toimintakyvystä (esimerkiksi tunnelien vaihtelut, väsymys)?
- Kuka ottaa taiteilijan vastaan ja valmistelea osallistujat toimintaan? Varmista, että paikalla on aina joku, joka tietää, että kyseisenä päivänä järjestetään taidetoimintaa.
- Onko henkilökunnasta joku paikalla työskentelyn aikana, tarvitaanko avustajia?
- Miten toiminta aikataulutetaan ja sovitaan osallistujien sekä henkilökunnan päivärytmiin?
- Kuka on yhteyshenkilö ja hänen varahenkilönsä ja mistä/miten hänet/heidät tavoittaa?
- Miten toiminnasta raportoidaan?
- Mistä taiteilija saa tukea haastaviin tilanteisiin?

4. Käy läpi lisäksi seuraavat käytännön asiat:

- työskentelyaika ja työskentelyn kesto, paikan aiku- ja loppuvalmisteluihin tarvitaan aikaa
- materiaalien säilytys
- avaimet, kulkulupa, taiteilijan mahdollisten omien tavaroiden säilytys, hygieniaohjeistus
- toiminnasta tiedottaminen osallistujille, henkilökunnalle ja sijaistulle sekä mahdollisille omistajille
- vaitiolovelvollisuus
- tietosuoja ja potilasturvallisuus
- kuvausluvut valokuvausta varten / työskentelyssä syntyneiden taideteosten tai muiden tulosten tallennus- ja käyttöluvat
- vakuutukset
- laskutukseen/palkan- tai palkkionmaksuun liittyvät käytännöt (verokortti/lasku).

5. Työskentelyn aikana:

Työskentelyn aikana on hyvä käydä vuoropuhelua taiteilijan kanssa siitä, miten toiminta kehittyy ja muuttuu, suunnataanko toimintaa uudelleen tai tarvitseeko työsuunnitelmaa päivittää tai muuttaa.

- Miten tieto toiminnan luonteesta ja edistymisestä kulkee osallistujien, taiteilijan ja henkilökunnan välillä?
- Kirjataan toiminnan merkityksiä ja kokemuksia johonkin, esim. raportteihin tai tietojärjestelmiin?
- Kerätäänkö toiminnasta palautetta?

6. Työskentelyn päättyessä:

- Miten toiminta päätetään sekä osallistujien että henkilökunnan kanssa? Järjestetäänkö yhteinen lopetustapahtuma/näyttely tms.?
- Kerätäänkö työskentelyn päättyessä palautetta osallistujilta ja henkilökunnalta? Miten palaute käydään läpi?
- Miten ollaan yhteydessä työskentelyn jälkeen? Sovitaan toiminnalle jatkos?
- Mitä merkityksiä yhteisöönne jäi toiminnasta?

Toiminnan aloittaminen

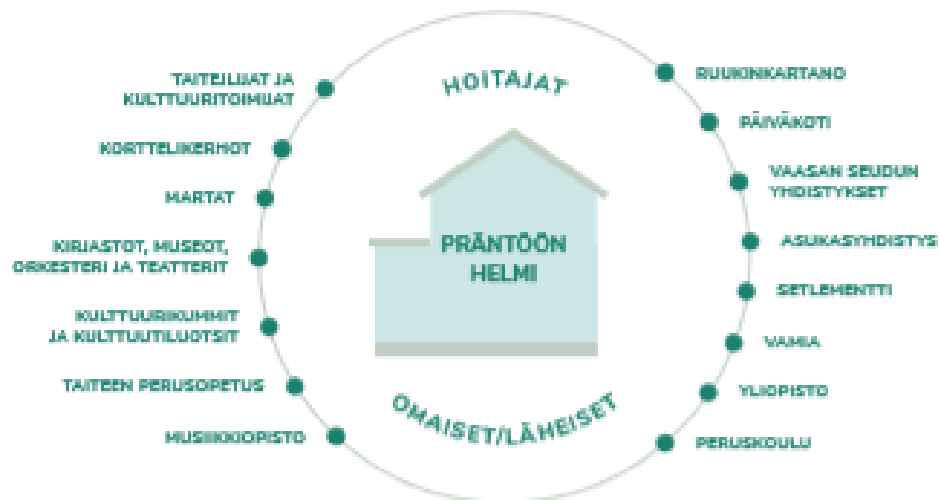
1. Valitaan kulttuuriseen toimintaan sopivat ja halukkaat hoitajat pienkoteittain ja yksi toiminnasta vastaava (esimerkiksi palvelutalossa vastaava sairaanhoitaja). Hän tekee työvuoroon työaikaa kulttuuriseen toimintaan kulttuurivastaaville, ja on myös yhteys-henkilö toimintaympäristön suhteen.

Seuraava askel tässä on suunnitteluryhmän kokoaminen. Minimimiehitys voi olla taide-laitoksen edustaja, sotepuolen (palvelutalon) edustaja ja kulttuuritoimen työntekijä. Vastuuhenkilö voi olla joku edellä mainituista. Mukana voi olla myös edustaja opetustoimesta, taidekoulusta, kunnan kulttuuri- ja taidelaitoksista sekä -yhdistyksistä. Kannattaa ottaa mukaan niitä, jotka ovat aiheesta jo valmiiksi innostuneita ja motivoituneita.

Jo alusta asti kannattaa huomioida ikäihmisten osallistaminen. Miten he voisivat olla mukana kulttuurisuunnitelman laatimisessa? Entä milloin heillä on mahdollisuus arvioida sen onnistumista? Sopivia yhteistyötahoja ovat esimerkiksi vanhusneuvostot tai erilaiset eläkeläisten yhdistykset.

2. Toimintaympäristön kartoitus yhteistyössä esimerkiksi kunnan kulttuuripalvelujen tai muun vastaavan tahon kanssa.

Esimerkki vaasalaisesta palvelutalo Präntöön Helmistä:

3. Työpaja. Luovien alojen ja palvelujen saaminen osaksi palveluprosessia edellyttää tietoa siitä, millisistä kulttuurista tai taidemuodoista asiakkaat ovat kiinnostuneita ja miten sitä olisi heille parasta tarjota.

Tehdään vähintään kerran vuodessa kartoitus unelmapäivästä, jossa kartoitetaan asiakkaiden tarpeet, unelmat ja toiveet. Kartoituksessa voidaan myös selvittää, mitä asiakkaat olisivat valmiita maksamaan kyseisistä palveluista.

Kartoituksessa huomioidaan vuoden aikana myös toiveita **Omakuvamonologi**sta, joita toteutetaan omahoitajan kanssa kahdestaan tai porukalla yhteisesti, mikäli muita samasta aiheesta kiinnostuneita löytyy.

Esimerkkinä omakuvamonologin ”Mikko” kertoo asioista, jotka tuottavat hänelle mielihyvää ja jotka tuovat hänelle hyvän elämisen tuntea:

MIKKO – MINUN TARINANI

Olen kotisin Vaasasta, pelossareita. Olen myös saanut asunon sepänykylässä, sekä metsäkylässä. Olen oikeuskätinen. Urheilu ja veneily ovat lempiasioitani ja jalkapallo ja nyrkkeily ovat urheilulajeista mieluisimpia. Vapaa-aikani olen harrastanut jalkapalloa, veneilyä, sekä kuntosalia, joita haluaisin vieläkin harrastaa. Tykkään fyysisestä liikunnasta, etenkin kuntosalilla käymisestä, joskus tykkään myös tanssia. Minä voin laulea joskus, mutta pitää olla laulukirja. Musiikin kuuntelusta kuitenkin nautin. Hengellisestä ja kuoromusiikista pidän riippuen siitä, mitä lauletaan. Tiedän musiikista sen verran, että vaasalainen rumpali on Euroopan huippu. Itse en ole soittanut mitään soitinta. Unelma-ammattini on ollut veneenkujettaja kala-Jennella. Rentoudun ollessani laiturilla. Korkearrennikko omalla veneellä on lomakohteista mieluisin. Tykkään auringosta ja nautin luonnosta, sekä nuorena pidin kalastuksesta isäni kanssa. Tykkään katsoa televisiosta putousta, urheilua, sekä eläinohjelmia. Joten tykkään seurata urheilutuloksia ja pidän eläimistä, etenkin koirista ja tv-ohjelmissa esiintyvistä eläimistä. Itselläni on ollut varis kotona. Pidän vitsejä ja sutkauksien kertomisesta ja kuulemisesta. Olen osannut hauskuuttaa muita ihmisiä, eikä ole koskaan pelännyt näyttää hassulle. Huumori ja komedia ovat mieleeni, joten mielestäni minulla on hyvä huumorintaju. Mielestäni luonteeni on hieno. Koti perheen kanssa on lempipaikkani, joten perheen terveys ja rehellisyys ovat minulle tärkeintä elämässä. Saan voimaa siitä, jos tiedän, että lapset ja vaimo pärjäävät. Tykkään ja haluan käydä kotilomalla. Nautin kotona olemisesta. Olen ylpeä siitä, että asiat ovat näinkin hyvin kuin ovat nyt. Pidän töitani saavutuksinani. Lempiruokiani ovat pizza, pyttipannu, sekä rommirusinajäätelö. Pommac on lempijuomani. Veneen navigaattori on lempisineeni. Pidän joskus asioiden järjestelemisestä ja käsitöistä pidän jonkin verran. Lempikappaleeni on ”Just a gigolo” ja sen kuullessani tykkään tanssia. Soffalta tv:n katselu on lempi kodinaskareeni. Tykkään puhua naisista ja etenkin vaimostani, jota ikävöin usein ja odotan hänen tapaamisiaan. Käymme yhdessä ajeluilla, sekä kylässä kotonamme ja lapsemme luona. En pidä itseäni hyvänä kodinsustajana, eikä korjaajana. Aiheesta riippuen olen hyvä kuuntelija, tylsiä aiheita minua ei kiinnosta kuunnella. Oleskelen mieluummin ulkona kuin sisällä. En pidä laskutehtävistä, korttipeluista, valokuvaamisesta, taiteesta eikä metsästyksestä. Määrättyissä paikoissa ja asioissa pidän uskontoa ja hengellisyyttä minulle tärkeinä. En hermostu helposti, mutta inhoan valehtelua ja se järkyttää minua. Pelkään epäselviä asioita.

Kirjoittanut omahoitaja

Monipuolisen tarjonnan avuksi on hyvä tehdä listaus jossa kerätään tieto kaikista oman alueen taide- ja kulttuurilaitoksista eli kirjastoista, teattereista, orkestereista, museoista, gallerioista, taidekeskuksista ja arkistoista. Muita kulttuurikohteita voi olla lähikulttuuriympäristöt, arkkitehtuurisesti merkittävät rakennukset, veistokset ja patsaat, perinnetilat, kulttuuripolut, uskonnolliset rakennukset, linnat ja maailmanperintökohteet.

Myös kaikki lähialueella järjestettävät tapahtumat, festivaalit, tempaukset, kylä- ja kaupunginosapäivät voidaan sisällyttää suunnitelmaan. Tapahtumia järjestävät tahot kuten paikalliset taide- ja kulttuurialan toimijat: taiteilijat, kulttuuri- ja taideyhdistykset, kotiseutuyhdistykset, perinnetaitajat, taiteilijaosuuskunnat, taidekasvattajat, taiteen perusopetus, esiintyjät ja kiertävät ryhmät voivat myös hyvin olla toiminnan tarjoajia myös paikallisesti.

Tarjontaa voi myös aina täydentää virtuaaliaineistolla ja yhteistyöllä alueellisten ja valtakunnallisten toimijoiden kanssa.

100 minuuttia kulttuurihyvinvointia viikossa voi koostua sekä taiteesta nauttimisesta kokijana että osallistumisesta tekijänä taide- ja kulttuuritoimintaan.

<https://100minuuttiataidetta.taike.fi/>

<https://www.vahvike.fi/>

<https://www.mtkl.fi/toimintamme/lisaa-liikuntaa-arkeen/askeleita-arkeen/>

Keskittäminen ja hyvä suunnittelu auttavat myös vähentämään kuljettamisen ja muiden kulujen kustannuksia.

4. **Kulttuurinen vanhustyö näkyväksi**

Omakuvamonologin/Elämänpuun tekeminen tai/ja RAI kirjauksista tietoja asukkaan taustasta suunnitelmien tueksi.

Kirjataan yhteiset tekemiset sekä myös asukkaan osallistumiset talon yhteisiin tapahtumiin RAIhin tai muuhun olemassa olevaan raportointiin.

5. Kulttuurivastaavat tapaavat kulttuurialan edustajat

Tavataan vuosittain yhdessä ja jos mahdollista kaikkien toimijoiden kanssa samaan aikaan. Kulttuuripalvelut tai muu vastaava taho voi olla kutsujana esimerkiksi syksyllä ja silloin sovitaan seuraavan vuoden ohjelma. Tehdään sopimukset siitä, mitä palveluita eri tahot voivat tulla tuomaan asukkaille.

Huomioitavaa kuitenkin, että:

- Kunnalliset toimijat voivat tulla veloituksetta, koska soveltava toiminta ja saavutettavuuden edistäminen sisältyy kulttuurilaitosten tavoitteisiin.
- Koulut ja päiväkodit ovat myös maksuttomia yhteistyökumppaneita, samoin Kulttuuriluotsit ja Kulttuurikummit
- musiikkiopistot, Taiteen perusopetus ja muut vastaavat tahot voivat veloittaa opetuksestaan opettajien palkkauksen, mutta ovat näin kuitenkin edullisia

Sovitaan toimijoiden kanssa kirjallisesti kuinka usein tulevat, mitä maksaa ja kuka maksaa. Esimerkki:

TUOTTEEN/PALVELUN NIMI – Miten nimeit palvelun/tuotteen _____

KOHDERYHMÄ(T) – Myös maksimin osallistujamäärä _____

SOVITTU AJANKOHTA _____

SISÄLTÖ – Tässä kertomus siitä, mitä palvelun aikana tapahtuu _____

YHTEYSHENKILÖ _____

HINTA – Mitä koostuu, tarvittaessa matkat, majoitus, jne. _____

MAKSAJA _____

MITÄ VAATIMUKSIA TILASTA – Materiaalit, joita tarvitaan, tekniset tarpeet, tilan tarpeet _____

TOIMIJAN YHTEYSTIEDOT

Nimi	Yhteyshenkilö	Nettiosoite
_____	_____	_____

Osake	Sähköposti	Facebook
_____	_____	_____

	Nettiosoite	Periköyhtäys
_____	_____	_____

6. Vuosikello, kirjetaan vuosikelloon jo olemassa olevat toiminnot ja vuosijuhlat

- vuosi
- kuukausi
- viikko
- kirjetaan vuosikelloon, kuka tekee, mitä ja koska
- vuosikelloon voi myös kirjata sivuun erillisiä ideoita, joita saadaan asukkailta, omaisilta ja hoitajilta

RAHOITUSMALLEJA

PROSENTTIPERIAATE

Prosenttitaitteen periaatteen laajentamisen tavoitteena on parantaa taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta ja siten edistää taiteen hyvinvointivaikutuksia. Tämä tapahtuu lisäämällä eri taiteenalojen ja kulttuuripalvelujen tarjontaa sekä käyttöä sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja asiakastyössä. Pitkän tähtäyksen tavoitteena on saada taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut vakinnutetuiksi osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita ja hyvinvoinnin seuranta. Tarkoituksena on luoda nykyisen rakennushankkeisiin kytkeytyvän prosenttiperiaatteen rinnalle uusi toimintatapa, jolla voidaan sujuvoittaa taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalveluiden hankintaa sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Sen piirissä olisivat visuaalisten taiteiden lisäksi myös muut taiteenalat ja kulttuuri laajemminkin.

HENKILÖKOHTAINEN BUDJETOINTI

Henkilökohtainen budjetti on käytännössä maksusitoumus, jolla voi henkkie asiakassuunnitelmaan kirjettuja palveluja. Budjetin saaminen edellyttää, että maakunnan liikelaitos arvioi, mitä palveluja asiakas tarvitsee ja tekee asiakkaalle asiakassuunnitelman. Asiakkaan tarvitsemien palvelujen perusteella määritellään henkilökohtaisen budjetin sisältö ja palveluihin käytettävissä oleva euromäärä. Henkilökohtaista budjettia on tarjottava ikääntyneelle tai vammaiselle henkilölle, joka tarvitsee jatkuvaa ja laaja-alaista tukea.

Asiakas voi itse päättää, mistä henkkie asiakassuunnitelmaan kirjatut palvelut ja hän voi vaikuttaa myös palvelujen sisältöön. Näin asiakas saa juuri hänelle sopivia palveluja. Maakunta maksaa suoraan palveluntuottajalle henkilökohtaisen budjetin mukaiset korvaukset. Asiakkaan tilille ei siis siirry rahaa.

PALVELUSETELI

Palvelusetelillä edistetään sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttäjien valinnanvapautta ja mahdollisuuksia hankkia tarvitsemaan palveluita yksityisiltä palvelujen tuottajilta. Palvelusetelillä voi hankkia sellaisia sosiaali- ja terveyspalveluja, jotka kunnan tai kuntayhtymän kuuluu järjestää asukkaalleen. Palvelusetelillä hankittava palvelu on vaihtoehto kunnan tai kuntayhtymän tuottamalle palvelulle. Setelin saaminen edellyttää, että kunnallisen sosiaali- ja terveydenhuollon edustaja arvioi henkilön palvelun tarpeen.

Palvelusetelin saa asuinkunnan terveysasemalta, sosiaalivirastosta ja muista kunnan palveluyksiköistä, jotka myös antavat lisätietoja palvelusetelistä.

KUNNALLINEN RAHOITUS

Kunnat rahoittavat kulttuuri- ja liikunta- ja kulttuuritoimien kautta erilaisia tapahtumia ja tuovat esiintyjä ja kiertueita paikkakunnalle. Heidän kanssa voi suunnitella ja sopia mahdollisista esiintymisistä myös palvelutaloilla.

HANKKEET

Monet tahot rahoittavat juuri ikäihmisille suunnattuja projekteja. Niitä voi selailla mm.

- www.jelli.fi
- www.taika.fi
- www.minedu.fi/avustukset

KULTTUURILUOTSIT

Kulttuuriluotsit ovat kuntien tai järjestöjen koulutettuja vapaaehtoisia, jotka voivat lähteä esimerkiksi oman paikkakuntansa museoihin, näyttelyihin, konsertteihin tai kulttuurikävelyille kanssakulkijoina. Voit kysyä kuntasi kulttuurivastaavilta, onko paikkakunnallasi tätä toimintaa.

KULTTUURIKUMMIT

Toiminnalla tuotetaan kulttuurista hyvinvointia hoiva- ja palvelukotien asukkaalle, heidän omaisilleen ja henkilökunnalle. Kulttuurikummit tuovat hoiva- ja palvelukoteihin kulttuurielämyksiä, mm. musiikki- ja tanssiesityksiä, tarinatuokioita sekä taidenäyttelyitä. Kulttuurikummi voi olla kulttuurin harrastaja tai ammatillinen, yksittäinen toimija, koulu tai yhdistys, jolla on taiteenalan osaamista ja halua viedä sitä ikäihmisille.